

Tukityöstä hyvän kehälle?

- **aktivoinnin mahdollisuudet työttömien hyvinvoinnin kohentamisessa**

Hanna Kirjavainen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
kevät 2015

TIIVISTELMÄ

TUKITYÖSTÄ HYVÄN KEHÄLLE?

– aktiivoinnin mahdollisuudet työttömien hyvinvoinnin kohentamisessa

Hanna Kirjavainen

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Tuija Kotiranta

Syksy 2014

98 + 1 sivua

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miten aktivointiprosessi vaikutti osallistujien hyvinvointiin pitkällä aikavälillä. Taustalla on ajatus siitä, että aktivointi kohentaa pitkäaikaistyöttömän tilannetta parantamalla hänen elämänhallinnan taitojaan ja katkaisemalla apatian tilan, johon pitkittynyt työttömyys helposti johtaa. Työllistämistoimenpiteen kautta saadut taidot ja onnistumisen kokemukset voivat johtaa positiivisiin muutoksiin muillakin elämän osa-alueilla muodostaen parhaassa tapauksessa aktivoidun tilanteessa pitkäaikaisen hyvän kehän, josta on hyötyä myös yhteiskunnalle.

Tutkin aihetta seuraamalla 58 aktivoidun pitkäaikaistyöttömän elämää viiden ja puolen vuoden ajan sosiaalityön ja työvoiman palvelukeskuksen asiakasdokumenteista. Kävin aineistoa läpi laadullisen sisällönanalyysin keinoin, joskin käytin apunani myös aineiston kvantifiointia. Tulosten perusteella vain noin 14 % osallistujista vaikutti aktiivoinnin avulla saavuttaneen hyvän kehän elämässään. Toisaalta kohdejoukko on haastava, lisäksi suuren osan tilanne parani kuitenkin seuranta-ajalla jossain määrin. Tulokset vahvistavat tutkimuksessa esiin nousutta näkemystä aktiivoinnin liian laajasta kohdentamisesta Toisaalta tavoitteena pidetty työllistyminen on nykytilanteessa harvoin mahdollista varsinkin kun huomioidaan pitkäaikaistyöttömien koostuvan sairaista, päihdeongelmaisista ja matalasti koulutetuista henkilöistä.

Avainsanat: aktivointi, työttömyys, realistinen arviointitutkimus

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUSAIHEEN AJANKOHTAISUUS JA MERKITYKSELLISYYS	3
3	AKTIVOINTIPOLITIikka – YSTÄVÄ JA VIHOLLINEN.....	6
3.1.	Aktivointi saapuu Suomeen	6
3.2.	Maailmankuva aktivoinnin takana	8
3.3.	Aktivointiin liittyviä yksilötason ongelmia	10
3.3.1.	Aktivoinnin sisällön mielekkyys ja vaikutusten kesto	10
3.3.2.	Aktivointi syrjäytymisen edesauttajana.....	11
3.4.	Miksi tutkia aktivointia?	14
3.5.	Aktivoinnin vaikuttavuuden mittaamisen haasteita	16
4	AKTIVOINNIN VAIKUTUKSISTA AIEMMIN TEHTY TUTKIMUS	18
4.1.	Vaikuttavuus yhteiskunnan tasolla	18
4.2.	Yksilötason tutkimus	20
4.2.1.	Yhteenvetoa tutkimustuloksista.....	20
4.2.2.	Aktivointiuudistusten vaikutukset yksilönäkökulmasta	22
4.2.3.	Esimerkkejä muusta kotimaisesta aktivointitutkimuksesta.....	23
5	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	25
5.1.	Työn merkitys yksilölle	25
5.2.	Koherenssin tunteen teoria	27
5.2.1.	Koherenssin tunne ja ulkoiset resurssit.....	27
5.2.2.	Koherenssin tunteen pysyvyys	28
5.3.	Aktivoinnin hyödyt yhteiskunnalle	30
5.3.1.	Aktivointi sosiaalisena investointina: hyvän kehän teoria	30
5.3.2.	Sosiaalisen pääoman kriittinen merkitys 2000-luvulla	32
5.3.3.	Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointivaltio: hyvän kehä?.....	33
5.4.	Realistinen arviointitutkimus	35
5.4.1.	Realistisen arviointitutkimuksen taustaa	35
5.4.2.	Realistisen arvioinnin ydin	36
6	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN KOHDE	39
6.1.	Tutkimuskysymys ja hypoteesit.....	39
6.2.	Tutkimuskohde	41
6.2.1.	Tutkittavien yksilöinti.....	41
6.2.2.	Tilastojen kertomaa turkulaisista pitkäaikaistyöttömistä	42
7	AINEISTO JA MENETELMÄT	44
7.1.	Sosiaalityön asiakasdokumenttien käyttäminen aineistona	44
7.2.	Tutkimuskohteena asiakas- ja aktivointisuunnitelmat.....	45
7.3.	Aineiston ryhmittely elämänhallinnan ja ulkoisten resurssien perusteella.....	47
7.4.	Menetelmän sisällönanalyysi	48

8	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	50
9	TOTUUS TILASTOJEN TAKAA: VÄHÄOSAISET JA OSATTOMAT	53
9.1.	Ryhmittelyn toteuttaminen käytännössä.....	53
9.2.	Päihde- ja mielenterveysongelmaiset.....	54
9.3.	Päihdeongelmaiset	56
9.4.	Mielenterveysongelmaiset	57
9.5.	Maahanmuuttajat.....	57
9.6.	Sairaat.....	59
9.7.	"Ongelmattomat".....	59
10	KUKA ONNISTUU, KUKA UUPUU MATKALLE? AKTIVOINNIN MAHDOLLISUUDET KOHENTAA OSALLISTUJEN HYVINVOINTIA	61
10.1.	Aktivoinnin vaikutusten ja onnistumisen mittaaminen	61
10.2.	Päihde- ja mielenterveysongelmaiset	62
10.3.	Päihdeongelmaiset.....	65
10.4.	Mielenterveysongelmaiset.....	66
10.5.	Maahanmuuttajat	67
10.6.	Sairaat	68
10.7.	"Ongelmattomat"	69
11	TULOSTEN POHDINTAA	71
11.1.	"Hyvän kehälle" pääsy ja vaikutusten pitkäkestoisuus	71
11.2.	Resurssien vaikutus aktivoinnista saatavaan hyötyyn	73
11.3.	Asiakassuhteen merkitys.....	75
11.4.	Aineistosta esiin nousutta	78
12	AKTIVOINTI-INTERVENTION MAHDOLLISUUDET EDESAUTTAA MUUTOSTA	81
13	AKTIVOINNIN NYKYISYYS JA TULEVAISUUS.....	84
	KIRJALLISUUS.....	88
	MUUT LÄHTEET	98
	LIITE 1.....	1

1 JOHDANTO

Työn ja yksilön vastuun merkitys suurenee yhteiskunnassamme jatkuvasti. Tämä on risti-riitaista työttömien määrän toisaalta koko ajan kasvaessa (Tilastokeskus 2014c). Aktiivisesta kansalaisuudesta on kuitenkin muodostunut diskurssi, jolle ei julkisesta puheesta tunnu löytyvän haastajaa. Pitkäaikaistyöttömien aktivointi on jo pitkään ollut yksi julkisen keskustelun ”kuumista perunoista” ja se nähdään tehokeinoksi työttömyyden lisäksi myös syrjäytymisen torjumiseen, vaikka tällä tavoitteella ei virallista asemaa olekaan.

Suurin ongelma aktivoinnilla tavoiteltuja työllistymishyötyjä ajatellen on se, että työmarkkinat eivät tällä hetkellä vedä vaan sekä yritysten että julkisen sektorin henkilöstövähennyksistä uutisoidaan lähes päivittäin. Lisäksi työelämän vaatimukset ovat nousseet ja suorittavan sekä avustavan tason tehtävät suureksi osaksi kadonneet. Kehitys näyttää jatkuvan edelleen: Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen alkuvuonna julkistaman raportin mukaan tietotekniikka vie lähivuosikymmenien aikana kolmanneksen nykyisistä työpaikoista, kun taas monimutkaista ajattelua ja viestintää vaativat työt tulevat lisääntymään (Pajarinen & Rouvinen 2014). Ihmiset ovat eriarvoisessa asemassa siinä, kuinka hyvin he pystyvät vastaamaan näihin vaatimuksiin. Pitkäaikaistyöttömät ovat keskimäärin matalasti koulutettuja, sairaita ja päihdeongelmaisia, eikä suurimman osan työllistyminen avoimille markkinoille ole realistista.

Aktivointitietosta onkin mielestäni syytä kritisoida ennen kaikkea sen keskittymisestä yksilöiden muuttamiseen rakenteiden sijaan. Vaikuttaa siltä, että tämä ei ole ollut myöskään toimiva lähtökohta, koska rakenteellisen työttömyyden ja syrjäytymisen torjuminen eivät ole yhteiskunnassamme käytössä olevin keinoin onnistuneet, vaan uusliberalismin voittokulku on johtanut vain tuloerojen kasvuun sekä suhteellisen köyhyyden lisääntymiseen (Björklund & Airio 2009: 176–179). Koistinen (2003: 4) arvioi työvoimapolitiikan tehotomuuden johtuvan siitä, etteivät tehdyt uudistukset ole perustuneet tutkittuun tietoon vaan ovat olleet luonteeltaan ideologisia. Uudistusten suunnittelemisesta on myös tullut nopeampoisempaa, eikä siinä ole ollut sijaa tieteelliselle keskustelulle tai tutkijoiden tuottamaa tietoa on käytetty tarkoitushakuisesti. Työnantajille aktivointitoimenpiteet ovat sen sijaan luoneet mahdollisuuksia halpaan ja joustavaan työvoimaan (ks. esim. MOT 16.2.2008; Örn

2013). Lisäksi sitä, miksi työtä ylipäättään käytetään hyvinvoinnin mittarina, on syytä pohdita kriittisesti (ks. esim. Lister 2000).

Tiedostan aktivointiin ja sen taustalta löytyvään uusliberalistiseen maailmankuvaan liittyvät ongelmat sekä pohdin niitä tarkemmin graduni teoreettisessa osiossa. Ongelmista huolimatta en kuitenkaan halua hylätä aktivointiajatusta, koska näen työllä olevan merkittävää vaikutusta yksilön hyvinvointiin. Työskentelen aikuissosiaalityössä ja perustan näkemykseni paitsi aiheesta tehtyyn tutkimukseen, myös asiakkaiden kertomaan. Niiden ja omien työttömyyskokemusteni pohjalta ajattelen mielekkään tekemisen puuttumisen tuovan ulkopuolisuuden kokemuksia, vievän elämältä merkitystä ja passivoittavan. Epäilen lisäksi monien lääkitsevän päihteillä työn puutteen aiheuttamaa tylsistymistä, joskin syyseuraussuhteet ovat toki monimutkaisia ja usein mahdottomia osoittaa. Uskon kuitenkin, että suurimmalle osalle aikuissosiaalityön asiakkaista jonkinlainen mielekkääksi koettu toiminta voisi toimia parhaana vastalääkkeenä elämänhallinnan ongelmiin.

Olen saanut käsitykselleni työn merkityksestä vahvistusta myös tutkimuskirjallisuudesta. Esimerkiksi Kauppisen ym. (2010) tutkimuksen mukaan pitkäkestoinen työttömyys muodostaa paitsi taloudellisen, myös terveyttä ja elämänhallintaa koskevan riskin. Lisäksi työ vaikuttaa minäkuvaamme. Työn arvostuksen ollessa yhteiskunnassamme hyvin korkea, määrittyy sen kautta väistämättä suuri osa yhteiskunnallisesta asemastamme (Airio & Niemelä 2013: 44; Laitinen 2008: 105). Toisaalta aktivointitoimenpide ei tietenkään ole sama asia kuin palkkatyö. Tutkimusten (esim. Juvonen & Vehkasalo 2011; Karjalainen & Karjalainen 2010) perusteella aktivointi vaikuttaa kuitenkin yksilötasolla valtaosin myönteiseltä kokemukselta.

Aktivoinnin lisääntyminen ja varhaistuminen vaikuttaa väistämättömältä. Työmarkkinatukustannukset siirtyvät kunnille ensi vuoden alussa jo 300 päivän jälkeen. Tämä tarkoittaa arviolta 12 000 aktivoitavaa enemmän. Lisäksi hallituksen päätökseen rakennepoliittisen ohjelman toimeenpanosta on sisällytetty lausuma, joka sisältää velvoitteen TE-toimistoille alkaa tarjota toimeentulotukea saaville työttömille aktiivitoimia viimeistään kolme kuukautta työttömyyden alkamisesta vuodesta 2014 alkaen (Leskelä 2014; Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 2/2013). Myös työmarkkinatuen muuttamista kokonaan vastikkeelliseksi on keskusteltu yhä enemmän (ks. esim. Laitinen 2013).

2 TUTKIMUSAIHEEN AJANKOHTAISUUS JA MERKITYKSELLISYYS

Tutkin pro gradu -tutkielmassani aktivointitoimenpiteiden vaikutuksia osallistujien hyvinvointiin seuraamalla heidän elämäänsä viiden ja puolen vuoden ajan. Seurannan toteutan sosiaalitoimiston ja työvoiman palvelukeskuksen asiakasdokumenttien, ennen kaikkea sosiaalityöntekijöiden laatimien asiakassuunnitelmien sekä työvoimaohjaajien tekemien aktivointisuunnitelmien, avulla. Huomioin tutkimuksessani myös työllistymisvaikutukset, mutta ensisijaisesti tarkoitukseni on tutkia, vaikuttivatko toimenpiteet edesauttaneen aktivoitujen elämänhallintaa ja kokonaistilannetta pitkällä aikavälillä.

Lähtökohtani on, että aktivointi hyödyttää suurinta osaa osallistujista kasvattamalla heidän elämänhallinnan taitojaan ja katkaisemalla työttömyyden aiheuttaman passivoitumisen. Mikäli näin on, aktivointi on järkevää myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta hyvinvoinnin lisääntyessä ja syrjäytymisen vähetessä toimenpiteiden myötä. Halusinkin tutkimuksessani puolustaa sosiaalipoliittisiksi mieltämäni työllisyysinterventioiden yhteiskunnallista tarpeellisuutta yksilönäkökulman lisäksi.

Toinen tavoitteeni on realistisen arvioinnin keinoin ymmärtää tuloksiin vaikuttaneita tekijöitä. Haluan selvittää, onko osallistujien taustaolosuhteista ja aktivointiprosessien sisällöistä mahdollista löytää yhteneväisyyksiä, joilla voidaan katsoa olevan merkitystä aktivoinnin vaikutuksille. Tarkoitukseni on näin lisätä ymmärrystä siitä, miksi aktivointi ”onnistuu” joidenkin osallistujien kohdalla, kun taas osa palaa prosessin jälkeen entisiin elämäntapoihinsa tai joutuu jopa keskeyttämään toimenpiteen. Näen aktivointiprosessin tarkemman avaamisen tärkeäksi, koska resurssien tehokkaan hyödyntämisen kannalta on oleellista tietää, missä vaiheessa ja kenelle toimenpiteitä kannattaa kohdentaa.

Pidän aiheittani merkityksellisenä, koska aktivoinnin pitkän aikavälin yksilötason vaikuttavuustutkimusta ei Suomessa ole paljoakaan tehty. Aiempi tutkimus on painottunut asiakkaiden kokemuksiin ja ennen kaikkea työllisyysvaikutuksiin, vaikka työllisyysprosentit eivät kerro paljoakaan toimenpiteiden onnistumisesta. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että aktivoinnit ovat laajoja ja pitkävaikutteisia hankkeita, joilla on paljon välillisiä hyötyjä ja haittoja. Lisäksi aktivointitoimenpiteiden vaikutusten erottaminen työttömyyden ja talou-

den yleisistä kehityskuluista ei käytännössä onnistu. Myös sopivien vertailuryhmien löytäminen aktivointiin osallistuneille on harvoin mahdollista (Aho 2008: 52; Telen 2007:25; Tuomala & Hämäläinen 2008: 65; Ulfves ym. 2010: 46, 74).

Hankaluuksista huolimatta lukuisten tutkimusten näyttö on osoittanut aktivoinnin työllisyysvaikutukset hyvin vähäisiksi (ks. esim. Juvonen & Vehkasalo 2011; Tuomala & Hämäläinen 2008). Pitkäaikaistyöttömän työllistyminen avoimille työmarkkinoille aktivointitoimenpiteen avulla onkin mielestäni harvoin realistinen tavoite. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että kohdejoukossa painottuvat korkea ikä ja matala koulutustaso sekä päihde- ja terveysongelmat (ks. esim. Hämäläinen ym. 2009: 41–44, 56; Terävä ym. 2011: 30–38;). Lisäksi työttömyys on entistä enemmän rakenteellista (ks. esim. Alatalo 2013: 47–49), eikä palkkatyötä myöskään yksinkertaisesti riitä kaikille: Tilastokeskuksen (2014a: 1; 2014b:10) mukaan vuonna 2013 työttömiä oli 219 000, avoimia työpaikkoja puolestaan 16 600.

Näin ollen on perusteltua olettaa, että aktivoinnin mahdolliset hyödyt todentuvat konkreettisesti ainoastaan yksilötasolla, joskin ajattelen yksilöiden tilanteen paranemisen hyödyttävän välillisesti myös yhteiskuntaa. Tutkimuksessani merkityksellistä on seuranta-ajan pituus, koska ajattelen näiden elämänmuutosten ilmenevän vasta pitkällä aikavälillä. Uskon myös viiden ja puolen vuoden seuranta-ajan ennakoivan jo melko hyvin muutosten pysyvyyttä.

Halusin käyttää sosiaalityön asiakasdokumentteja tutkimukseni aineistona, koska olen työssäni huomannut etenkin asiakassuunnitelmien sisältävän usein kattavasti tietoa varsinkin pitkän asiakassuhteen omaavista henkilöistä ja heidän elämänsä kulusta. Tiedostan kuitenkin näkökulman olevan rajoittunut ensinnäkin siksi, että suunnitelmiin kirjataan vain se, millaisena asiakas tilanteensa esittää. Kaikki eivät halua tuoda ongelmiaan esiin tai saattavat vähätellä niitä. Toisaalta ainakaan Ylikännön ja Niemisen (2014: 48) haastattelemat viranomaiset eivät kokeneet luottamuksen saavuttamista asiakkaan kanssa ongelmalliseksi. Toisen aineisto-ongelman muodostaa se, missä määrin sosiaalityöntekijät näkevät tarkoituksenmukaiseksi kirjata asiakkaan kertomaa ylös.

Asiakasdokumenttien merkitystä aineistona lisää se, että pidän ”ruohonjuuritasolla” töitä tekevän viranomaistason näkökulmaa asiakkaiden ongelmiin ja tavoitteisiin hyvin tärkeä-

nä. Sillä on myös nähty olevan ratkaiseva merkitys aktivoinnin onnistumiselle ja vasta käytännön toimeenpanon antavan sisällön tulkinnanvaraisille laeille sekä poliittisille tavoitteille. Olen työssäni huomannut aktivoinnin toteutuvan käytännössä varsin eri tavalla kuin miten se virallisesti määritellään (ks. myös Keskitalo 2013). Suurimpana syynä tähän ovat Keskitalon (2013: 57–61) mukaan puutteelliset resurssit, jotka usein estävät aktivointipolitiikan tarkoituksenmukaisen toimeenpanon. Tunnistan itseni Keskitalon (2013: 60–61) esiintuomasta Lipskyn katutason byrokratiateoriasta: teen ja muokkaan politiikan sisältöä sekä yritän tehdä parhaani vallitsevissa olosuhteissa.

Käytännön asiakastyötä tekevien työntekijöiden merkitystä puoltaa myös kuntien suuri vastuu aktivoinnin toteuttajina. Monissa tutkimuksissa on todettu kuntien väliset erot paitsi aktivoinnin rahoittamisessa myös sen muussa toteuttamisessa suuriksi. Esimerkiksi osan työvoiman palvelukeskuksista on huomattu painottavan tavoitteenaan rakenteellisen työttömyyden vähentämistä, osan taas syrjäytymisen ehkäisemistä (Ala-Kauhaluoma ym. 2004: 33–35; Ala-Kauhaluoma 2005: 44; Tuusa 2005: 71, 79–80; Valtakari 2008: 107).

Lisäksi työntekijän ja asiakkaan suhde on itsessäänkin merkityksellinen, koska vuorovaikutus voi parhaimmillaan muodostaa asiakasta voimauttavan ja muutosta edesauttavan työvälineen (ks. esim. Raunio 2004: 151–153). Aikuissosiaalityön asiakkaan asemasta ja oikeuksien toteutumisesta väitöskirjan tehnyt Tuija Nummela (2011) toteaa kohtaamisen olevan aikuissosiaalityön sisällöistä keskeisin. Ajattelen asiakaslähtöisyydellä ja kohtaamisella olevan vastaavaa merkitystä myös aktivointityössä: tämän tuo esiin esimerkiksi Merja Laitinen ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessaan (2008).

3   AKTIVOINTIPOLITIikka

– YSTÄVÄ JA VIHOLLINEN

3.1.   Aktivointi saapuu Suomeen

Kannustamisen käsitettä väitöskirjassaan tutkinut Liisa Björklund (2008) toteaa, että 1990-luvun lama pakotti Suomen uudelleenarvioimaan käytetyn hyvinvointipolitiikan keinovalikoimaa. Kannustavuus nousi tuolloin työllisyyspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi ja kehitys on jatkunut samansuuntaisena laman jälkeenkkin. Viime vuosien maamme tärkeimmät aktivointipoliittiset uudistukset ovat olleet laki kuntouttavasta työtoiminnasta vuonna 2001 ja viisi vuotta myöhemmin voimaan tullut työmarkkinatukiudistus.

Euroopan Unioni on vaikuttanut voimakkaasti kannustamiskeskeisyyden nousuun, kun se on globaalitalouden paineessa pyrkinyt edistämään jäsenmaidensa kilpailukykyä painottamalla työllisyysulottuvuutta muillakin yhteiskuntapolitiikkansa aloilla. Unionin jäsenvaltioiden kannustuspolitiikkojen tavoitteet, kohderyhmät ja toimenpiteet voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Ensimmäinen suuntaus on angloamerikkalainen malli, jossa toimenpiteiden tavoitteet ovat yksipuolisen työllistymiskeskeisiä ja ne kohdistetaan lähinnä helpoimmin työllistettäviin sekä nuoriin henkilöihin ”pikavoittojen” toivossa. Pohjoismaissa puolestaan tausta-ajatuksena on palkkatyön lisäksi ollut ainakin epävirallisesti myös työllistymisedellytysten parantaminen. Toisaalta kaikkialla trendinä on ollut työllistymisvastuun siirtäminen yhä enemmän kansalaisille itselleen (Björklund 2008: 283–289, 294–296; Björklund ja Airio 2009: 154–156; Geldof 1999: 15–16; Handler 2005: 21–23; Julkunen 2013: 35–38; Karjalainen & Saikku 2011: 216–218, 229–231; van Berkel ym. 2011).

Suomessa aktivointitoimenpiteet kohdistetaan muusta Euroopasta poiketen pitkäaikaistyöttömiin. Aktivoinnilla on näin tavoiteltu myös syrjäytymisen ehkäisemistä, vaikka esimerkiksi hallitusohjelmissa päämäärää ei ole selkeästi ilmaistukaan (Aho 2008: 51; Juvonen & Vehkasalo 2011: 32–33; Van Berkel ym. 2011). Tämä on mielestäni selkeä puute, koska esimerkiksi lailla kuntouttavasta työtoiminnasta kuitenkin selvästi pyrittiin juuri ehkäisemään pitkäaikaistyöttömien syrjäytymistä työllisyysnäkökulman lisäksi. Lain keskeinen uudistus oli ns. aktivointiehdon täyttävien pitkäaikaistyöttömien velvoittaminen aktivointisuunnitelman laatimiseen yhdessä työvoimaviranomaisen ja sosiaaliviranomaisen kanssa.

Suunnitelma voi sisältää toimenpiteenä myös kuntouttavaa työtoimintaa (Ala-Kauhaluoma ym. 2004: 23–24; Ala-Kauhaluoma 2005: 42–43; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.)

Toisaalta oikeudet perustuvat Suomessa, kuten muissakin pohjoismaissa, aina vain vähemmän pelkkään kansalaisuuteen ja etenkin työikäisten sekä -kykyisten pitää erikseen ansaita ne käytöksellään (Keskitalo 2013: 52). Tästä hyvänä esimerkkinä toimii maassamme vuonna 2007 toteutettu työmarkkinatukiudistus, joka mahdollisti etuuden lakkauttamisen joko määräajaksi tai toistaiseksi, jos aktivointiehdon täyttävä henkilö kieltäytyy työvoimapoliittisesta toimenpiteestä. Mikäli karenssi on jatkuva, työmarkkinatukioikeuden palauttamiseksi vaaditaan 3–5 kuukauden palkkatyö tai työvoimapoliittiseen toimenpiteeseen osallistuminen. Myös toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa, mikäli henkilöllä ei ole oikeutta ensisijaiseen etuuteen. Uudistus muutti työmarkkinatuen rahoitusta siten, että kunnat velvoitettiin maksamaan 500 tukipäivän jälkeen puolet sen kustannuksista. Tämän muutoksen tarkoituksena oli motivoida kuntia pitkäaikaistyöttömien aktivointiin (Karjalainen & Moisio 2010: 113–114; Laki työmarkkinatuesta 30.12.1993/1542; Van Berkel ym. 2011).

Aktivoinnin ”hyvyyttä” tai ”pahuutta” pohtivaa revitään siis kahtia. Toisaalta sen näkeminen pelkästään ”pahana” on mielestäni yksisilmäistä, koska uudistuksiin voi liittyä myös sosiaalipoliittisia tavoitteita, kuten kykyjen ja taitojen kehittämistä sekä toimijuuden vahvistamista (ks. esim. Hämäläinen 2013). Toisaalta osa tutkijoista näkee, että aktivoinnin pohjimmaisena tavoitteena on aina työllistyminen ja että yksilölähtöisetkin tavoitteetkin liittyvät kilpailukyvyyn ehdoilla tapahtuvaan sosiaalipolitiikan uudelleenmäärittelyyn (ks. esim. Kananen & Kantola 2009: 136–138). Käsittelen molempia näkökulmia tarkemmin seuraavissa luvuissa.

3.2. Maailmankuva aktivoinnin takana

Aktivointipolitiikka on terminä epämääräinen, eikä sille löydy tieteellisesti kestäväää määritelmää. Aktivointia on perinteisesti tarkasteltu vain työllistymislähtöisesti (ks. esim. Keskitalo ja Karjalainen 2013: 7–9), mutta tällaisissa lähtöpremississä astutaan mielestäni harhaan, koska miellän aktivoinnin ensisijaisesti sosiaalipoliittiseksi investoinniksi. Monipuolisemman näkökulman tuo esiin Tuija Kotirannan (2008) väitöstyö, jossa tutkitaan aktivoinnin käsitettä aktivoitavien ja sosiaalityön lähtökohdista. Kotiranta toteaa termin jäävän ristiriitaiseksi ja ihmisten ”toimimaan aktivoitumisen” syiden vaikeiksi ymmärtää. Laissa ilmaistu näkemys aktivoinnista kuntoutuksena on hänen mukaansa toisaalta oikea ja toisaalta väärä, koska se liittyy työttömyyden sairauteen ja vajaakuntoisuuteen, mistä ei kuitenkaan ole kyse (Kotiranta 2008: 168–170).

Epämääräisyydestään huolimatta aktivoinnilla on positiivinen yleissävy, pidetäänhän omin voimin pärjäämistä nyky-yhteiskunnassa yksilön tärkeimpänä ominaisuutena. Aktivoinnin etuliitettä käytetäänkin yleisesti apukeinona erilaisten uudistusten oikeuttamisessa. Aktivointi nähdään ”ihmelääkkeeksi” sekä työttömyyteen että marginalisaatioon ja sen avulla julkisen sektorin katsotaan pystyvän korjaamaan markkinoiden epätäydellisyyksiä sekä työmarkkinoiden institutionaalisia puutteita. Lisäksi aktivoinnilla on haluttu vähentää kannustinloukkuja ja lisätä yksilön valinnanmahdollisuuksia (Geldof 1999: 17; Hvinden 1999: 27; Hämäläinen 2013: 174–175; Julkunen 2013: 41; Kotiranta 2008: 25; Tuusa 2005: 15).

Osa tutkijoista näkee, ettei aktivoinnin taustalta löydy pienintäkään huolta yksilöiden hyvinvoinnista vaan tarkoituksena on pelkästään varmistaa kansantalouden tehokkuutta julkista sektoria pienentämällä. Käsitys pohjautuu siihen, että aktivointiretoriikka on perinteisesti kytketty voimakkaasti uusliberalistiseen talouspolitiikkaan, joka korostaa taloudellisen tehokkuuden ensisijaisuutta muihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin verrattuna. Parhaina keinoina tehokkuuden saavuttamiseksi nähdään markkinoiden vapauden ja yksilön vastuun maksimointi. Ei voidakaan kieltää, etteikö suomalainen hyvinvointivaltio ole muuttunut työttömien kannustamiseen keskittyneeksi aktivointiyhteiskunnaksi, jonka toiminnan edellytyksenä pidetään jokaisen työntekoa. Tuloerojen tasaamisen sijaan valtio on nostanut etusijalle kansalaisten, yritysten ja julkisen sektorin kilpailukyvyyn sekä tuottavuuden parantamisen. Universalismin idea on suurelta osin korvautunut kohdistettuihin tukitoimiin

perustuvalla köyhyyspolitiikalla ja viimesijaiset etuudet ovat jääneet merkittävästi palkka-kehityksestä sekä ansioihin sidotuista etuuksista (Ala-Kauhaluoma 2005: 43; Björklund 2008: 278; Hiilamo & Saari 2010: 24; Kananen & Kantola 2009: 121; Keskitalo & Karjalainen 2013: 7–9; Kuivalainen & Niemelä 2009: 188–189; Selkälä 2013).

Tuloerojen ja eriarvoisuuden kasvun lisäksi ongelmallinen on uusliberalismiin olennaisesti liittyvä näkemys työstä ja aktiivisuudesta moraalisisina kysymyksinä. Ihmisten nähdään maksimoivan voimakkaasti lyhyen aikavälin hyötyään ja pitävän työtä haittana omalle edulleen. Työllistymismahdollisuuksia oletetaan löytyvän ja vian nähdään olevan työttömyydessä, joka ei ole tarpeeksi motivoitunut etsimään töitä tai ottamaan niitä vastaan. Näin ollen lähtökohtana on työllistymisen houkuttelevuuden nostaminen suhteessa työttömyyteen ja aktivointi kohdistuu työttömyyden rakenteelliseen ongelmaan etsitään siis yksilötason ratkaisua (Björklund 2008: 348–349; Björklund & Airio 2009: 173–175; Geldof 1999:20; Hiilamo 2010: 273–274; Karjalainen 2011: 234–236).

Uusliberalismi on kritiikkinsä ansainnut. ”Työttömät oja kaivamaan” –diskurssi on paitsi äärimmäisen loukkaava ja epäoikeudenmukainen, myös väestöä jakava sekä näin hyvinvointivaltiota rapauttava asenne. Ilmapiirin koveneminen on lisäksi epäjohtonmukaista työttömyyden toisaalta koko ajan lisääntyessä. Uskon kuitenkin mahdolliseksi, että jossain vaiheessa yleinen mielipide saattaa kääntyä päinvastaiseen suuntaan, koska globaalitalouden heilahdukset voivat jättää lähes kenet tahansa äkillisesti vaille työtä. Empiiriset havainnotkaan eivät anna tukea uusliberalistiselle ihmiskuvalle vaan kansalaisten on päinvastoin havaittu pysyvän työssä työttömyyden sijaan, vaikka tämä olisi vastoin heidän taloudellista etuaan (ks. esim. Ala-Kauhaluoma 2004: 145–146).

Pidin aktivointiin liittyvän kyseenalaisen uusliberalistisen taustan mielessäni koko tutkimusprosessin ajan. Mielestäni kritiikin ydin kuitenkin kohdistuu aktivoinnin mieltämiseen työllistämistoimenpiteeksi ja sen kytkemiseen näin myös uusliberalistiseen maailmankuvaan. Sen sijaan aktivointia pitäisi tarkastella sosiaalipoliittisena interventiona, yksilön hyvinvoinnin näkökulmasta. Toisaalta tällainenkin ajattelutapa voidaan kyseenalaistaa, mikäli halutaan kritisoida länsimaisen maailman työkeskeisyyttä (ks. esim. Lister 2000).

3.3. Aktivointiin liittyviä yksilötason ongelmia

3.3.1. Aktivoinnin sisällön mielekkyys ja vaikutusten kesto

Työllistämistoimenpiteiden sisällön mielekkyyttä, jota aktivoinnin hyötyjen toteutuminen mielestäni edellyttää, on pohdittu ja kritisoitu paljon. Kotirannan (2008) mukaan mielekkyyden kokemuksen saavuttamista vaikeuttavat aktivointiin liittyvä pakkoelementti ja kuntouttavan työtoiminnan käsityökeskeisyys. Toisaalta Kotiranta kuitenkin korostaa puhumisen ja yhdessä tekemisen merkitystä ihmisen psyykelle. Niiden kautta kuntouttava työtoimintakin saattaa auttaa ihmistä voimaautumaan ja katkaista työnhakuyritysten aiheuttaman passivoitumisen (Juvonen & Vehkasalo 2011: 55; Kotiranta 2008: 155–161).

Itse koen työllistämistoimenpiteiden sisällön melko sopivaksi valtaosalle asiakkaita, onhan aktivoinnissa mahdollista ohjata asiakas myös esimerkiksi suoraan palkkatukityöhön. Näkemykseni on muodostunut omien asiakkaitteni kertomasta, mutta myös tutkimustulokset kuntouttavasta työtoiminnasta viittaavat tähän suuntaan (ks. esim. Juvonen & Vehkasalo 2011; Karjalainen & Karjalainen 2010; Luhtasela 2009; Vastamäki 2010). Vastaavien toimenpiteiden vaikutuksista löytyy kuitenkin kansainvälisesti kielteisiäkin tutkimustuloksia (esim. Strandh 2001: 74–75). Aktivoitavien kirjo tulee tulevaisuudessa kuitenkin laajenemaan sekä heikompi- että vahvempiresurssisten asiakkaiden suuntaan, jolloin lienee syytä uudelleenarvioida tarjolla olevien toimenpidevalikoiman kattavuutta.

Mielekkyyttä suuremmaksi ongelmaksi näen aktivoinnin vaikutusten kestävyuden. Geldofin (1999: 20) mukaan tukityön kautta mahdollisesti saavutetut myönteiset muutokset ovat harvoin pitkäaikaisia, koska työllistyminen tuetun jakson jälkeen on vaikeaa. Työmarkkinatukiuudistuksellakaan ei ole todettu merkittäviä vaikutuksia pitkäaikaistyöttömien työllisyyteen (Hämäläinen ym. 2009) ja tietty asiakasryhmä osallistuu aktivointitoimenpiteisiin aina uudestaan ja uudestaan (ks. esim. Terävä ym. 2011: 60).

Tässä tuon jälleen esiin sen, että mielestäni aktivoinnin todellinen vaikuttavuus on muualla kuin työllisyysluvuissa. Toimenpiteiden onkin todettu enimmäkseen parantaneen osallistujien fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Työllistymisnäkökulmasta aktivointi voi auttaa työkyvyn säilymisessä kokonaiselämänhallintaa ylläpitämällä (esim. Ala-

Kauhaluoma ym. 2004; Juvonen & Vehkasalo 2011: 46; Terävä ym. 2011: 88; Valtakari 2008). On mahdotonta tietää, miten pitkäaikaistyöttömien elämä etenisi, mikäli työllistämistoimenpiteet eivät edes silloin tällöin toisi vaihtelua, sosiaalisia kontakteja ja säännönmukaisuutta heidän elämäänsä. Myöskään toivoa avoimille työmarkkinoille työllistymisestä ei kannata menettää, koska esimerkiksi Ahon ja Koposen (2008: 107) tutkimustulosten perusteella se on mahdollista pitkänkin työttömyyskauden jälkeen.

Toinen näkökulma aktivoinnin vaikutusten keston on se, että vaikka tukityöstä voi alkuun olla hyötyä sen viedessä kotoa ”ihmisten ilmoille”, saattaa tilanne muuttua vähitellen ”kiinnijäämiseksi”. Tukitöistä ei pääse irti ja ne vähentävät uskoa työllistyä jatkossakaan itsenäisesti. Kuvaavaa on, että Suomessa enemmistö aktivointitoimenpiteistä kohdistuu henkilöihin, jotka ovat olleet niissä jo aiemmin tai tulevat osallistumaan niihin myöhemmin (Juvonen & Vehkasalo 2011: 37, 71–73; Terävä ym. 2011: 60–61). Kallio ym. (2008: 51) toteavat Suomeen syntyneen kuntouttavaan työtoimintaan ”laitostunut” pitkäaikaistyöttömien joukko.

Asiaa pohdittuani tulin siihen lopputulokseen, että ”kiinnijääminen” ei kuitenkaan pääsääntöisesti ehkä olekaan kovin negatiivinen asia. Suurin osa esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa olevista henkilöistä ei kuitenkaan löytäisi töitä avoimilta markkinoilta (ks. Terävä ym. 2011: 60). Vaikka osa heistä ”laitostuisikin” työtoimintaan, eikö kuitenkin ole hyvä, että he näin samalla kiinnittyvät myönteiseen ja päihdeettömään toimintaympäristöön? Ikävää tässä on kuitenkin se, että toimenpiteen loppuessa henkilöt palaavat taas työttömiksi odottamaan uuden aktivointiprosessin alkamista. Ratkaisu ongelmaan saattaisi löytyä välityömarkkinoista, yhteiskunnan tuella toteutetuista pysyvistä työllistymismahdollisuuksista (ks. esim. TEM raportteja 7/2013).

3.3.2. Aktivointi syrjäytymisen edesauttajana

Vaikka näenkin aktivoinnin lähinnä positiivisena asiana, olen kuitenkin tietoinen siitä, että se voi useissa tapauksissa myös pahentaa pitkäaikaistyöttömän syrjäytymistä. Tämä on vaarana ennen kaikkea silloin, mikäli toimenpiteen aloittaminen ei onnistu tai se pitää keskeyttää. Tällöin asiakas lähes poikkeuksetta menettää oikeutensa työmarkkinatukeen. (Terävä ym. 2011: 21–22; Ulfves 2010: 74). Väärin suunnatuilla aktivointitoimenpiteillä on

myös huomattu olevan negatiivisia vaikutuksia esimerkiksi heikon työkyvyn ja matalan stressinhallinnan tason omaavien henkilöiden koherenssiin (Vastamäki 2010: 22) ja pahentaneen mielenterveysongelmaisten itsetuntoa (Malmberg-Heinonen & Vuori 2005: 461). Tutkimuksissa onkin tuotu esille toimenpiteiden oikea-aikaisuuden kriittistä merkitystä (Aho 2008: 48).

Suomen lähivuosien kehityksessä huolestuttavaa on ollut erityisesti se, että työmarkkinatukiudistukseen liittyneiden sanktioiden seurauksena pelkälle asumis- ja toimeentulotuelle pudonneiden kotitalouksien määrä on kolmessa vuodessa lähes kaksinkertaistunut. Osuva on Valtakarim ym. (2008: 119) käyttämä sosiaalisen työkyvyttömyyden tai sosiaalisen vajaakuntoisuuden käsite. Kyse on ihmisryhmästä, joilla ei ole työllistymisedellytyksiä sosiaalisten tai elämänhallinnan vaikeuksien takia, mutta joilla ei myöskään ole mahdollisuutta eläkeratkaisuun. Kuka ottaa vastuun näistä asiakkaista?

Hämäläisen ym. (2009: 48) haastattelemien asiakastyötä tekevien viranomaisten mukaan työmarkkinatukiudistuksen mahdollistamien sanktioiden vaikutus syrjäytymiseen on ollut vähäinen, koska yksinasuva henkilö saa työmarkkinatuen lakkauttamisen jälkeen vastaavasti enemmän toimeentulotukea. Tämä ei kuulosta uskottavalta ensinnäkään sen takia, että olen käytännössä huomannut asiakkaan olevan jatkuvassa vaarassa joutua taloudellisiin vaikeuksiin, mikäli toimeentulotuki on hänen ainoa tulonlähteensä sen viimesijaisesta luonteesta johtuen. Toisenlaisen näkökulman toimeentulotukiasiakkuudesta esittävät myös Laitisen (2007: 38–40) haastattelemat työttömät kertoessaan kokemuksiaan siitä, miten ahdistavaa elämä toimeentulotuen varassa on ja miten se vaikeuttaa muutoksen mahdollisuutta.

Lisäksi uskon keskeytyneen aktivointitoimenpiteen ja sitä myötä saadun karenssin tuoman epäonnistumisen tunteen mahdollisesti edesauttavan monien syrjäytymistä. Kotiranta (2008: 157–160) tuo esiin mielestäni oleellisen kysymyksen siitä, miten tärkeää omanarvontunnolle ja identiteetille on, ”miltä luukulta” ansiot tulevat sekä miten niiden käyttöä valvotaan. Työmarkkinatuen lakkauttaminen myös jättää henkilön esimerkiksi työvoima- ja koulutuspalvelujen ulkopuolelle (Honkanen 2013). Lisäksi toimeentulotuen perusosaa on mahdollista alentaa työstä tai työvoimapalvelusta kieltäytymisen perusteella (Laki toimeentulotuesta 1412/1997).

Aktivointiin liittyviä velvoitteita käsiteltäessä on aina äärimmäisen tärkeää pitää mielessä se, että sanktiot kohdistuvat kansanosaan, joka on muutenkin heikoimmassa asemassa yhteiskunnassamme. Tästä esimerkkinä Kortteisen ja Tuomikosken (1998: 40–41) tutkimustulokset, joiden perusteella lähes puolet pitkäaikaistyöttömistä vastaajista kärsii työllistymistä haittaavasta sairaudesta. Lisäksi heidän joukossaan on paljon iäkkäitä, päihdeongelmaisia ja velkaantuneita. Myös moniongelmaisuus ja syiden kasautuminen on yleistä (Hämäläinen ym. 2009: 41–44, 56; Juvonen & Vehkasalo 2011: 53–55; Kortteinen & Tuomikoski 1998: 40–41; Parpo 2007: 68–69; Sandelin 2014: 10).

Ulfves ym. (2010: 74) kyseenalaistavat aiheellisesti sen, kuinka järkevää on näiden, käytännössä minimituloilla elävien ja moniongelmaisten, asiakkaiden sanktiointi. Karenssi kun johtaa usein heidän taloudellisten tilanteidensa heikkenemiseen ja kasvattaa pitkällä tähtäimellä sosiaalityön tarvetta. Mielestäni on myös syytä pohtia, mitä mieltä on nykyisessä käytännössä, jossa toimeentulotuen myöntäminen edellyttää työttömyysturvaan karenssin saaneilta henkilöiltä työttömiksi työnhakijoiksi ilmoittautumista, vaikeivät he käytännössä pysty sitoutumaan edes työvoiman palvelukeskusten toimintaan (Juvonen & Vehkasalo 2011: 58–59, 67).

Työmarkkinatukikarenssin myötä syntyvä tai tiivistyvä sosiaalitoimen asiakkuus saattaa kuitenkin hyödyttää osaa työttömistä selkeyttämällä heidän tilannettaan ja auttamalla taroituksenmukaisten palvelujen piiriin, joskin toisaalta sosiaalitoimiston asiakkuus voi myös toimia askeleena kohti syrjäytymistä (Hämäläinen 2009: 48). Lisäksi Handlerin (2003: 239) tutkimustulosten perusteella ammattilaiset ainakin Yhdysvalloissa tapaavat vähentää yhteydenpitoaan sanktion saaneiden asiakkaiden kanssa, vaikka asian pitäisi olla aivan päinvastoin. Omien kokemusteni perusteella Suomessa ei kuitenkaan toimita näin vaan karenssin saaneita asiakkaita pyritään päinvastoin tapaamaan muita useammin, toki ehkä lähinnä sen vuoksi, että heillä on usein myös paljon muita elämänhallinnan ongelmia.

3.4. Miksi tutkia aktivointia?

Edellisissä luvuissa mainittujen ongelmien valossa saattaa tuntua arveluttavalta liittää aktivointia ja sosiaalityötä toisiinsa. Tämä on kuitenkin mielestäni tarkoituksenmukaista useammastakin syystä. Ensinnäkin pidän aktivointia aikuissosiaalityön osana, koska sosiaalityön tavoitteena on asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen hahmottaminen ja työ tai sen puuttuminen muodostaa olennaisen osan työikäisen sekä -kykyisen ihmisen elämää. Vaikka työllistämistoimenpiteisiin ja niiden merkitykseen hyvinvoinnin osatekijänä suhtautuisi kriittisesti, harva aikuissosiaalityöntekijä kieltänee työttömyyden aiheuttamien psykososiaalisten ja taloudellisten ongelmien olevan kuitenkin jatkuvasti läsnä asiakaskohtaamisissa (ks. myös Tuusa 2005: 18).

Näen sosiaalityössä ja aktivoinnissa myös paljon yhteistä: molemmissa tulee mielestäni pyrkiä toimijuuden vahvistamiseen ja osallisuuden lisäämiseen. Kotiranta (2008: 114) kuvaa osuvasti aktivoinnin yhdeksi tavoitteeksi asiakkaan uskon palauttamisen omiin kykyihinsä. Käytännön aktivointityökin hyötyy sosiaalityön vahvuutena olevasta asiakkaan kokonaistilanteen tuntemisesta ja ymmärtämisestä pitkäaikaistyöttömien elämäntilanteiden ollessa usein hyvin ongelmallisia. Tilanteen laajempi hahmottaminen voi myös auttaa sosiaalityöntekijää huomaamaan työttömässä vahvuuksia, joita työvoimahallinto ei tunnista. Kokonaistilanteen tuntemisen lisäksi asiakasosaaminen ja sosiaalisten palveluiden asiantuntijuus tekevät sosiaalityöntekijöistä todennäköisesti työvoimaviranomaisia paremman tahon arvioimaan pitkäaikaistyöttömille parhaiten sopivia yksilöllisiä ratkaisuja (Telén 2007: 21, 62–64). Esimerkiksi työvoimapalvelujen uudistamista koskeneen tutkimuksen väliraportti toteaaakin työvoiman palvelukeskuksien asiakkaiden valikoitumisen ja ohjauksen toimineen tehokkaammin sosiaalitoimesta kuin työvoimatoimistosta (Valtakari ym. 2008: 91).

Lisäksi, vaikka tiedostan aktivointietoksen taustalta löytyvän paljon kyseenalaisia näkökohtia, näen siinä kuitenkin enemmän hyvää kuin pahaa. Mielenpiteeni perustuu siihen, etten tarkastele aktivointia työllisyysnäkökulmasta vaan sosiaalipoliittisena interventiona ja koska ajattelen säännönmukaisen, mielekkääksi koetun tekemisen hyvinvoinnin ehdoksi valtaosalle työkykyisistä aikuisista. Uskon, että tällainen toiminta voi paitsi tuoda sisältöä arkeen, parhaimmillaan myös vahvistaa itsetuntoa yhtäältä onnistumisen kokemuksilla ja

toisaalta edesauttamalla oman itsen kokemista yhteiskunnan hyödylliseksi jäseneksi.

Toinen näkökulma aktivoinnin tutkimisen mielekkyyteen on se, että mielestäni maamme suunnanmuutosta yksilön vastuuta ja työnteon merkitystä korostavaksi uusliberalistiseksi yhteiskunnaksi voi pitää jo tapahtuneena tosiasiana, oli siitä sitten mitä mieltä tahansa. Vaikka suhtaudun kriittisesti aktivoinnin taustalta löytyvään maailmankuvaan ja näen hyvin tärkeäksi aktivoinnin sosiaalipoliittisen luonteen ymmärtämisen, on muutoksen tunnistaminen ja tunnustaminen mielestäni silti välttämätöntä, koska sillä on väistämättä vaikutusta sosiaalityönkin reunaehtoihin (ks. esim. Ulfves ym. 2010: 4–5). Ajattelen nykyisen järjestelmän mahdollistamien käytäntöjen parhaan mahdollisen soveltamisen olevan hyvin tärkeää sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Toimenpiteiden onnistunut kohdentaminen vaatii tutkimustietoa aiheesta (Aho & Koponen 2008: 9). Näen sosiaalityön näkökulmasta tehtävän aktivointitutkimuksen merkitykselliseksi, koska se laajentaa näkökulmaa aktivoinnin saavutettaviin hyötyihin ja haittoihin sekä tarkastelee ilmiötä taloustieteellistä vaikutustutkimusta yksilölähtöisemmin ja kokonaisvaltaisemmin.

Merkityksetöntä ei ole myöskään se, että aktivointi ei ole katoamassa mihinkään yhteiskunnastamme, päinvastoin. Tästä tärkeimpinä esimerkkeinä ensinnäkin se, että työmarkkinatukikustannusten kuntaosuus alkaa ensi vuoden alusta koskea jo 300 päivää työmarkkinatuella olleita. Lisäksi hallitus päätti syksyn 2013 rakenneuudistuspaketissa osallistavan sosiaaliturvan ohjelmasta, jonka tarkoituksena on sekä lisätä että aikaistaa työttömien aktivointia ja osallistamista (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen asettamispäätös STM119:00/2013; Uusivaara 2014; Valtiontalouden kehukset vuosille 2014–2017, 36).

3.5. Aktivoinnin vaikuttavuuden mittaamisen haasteita

Koska tutkimuksissa on keskitytty voimakkaasti työllistymislukuihin, joihin aktivoinnilla ei juuri ole ollut vaikutusta, jää tuloksista helposti käsitykseen, että aktivointi on turhaa eikä siihen näin kannata haaskata kansantalouden alati niukkenevia resursseja. Onkin totta, että aktivointitoimenpiteet jopa nostavat yhteiskunnan kokonaiskustannuksia lyhyellä aikavälillä. Aktivoinnissa mukana olevilta viranomaisilta vaaditaan aiempaa suurempaa työpanosta, toimenpiteiden järjestäminen on kallista ja osallistujille pitää maksaa ylläpitokorvauksia. Toisaalta aktivoitujen työpanos tulee usein kuntapalveluiden hyväksi, mutta tämän panoksen merkittävyys ei välttämättä ole kovin suuri. Lisäksi sosiaalitoimen palvelujen ohella aktivoitavat tarvitsevat usein terveydenhuollon apua kuten terveystarkastuksia, päihdehoitoa ja mielenterveyspalveluja. Toimenpiteiden lisääminen voi joskus myös houkutella työvoiman ulkopuolisia työttömiksi, mikäli he ovat kiinnostuneita esimerkiksi työvoimapolitiittisesta koulutuksesta (Alatalo & Räisänen 2009: 17, 23; Kallio 2008; Leskelä 2014; Ulfves 2010: 6, 17).

Ajattelen aktivoinnin myönteisten vaikutusten toteutuvan pitkällä aikavälillä ja epäsuorasti, kasvattamalla osallistujien hyvinvointia esimerkiksi elämänhallintaa ja sosiaalisia kontakteja lisäämällä. Tämänkaltaisten vaikutusten osoittaminen on kuitenkin hyvin vaikeaa. Todennäköisesti aktivoinnin sosiaalipoliittisten tavoitteiden mittaaminen onkin jäänyt suurelta osin sen takia, etteivät aikuissosiaalityön tavoitteet tai pitkän aikavälin vaikutukset läheskään aina ole sillä tavalla selkeitä, että kustannus-vaikuttavuus –suhdetta olisi mahdollista mitata. Sosiaaliset interventiot ovat monimutkaisia ja elämänhallinnan sekä toimintakyvyn lisäämisen tutkiminen hankalaa. Lisäksi, vaikka tavoitteet olisivatkin selkeitä, voi niihin pääseminen olla silti hyvin haasteellista. Koska kenttä koetaan hankalaksi, on se mahdollisesti myös ennalta ehkäissyt mittarien kehittämistä. Lisäksi sosiaalityeilijät saattavat suhtautua epäillen taloudellisiin tutkimusmenetelmiin (Ulfves 2010: 45–47; Valtakari 2008: 140–141).

Toinen suuri epäkohta on ollut aktivoinnin näkeminen nimenomaan työllisyyspoliittisina toimenpiteinä. Vaikuttavuudesta kun ei voida keskustella ilman että tiedetään, mitä tavoitellaan. Koska aktivoinnin syrjäytymisen ehkäisyn tavoitetta ei ole avoimesti todettu, siinä onnistumista ei myöskään ole vastaavasti tutkittu. Kuitenkin aktivointi-interventioita on

selvästi käytetty enemmän sosiaalipoliittisina kuin työvoimapoliittisina toimenpiteinä (Aho 2008: 51, 58; Ulfves 2010: 45). Esimerkiksi entisen työministerin Tarja Filatovin (HS 23.10.2003) mukaan laki kuntouttavasta työtoiminnasta on sosiaalipoliittisempää ja sen tarkoituksena oli ehkäistä syrjäytymistä.

Edellä mainittujen ongelmien valossa ei ole yllättävää, että aktivoinnin sosiaalipoliittisen ulottuvuuden tutkimiselle ei ole vielä kehitetty toimivaa mittaristoa. Yksi esimerkki aikuis-sosiaalityön aktivoinnin vaikuttavuusmittarista on Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Kosken julkaisema sosiaalinen elämänlaatumittari. Siinä palvelujen vaikuttavuutta tarkastellaan case-tutkimuksen avulla asiakaskohtaisesti sekä tavoitepohjaisesti että kustannusperustaisesti, kirjoittajien kehittämää sosiaalista kustannusvaikuttavuusindeksiä apuna käyttäen (Ulfves ym. 2010).

Vaikuttavuutta tarkastellaan mittaristossa sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Lyhyellä aikavälillä tarkasteltiin sosiaalityön aktivoinnille asettamien tavoitteiden toteutumista. Pitkän tähtäimen tavoitteeksi puolestaan asetettiin työllistyminen avoimille työmarkkinoille. Aineistona käytettiin case-kunnan sosiaalijohtajan, johtavan sosiaalityöntekijän ja aktivointityöhön osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden haastatteluita. Asiakkaiden elämänlaadun eri puolien kohenemista arvioivat sosiaalityöntekijät. Tarkoitus oli saada mukaan myös asiakaskokemuksia, mutta tämä osoittautui liian vaikeaksi lähinnä tietosuojasäännösten takia (Ulfves ym. 2010: 45, 72).

Mittarin laatijat toteavat selvityksensä pohjalta, että aktivointi- ja työllistämistoimien vaikutuksia tulee jatkossakin tarkastella paitsi yhteiskunnan, myös yksilön tasolla. Esimerkiksi aktivointitoimenpiteiden kustannuksia arvioitaessa on tärkeää huomioida niiden vaikutukset osallistujien elämänlaatuun. Olennaista on kuunnella asiakasta, jotta hänen taloudellinen tilanteensa ei pahene ja sosiaalityön tarve mahdollisesti lisäännä työllistymisintervention keskeytymisen myötä. Tämänkaltaisesta kehityksestä seuraa paitsi inhimillistä hätää myös resurssien haaskausta kuntatasolla (Ulfves ym. 2010: 5, 74–75).

4 AKTIVOINNIN VAIKUTUKSISTA AIEMMIN TEHTY TUTKIMUS

4.1. Vaikuttavuus yhteiskunnan tasolla

Aktivointi-interventioiden tuloksista on saatavilla runsaasti sekä kansainvälistä että kotimaista makrotason tutkimusta. Niiden perusteella voidaan todeta, että aktivointiohjelmien vaikutukset työllisyyteen vaihtelevat suuresti. Tuloksiin vaikuttaa ensinnäkin toimintaympäristö, kuten valtion kehitystaso, rakenteelliset tekijät ja toimenpiteiden muodostamat kokonaisuudet. Tämän lisäksi merkitystä on aktivointitoimenpiteen tyypillä ja velvoittavuudella sekä sillä, millaisia osallistujia siihen valikoidaan. Tehokkaimmiksi on todettu pitkäkestoiset ohjelmat, jotka on resursoitu tarkoituksenmukaisesti ja jotka ovat yhdistyneet poliittisiin muutoksiin (Hämäläinen ym. 2009: 13–14; OECD 2005: 176–178, 181–185, 191, 195–196; OECD 2013: 129, 184).

Suomessa Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT on julkaissut paljon lähinnä määrällistä tutkimusta työmarkkinatukiuudistuksen vaikutuksista, esimerkkeinä Juha Tuomalan (2010) sekä Juha Tuomalan ja Kari Hämäläisen (2008) tutkimukset. Erityisen kattava on mielestäni Leena Juvosen ja Ville Vehkasalon (2011) aktivointitoimenpiteiden vaikuttavuutta ja vaikutusten onnistumista pohtiva tuloksellisuustarkastuskertomus. Työmarkkinatukiuudistuksen onnistuneisuutta Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta ovat puolestaan selvittäneet Kari Hämäläinen, Juha Tuomala ja Minna Ylikännö (2009).

Sekä Juvosen ja Vehkasalon (2011) että Hämäläisen ym. (2009) tutkimukset selvittävät tilastollisin menetelmin työmarkkinatukiuudistuksen vaikutuksia työttömien työllistymiseen ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumiseen. Tutkimustulosten perusteella työmarkkinatukiuudistuksen aiheuttama aktivoinnin lisääntyminen ei ole vaikuttanut merkittävästi pitkäaikaistyöttömien työllisyyteen, vaikka yleinen työllisyystilanne Suomessa koheni samaan aikaan. Motivaatio- tai uhkavaikutuksia ei havaittu, joten työllistymisvaikeudet johtunevat muusta kuin työhalun puutteesta. Kohdejoukon tarkemman analyysin puuttuminen ja työllistyneiden pieni määrä vaikeuttavat arviointia (Hämäläinen ym. 2009; Juvonen & Vehkasalo 2011; Tuomala 2010: 19).

Kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain toteutumista ja vaikuttavuutta ovat tutkineet Mika Ala-Kauhaluoma, Elsa Keskitalo, Tuija Lindqvist ja Antti Parpo (2004). Tutkimus toteutettiin lähettämällä kyselylomakkeet sekä aktivointisuunnitelman teossa mukana olleille työttömille että heille, joille suunnitelmaa ei oltu ehditty tekemään. Lisäksi tietoja kerättiin aktivoinnissa mukana olevilta työntekijöiltä. Tulosten perusteella aktivointisuunnitelmaan osallistuminen ei ainakaan lyhyellä aikavälillä vaikuta edesauttavan työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Toisaalta laki on tuonut uusia mahdollisuuksia pitkäaikaisesti työttömien ongelmien ratkaisemiseksi. Ongelmana käytännön tasolla on kuitenkin se, ettei tämän mahdollisuuden hyödyntämiseen ole annettu tarvittavia resursseja, mikä on johtanut esimerkiksi asiakkaiden priorisoimiseen (Ala-Kauhaluoma ym. 2004: 88–89, 93, 107–109, 128, 135, 208).

Mikko Valtakari, Hannele Syrjä ja Pertti Kiuru (2008) selvittivät puolestaan sitä, vastasiko vuosina 2004–2006 toteutettu, myös työvoiman palvelukeskusten perustamisen sisältänyt, julkisen työvoimapalvelun palvelurakennemuutos annettuja tavoitteita. Tutkimus toteutettiin analysoimalla tilastollista aineistoa ja työntekijöiden haastatteluja. Tulosten perusteella uudistuksella on ollut myönteisiä vaikutuksia työttömyyden kestoon ja rakenteelliseen työttömyyteen. Vaikutukset työttömyyden kestoon liittyvät kuitenkin lähinnä yleiseen, työmarkkinatukiudistuksen myötä tapahtuneeseen aktivointiasteen nousuun. Lisäksi rakenteellinen työttömyys pieneni koko yhteiskunnan tasolla. Sosiaalipoliittisten tavoitteiden tuloksellisuuden tutkijat arvioivat työllistämistavoitteita paremmiksi, joskin toteavat niiden arvioinnin vaikeaksi käytettävissä olevien aineistojen ja tavoitteiden konkreettisuuden puutteen takia (Valtakari ym. 2008: 171–172, 177).

Suomessa on lähivuosina tehty myös kiinnostavia työllistymisen hyvinvointivaikutuksia mittaavia kokeiluja. KIPINÄ-kuntoutuskokeilu toteutettiin Kelan, sosiaali- ja terveystieteiden sekä työministeriön toimesta vuosina 2002–2004 kohderyhmään yli 45-vuotiaat syrjäytymisriskissä olevat työttömät. Kokeilu sisälsi paitsi työllistämistoimenpiteitä myös työkyvyn arviointia ja kuntoutuksia. Tulokset olivat elämänhallinnan kannalta positiivisia, työllistymiseen ja koulutukseen hakeutumiseen kokeilulla ei kuitenkaan juuri ollut vaikutusta (Suikkanen ym. 2005).

Paltamon ”Työtä Kaikille” puolestaan oli ensimmäinen Suomessa järjestetty täystyöllisyyskokeilu. Sen ideana oli suunnata passiiviseen toimeentuloturvaan käytetyt varat työllistämiseen ja muuhun aktivointiin. Tarkoituksena oli kehittää työnhakijan lähtökohdista ja vahvuuksista lähtevä kokonaisvaltainen malli, oheistavoitteena oli yhteisöllisyyden lisääminen työvoimayhdistyksen avulla. Säästöt viimesijaisessa sosiaaliturvassa eivät toteutuneet odotetulla tavalla, koska matalapalkkainen työ ei aina riittänyt nostamaan kotitaloutta toimeentulotuen tulojen yläpuolelle. Kokeilun tulokset eivät myöskään osoittaneet suuria muutoksia työttömien hyvinvoinnissa, mutta antoivat kuitenkin viitteitä mahdollisista positiivisista hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista etenkin nuorten sekä pitkäaikaistyöttömien kohdalla. Aineiston pienuus sekä työllisten ja työttömien ryhmien sekoittuminen seurantajaksolla hankaloittivat vaikutusten tutkimista. Lisäksi osa hyödyistä saattaa ilmetä vasta pitkällä aikavälillä tai epäsuorasti (Huotari 2013; Hämäläinen ym. 2013: 265; Kokko & Koskinen 2013: 23–24; 2013: 304–305, 324, 329).

4.2. Yksilötason tutkimus

4.2.1. Yhteenvetoa tutkimustuloksista

Aktivoinnin vaikutuksista yksilötasoon on tutkittu eri näkökulmista. Psykologian alan tutkimus on keskittynyt tarkastelemaan työttömyyden ja mielenterveyden yhteyttä (ks. esim Machin & Creed 2003; Saloniemi 2014; Vastamäki 2010). Sosiaalipoliittista näkökulmaa edustavat esimerkiksi Andersenin (2008), Korven (1997) ja Strandhin (2001) tutkimukset, joiden ansioina ovat aktivoinnin vaikutusten tarkastelun pitkäkestoisuus ja suuret otoskoot.

Myös kotimaista yksilötason aktivointitutkimusta löytyy melko paljon. Iris Sandelin on tuoreessa kirjallisuuskatsauksessaan käsitellyt 29 kuntouttavasta työtoiminnasta asiakkaan näkökulmasta tehtyä tutkimusta (Sandelin 2014: 10). Anu Pihl (2012) puolestaan on löytänyt yhteensä 21 aihetta käsittelevää opinnäytettä. Suomessa tehdyt tutkimukset ovat kuitenkin olleet melko lyhytkestoisia ja niistä saadut tulokset ristiriitaisia. Tulosten vaihtelevuutta on todennäköisesti kasvattanut paikallisten olosuhteiden kriittinen merkitys kuntien vastatessa Suomessa hyvinkin itsenäisesti aktiivisen sosiaalipolitiikan käytännön toteuttamisesta. Myös työllisyystilanteissa on suuria paikallisia vaihteluita (Hämäläinen ym. 2009: 39; Juvonen & Vehkasalo 2011: 44, Koistinen 2003: 4; OECD 2013; Telén 2007: 25).

Yksilötason tutkimusten perusteella tulokset ovat työllisyys- ja kustannusnäkökulmia positiivisempia. Aktivoinnilla vaikuttaa olleen myönteisiä vaikutuksia pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin (ks. esim. Juvonen & Vehkasalo 2011; Karjalainen & Karjalainen 2010; Luhtasela 2009; Pihl 2012; Valtakari ym. 2008: 117). Havaittu yhteys ei kuitenkaan ole kovin voimakas ja sen vahvuus vaihtelee tutkimuksittain riippuen esimerkiksi valtiosta, aktivointitoimenpiteen tyypistä sekä osallistujien joukosta. Suomesta saadut tutkimustulokset ovat yhteneväisiä kansainvälisen tutkimuksen kanssa ja viittaavat aktivoinnin hyvinvointia lisäävään vaikutukseen. Toisaalta tämänkaltaisten muutosten on todettu olevan hankalia mitata ja osoittaa (Andersen 2008; Audhoe 2010; Hämäläinen ym. 2009: 13–14; Juvonen & Vehkasalo 2011: 35, 90; Korpi 1997; Strandh 2001; Valtakari ym. 2008).

Lisäksi tutkimuksissa tuodaan toistuvasti esiin se, miten aktivoinnin vaikutukset eivät toteudu täysimääräisesti resurssien puutteen takia. Määrärahojen vähyys aiheuttaa ensinnäkin sen, että työntekijät eivät suurien asiakasmäärien takia pysty hoitamaan kaikkien asioita parhaalla mahdollisella tavalla. Priorisointia on pakko tehdä. Lisäksi sopivia aktivointipaikkoja ei aina ole tarjolla ja myös katkokset esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa määrärahojen loppuessa ovat yleisiä. (ks. esim. Ulfves ym. 2010: 65–71; Ylikännö 2014). Ihmettelenkin, miten aktivointia pystytään jatkossa lisäämään tarjottujen resurssien puitteissa.

Tutkijat ovat myös erimielisiä aktivoinnin pitkän aikavälin hyödyistä. Osa näkee aktivoinnin päättymisen jälkeisen elämän alkupisteeseen palaamisena, koska kuntouttavasta työtoiminnasta voi edetä lähinnä vain palkkatukityöhön (Juvonen & Vehkasalo 2011: 37, 71; Hämäläinen 2009: 57). Itse en jaa tätä ajatusta, koska en näe työllistymistä realistisena tavoitteena suurelle osalle aktivoituja vaan pidän sitä enemmänkin elämänhallintaa ylläpitävänä sosiaalipoliittisena toimenpiteenä. Mielestäni olisikin tarkoituksenmukaisempaa pohtia, mikä olisi näiden henkilöiden tilanne, mikäli heitä ei olisi aktivoitu?

Omassa tutkimuksessani halusin keskittyä elämänhallintaan, koska ajattelen aktivoinnin pitkän tähtäimen hyötyjen todentuvan juuri siihen liittyvissä muutoksissa. Näkemystäni puoltavat myös aiemmat tutkimustulokset (ks. esim. Ala-Kauhaluoma 2004; Hiilamo 2010: 282; Kallio 2008: 50; Valtakari 2008). Mikäli aktivointi lisää osallistujien hyvinvointia elämänhallintataitojen kasvamisen myötä, on tämä tärkeää paitsi yksilölle, myös yhteis-

kunnalle, koska hyvinvoinnin lisääntyminen pienentää terveydenhuoltokuluja ja ennaltaehkäisee syrjäytymistä. Lisäksi joidenkin tutkimusten (esim. Juvonen-Posti ym. (2002: 326) mukaan työllisyystoimenpiteisiin osallistuneet työllistyivät muita todennäköisemmin, mutta kyse lienee osittain heidän taustaominaisuuksistaan.

4.2.2. Aktivointiuudistusten vaikutukset yksilönäkökulmasta

Juvosen ja Vehkasalon (2011) sekä Hämäläisen ym. (2009) tutkimukset ottavat työmarkkinatukiuudistuksen vaikutuksia selvittäessään huomioon myös syrjäytymisen ehkäisemisen tavoitteen, vaikka sen profiili onkin työllisyyspolitiikassa hyvin matala (Juvonen & Vehkasalo 2011: 33). Juvonen ja Vehkasalo (2011: 21–26, 33, 87) toteavat ehkäisevien vaikutusten arvioinnin haastavaksi ja päätyvät sen suhteen vaikutusten sekä vaikutusmekanismien avoimeen tarkasteluun. He käyttävät aineistonaan tutkimuksia, arviointeja, rekisterejä ja tilastoja sekä haastattelivat tutkijoita, TE-hallinnon viranomaisia ja muita asiantuntijoita. Hämäläisen ym. (2009: 23–25) selvitystutkimuksen kvalitatiivisen osa on puolestaan toteutettu pitkäaikaistyöttömien aktivoinnista vastuussa olevien viranomaisten ja työttömien teemahaastatteluin. Tarkoituksiksi kirjoittajat mainitsevat työttömän ja ”katutasen viranomaisen” näkökulman esiin nostamisen ja syvemmän ymmärryksen ilmiöstä.

Sekä Hämäläisen että Juvosen ja Vehkasalon haastattelemat viranomaiset ajattelivat aktivoinnin lisänsäen osallistujien hyvinvointia ennen kaikkea elämänhallintaa parantamalla. Työttömien nähdään toimenpiteiden myötä voimaantuneen ja ottaneen vastuuta elämästään, mikä osaltaan edistää myös työkykyisyyttä. Muiksi eduiksi viranomaiset mainitsevat sosiaalisten suhteiden lisääntymisen, työmarkkinavalmiuksien kasvamisen tai säilymisen ja taloudellisen aseman paranemisen. Aktivointi nähdään mahdollisuudeksi estää negatiivinen kierre ja syrjäytymisen paheneminen. Myös aiempaa useammin tapahtuneiden viranomais-tapaamisten on katsottu vaikuttaneen positiivisesti asiakkaiden elämään. Lisäksi osa työttömistä on ehkä päässyt sellaisten palvelujen ja etuuskien piiriin, jotka heille kuuluvat. Vaikutukset ovat kuitenkin ”epävirallisia” eli niitä ei voida tällä hetkellä käytössä olevilla mittareilla osoittaa (Hämäläinen ym. 2009: 46–51; Juvonen & Vehkasalo 2011: 46–47, 89).

Ala-Kauhaluoma ym. (2004) ovat puolestaan selvittäneet Lain kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) tavoitteiden toteutumista näkökulmanaan paitsi sijoittumis- myös auttamiskriteerin toteutuminen. Tarkoituksena ollut kokonaisarviointi suoritettiin sekä määrällisten että laadullisten menetelmien avulla työttömille lähetettyjä kyselylomakkeita analysoimalla. Osallistujien kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta olivat pääosin positiivisia. Tutkitut kertovat esimerkiksi virkistymisestä, elämän mielekkyyden lisääntymisestä, muutoksista päivärytmissä ja sosiaalisten kontaktien lisääntymisestä esimerkiksi ”vertais-tuen” merkeissä. Myöskään rahallisen tilanteen paranemista ei pidä vähätellä, vaikka toimintaraha ja ylläpitokorvaus ovatkin pieniä. Taloudelliset vaikutukset voivat johtua osittain siitä, että aiemmin päihteisiin kulutettu raha jää kuntouttavan työtoiminnan aikana ainakin osittain säästöön (Ala-Kauhaluoma ym. 2004: 101–103, 206). Ala-Kauhaluoman ym. (2004: 166–168, 206; 2005: 52) mukaan työperustaiset aktivointitoimenpiteet yhdessä aktivointisuunnitelman kanssa auttoivat osallistujia saavuttamaan hyvän elämänlaadun työttömänä pysyneitä useammin, joskin tähän vaikuttanevat myös muunlaiset erot kohde-ryhmien välillä. Lisäksi he muistuttavat myös siitä, että suuri osa kuntouttavaan työtoimintaan ohjatuista peruuttaa tai keskeyttää toimenpiteen.

4.2.3. Esimerkkejä muusta kotimaisesta aktivointitutkimuksesta

Anu Pihl (2012) selvitti pro gradu -tutkielmassaan kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden elämässä tapahtuneita myönteisiä laadullisia muutoksia sen parissa työskenteleviltä työntekijöiltä keräämiensä havaintojen perusteella. Havaitut muutokset hän luokittelee yhteisöllisiin ja sosiaalisiin tilanteisiin, päämääriin ja motivaatioon, kykyuskomuksiin ja itsetuntoon, mielekkääseen ja säännölliseen arkeen sekä emootioihin ja mielenterveyteen liittyviksi (Pihl 2012: 55–64).

Pihl huomasi tulosten perusteella voimaantumisen ja kuntouttavan työtoiminnan välisen yhteyden pohtimisen olevan olennaista ja totesi jälkimmäisen olevan sekä voimaantumisprosessin osa että sen tulos, joskin totesi asiaan liittyvän myös lukuisia muita tekijöitä. Tärkeäksi voimaantumisen osaksi Pihl mieltää erityisesti sitoutumisen, johon hän näkee vaikuttavan yhtäältä sattuman ja toisaalta sanktiot sekä työntekijän vallan asiakkaaseen, mutta myös Kotirannan (2008) ajatuksen aktivoinnista ihmisen ”aidon aktivoitumisen” tukena (Pihl 2012: 65–71).

Erityisesti turkulaisten pitkäaikaistyöttömien tilannetta tutkineiden Minna Ylikännön ja Riikka Niemisen raportti ”Kolmen linjan työttömät ja Kela-lista – aktivoinnin paradoksia paikantamassa” on juuri ilmestynyt. Selvitys pyrkii avaamaan turkulaisten pitkäaikaistyöttömien aktivointia kohteenaan henkilöt, joista Turku maksoi tammikuussa 2014 Kelalle työmarkkinatuen kuntaosuutta. Tarkoituksena oli ensinnäkin tutkia tilastoanalyysin avulla, keitä Kelan maksuosuuslistalla olevat työnhakijat ovat ja toiseksi selvittää teemahaastatteluin, millaisia ongelmia heidän työllistymiseensä liittyy (Ylikännö & Nieminen 2014: 2–4).

Laadullista osiota varten haastateltiin kolmetoista ”Kela-listalle” kuuluvaa työnhakijaa. Haastattelujen perusteella työttömyyden suurimmaksi haitaksi koetaan toimeentulon niukkuus, osan mielestä huono taloudellinen tilanne myös heikentää sosiaalisia suhteita. Yli puolet koki työttömyyden vaikuttavan arkeensa passivoivasti. Palvelujärjestelmä ei vaikuta toimivalta, koska haastatellut eivät olleet niistä tietoisia ja kokivat, että palveluja saadaksesen niistä pitää ottaa itse selvää. Suurin osa haastatelluista oli kuitenkin osallistunut aktivointitoimenpiteisiin ja heistä lähes kaikki toistuvasti, keskimäärin peräti viisi kertaa. Huonoiksi puoliksi mainittiin jaksojen lyhytkestoisuus ja väliaikaisuus, mutta vain yksi henkilö piti toimenpiteitä täysin hyödyttöminä. Työnhakuun oli motivaatiota vain kahdella työttömällä, loput olivat luovuttaneet tai hakivat töitä hyvin satunnaisesti (Ylikännö & Nieminen 2014: 38–48).

Lisäksi tutkimuksessa haastateltiin kolmeatoista pitkäaikaistyöttömien kanssa kauan työskennellyttä asiakastyöntekijää. Ammattinimikkeiltään he olivat työvoimaviranomaisia, urasuunnittelijoita ja sosiaalityöntekijöitä, lisäksi mukana oli yksi terveydenhoitaja. Valtaosa haastatelluista oli sitä mieltä, että pitkäaikaistyöttömyys näkyy asiakkaissa esimerkiksi toivottomuutena tai motivaation puutteena. Aktivointitoimenpiteet nähtiin kuitenkin positiivisessa valossa: yhdeksän viranomaista kertoi huomanneensa asiakkaan tilanteessa positiivisia muutoksia tämän päästessä jonkin toimenpiteen piiriin. Ongelmina nousivat esiin resurssipulasta johtuvat kiireet ja suuret asiakasmäärät, jotka vaarantavat asiakkaan motiivoinnin edellytyksenä olevan luottamuksellisen suhteen rakentamisen, joka vaatii aikaa. Ajanpuute voi myös heikentää yhteydenpitoa eri yhteistyötahojen kanssa, joskin tähän nähtiin vaikuttaneen myös vastuun jakautumisen epäselvyys eri toimijoiden välillä (Ylikännö & Nieminen 2014: 38, 43–48, 54–55).

5 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

5.1. Työn merkitys yksilölle

Työttömyydellä vaikuttaa tutkimustulosten mukaan olevan negatiivisia vaikutuksia sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen. Työttömät voivat työssä olevia huonommin, heillä on enemmän pitkäaikaissairauksia sekä suurempi itsemurha- ja kuolleisuusriski. Työttömyydellä on myös huomattavan negatiivinen vaikutus tyytyväisyyteen koskien asuinolosuhteita, sosiaalista verkostoa ja elämää yleisesti: työn menettämisen on todettu vähentävän subjektiivista hyvinvointia, vaikka käytettävissä olevat tulot eivät muuttuisi (Angerpuuro 1996; Heponiemi ym. 2008; Karvonen 2008; Winkelmann & Winkelmann 1998).

Toisaalta työttömyyttä ei kuitenkaan voida itsestään selvästi pitää terveydentilaa selittävänä tekijänä vaan yhteys voi toimia toisinkin päin. Esimerkiksi Böckermanin ja Ilmakunnanan (2007) mukaan terveydentilansa huonoksi arvioivat ihmiset päätyvät muita helpommin työttömäksi. Myös Heponiemi ym. (2008) sekä Kortteinen ja Tuomikoski (1998: 41–42, 175) ovat havainneet merkkejä kausaalisuhteen toimimisesta molempiin suuntiin, mutta huomauttavat lukuisten tausta- ja ympäristötekijöidenkin vaikuttavan yhteyteen.

Ajattelen työttömyyden vaikutusten negatiivisuuden johtuvan yhtäältä siitä, että suurin osa meistä tarvitsee työtä voidakseen hyvin. Toisaalta tunnistan myös edellä mainitun kausaalisuhteen molemminpuolisuuden. Itse ajattelen sen johtuvan ennen kaikkea sosiaalisten taitojen merkityksestä, mikä tuntuu jatkuvasti vain kasvavan. Ulospäin suuntautuneet ja elämään positiivisesti suhtautuvat henkilöt jäänevät muita harvemmin työttömiksi. Heille myös uuden työn löytäminen lienee introvertteja helpompaa, joten työttömyys ei ehkä tunnu senkään takia niin musertavalta. Tällaiset näkemykset ovat kuitenkin mielestäni siinä mielessä ongelmallisia, että niissä piilee yksilön syyllistämisen siemen.

Työttömyyden vaikutuksista yksilöön on kehitetty useita teorioita. Tunnetuimpiin kuuluu Marie Jahodan deprivatioteoria, joka keskittyy työn menetyksen aiheuttamiin psyykkisiin ja psykososiaalisiin ongelmiin. Deprivatioteorian mukaan työttömyys vaikuttaa yksilön hyvinvointiin negatiivisesti aiheuttaen päämäärättömyyden, eristäytyneisyyden ja poissulkemisen tunteita. Syynä tälle on työn menettämisen aiheuttama sosiaalisten kontaktien ja

yhteisöllisyyden kokemusten väheneminen sekä hyväksyttävän statuksen puuttumisen merkitys identiteetille. Ihmiset tarvitsevat työtä myös tuomaan rakennetta ja aktiivisuutta arkeensa työttömyyden johtaessa usein tylsyyden ja ajan hukkaamisen kokemuksiin (Jahoda ym. 1972: Jahoda 1982, 22–26, 39, 83–84).

Warrin (1987) vitamiini-malli korostaa ympäristön merkitystä yksilön mielenterveydelle. Hänen mukaansa ihmisen hyvinvoinnin edellytyksiä ovat vaihtelu, ulkoapäin asetetut tavoitteet, elämän ennakoitavuus, toimeentulo, turvallisuus, vuorovaikutussuhteet, arvostus sekä mahdollisuus hallita ja käyttää taitojaan. Työttömän edellytykset näiden saavuttamiseen ovat rajalliset, mikä aiheuttaa psyykkisen hyvinvoinnin vähenemistä. Työttömällä on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa ympäristöönsä ja siihen, miten hän antaa sen vaikuttaa itseensä. Näin ollen työn puuttuminen ei vahingoita kaikkia samalla tavalla (Warr 1987: 1–2, 10–11, 16, 210, 212, 274).

Myös Fryerin ja Paynen (1984) kehittämä toimijuusteoria ottaa huomioon ihmisten väliset erot siinä, miten he työttömyyteen suhtautuvat. Teoria esittää työttömyyden mahdollisuutena, joka voi johtaa myös proaktiivisuuteen ja jolla näin ollen voi olla myönteisiäkin seurauksia. Tarkoituksena ei ole kieltää työttömyyden huonoja puolia vaan tuoda esille, että se voi kielteisten seikkojen lisäksi sisältää myös positiivisia elementtejä. Tämä riippuu ennen kaikkea työttömän kyvystä nähdä työttömyyden myönteiset puolet ja kyvystä aktiiviseen toimijuuteen. Lisäksi monet työttömäksi jääneet ovat voineet kokea työnsäkin monin eri tavoin epätydyttäväksi. Teorian taustalla on näkemys ihmisistä yksilöinä, joiden arvot ja odotukset elämälle ovat erilaisia.

On kuitenkin hyvä pitää mielessä Fryerin ja Faganin (1993) huomio siitä, että vaikka osa ihmisistä selviää työttömyydestä ilman psyykkisiä vaurioita, on työttömyys yleensä ottaen hyvin negatiivinen kokemus. Lisäksi toimijuusteoria, kuten muutkin edellä mainitut teoriat, on kehitetty 1980-luvulla, jolloin maailmantalous ja työllistymismahdollisuudet olivat täysin erilaiset kuin nykyään. Myös asenteet ovat kolmessakymmenessä vuodessa muuttuneet työkeskeisimmiksi.

Itse ajattelen palkkatyön tärkeimmän merkityksen olevan taloudellisen turvan lisäksi merkityksellisyyden ja yhteisöllisyyden kokemuksissa. Sennett (2004) pohtii työn merkitystä identiteetille ja toteaa, että työstä on länsimaisissa yhteiskunnissa muodostunut pikkuhiljaa

ihmisyyden keskeisin arvottaja. Työnteon kautta saatava kunnioitus on korvannut aiempaa arvoperustaa, joka on perustunut kehon fyysisyyteen. Työ nähdään näin ollen myös moraalisenä kysymyksenä. Jokaisen on jatkuvasti todistettava merkitystään työsuoritusten avulla työttömyyden vastaavasti vähentäessä ihmisarvoa. Tämä luo epätasa-arvoa ihmisten välille, koska työn myötä tulevan arvokkuuden saavuttaa vain osa ihmisistä.

5.2. Koherenssin tunteen teoria

5.2.1. Koherenssin tunne ja ulkoiset resurssit

Perustan aktivoitujen hyvinvoinnin ja siinä tapahtuneiden muutosten arvioimisen tutkimuksessani koherenssin tunteen teoriaan. Teorian perusideana on näkemys hyvinvoinnista yhtäältä henkilön koherenssista ja toisaalta hänen käytettävissään olevista resursseista riippuvana asiana. Koherenssin tunteen teorian on kehittänyt israelilainen terveystieteilijä Aaron Antonovsky, joka halusi poiketa perinteisestä, sairauksiin keskittyvästä lähestymistavasta ja keskittyä siihen, miksi osa ihmisistä pysyy terveinä sekä suhteellisen onnellisina jopa äärimmäisen vaikeissa olosuhteissa. Antonovsky kuvailee teorian lähtökohtia teoksissaan ”Health, Stress and Coping” (1979) ja ”Unraveling The Mystery of Health – How People Manage Stress and Stay Well” (1987). Kirjoissaan hän esittelee salutogeenisen mallin, jonka taustalla on ajatus siitä, että jokainen meistä kohtaa väistämättä kuormittavia asioita elämässään ja että oleellista on se, miten hallitsemme näitä jännitteitä sekä vältämme niiden johtamisen stressiin (Antonovsky 1979: 12–14, 77, 98–99; 1987: 153).

Koherenssin tunne tarkoittaa ihmisen tapaa suhtautua maailmaan ja omaan paikkaansa siinä, joten se muodostaa olennaisen osan persoonallisuutta. Koherenssi jakautuu ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden osa-alueisiin. Ymmärrettävyydellä tarkoitetaan kokemusta siitä, miten henkilö selviää ympäristöstä ja itsestään tulevista ärsykkeistä. Hallittavuus puolestaan viittaa tunteeseen siitä, että joko ihminen itse tai jotkut muut (kuten omaiset tai Jumala) voivat vaikuttaa tapahtumiin. Mielekkyys, joka on osatekijöistä tärkein, tarkoittaa kokemusta elämän tarkoituksellisuudesta muodostaen koherenssin motivaation perustan (Antonovsky 1979: 124–127; 1987: 17–22).

Päähuomio teoriassa kiinnitetään kuitenkin yksilön resursseihin, joiden Antonovsky (1979:

99–119) kuvaa olevan mitä tahansa voimavaroja, jotka helpottavat kuormittavien asioiden hallinnassa. Niiden taso vaihtelee suuresti ihmisestä riippuen. Resurssit paikallistuvat sekä yksilön ja tämän välittömän toimintaympäristön että yhteiskunnan tasolle. Yksilöllisiä voimavaroja ovat esimerkiksi koulutus, älykkyys, varakkuus, sosiaaliset taidot ja luonteenpiirteet sekä sosiaalisen verkoston laajuus ja laatu. Yhteiskunnan tason resursseja puolestaan ovat esimerkiksi vallitseva kulttuuri, koulutusmahdollisuudet ja terveyspalvelut. Henkilön omatessa hyvät resurssit on todennäköisempää, että yksilölliset elämäkokemukset tuottavat hänelle vahvan koherenssin tunnetta. Toisaalta resurssit myös parantavat koherenssin tunnetta siten, että niiden avulla henkilö voi tuntea olevansa suojassa potentiaalisia stressitekijöitä vastaan. Heikot voimavarat omaavat henkilöt puolestaan kestävät stressitilanteita ja vastoinkäymisiä huonosti, millä on negatiivisia vaikutuksia heidän terveyteensä (Antonovsky 1979: 194).

Antonovsky kehitti koherenssin mittaamiseksi kyselylomakkeen (*Orientation to Life Questionnaire*, 1987), josta on sittemmin tehty useita erilaisia versioita. Koherenssin tunnetta käytetään usein elämänhallinnan mittarina ja sitä koskevaa kvantitatiivista tutkimusta löytyy paljon esimerkiksi lääketieteen sekä psykologian alalta. Vahvan koherenssin positiivinen yhteys hyvinvointiin on saanut laajasti tukea (ks. esim. Eriksson & Lindström 2005; Pallant & Lae 2002) ja erityisesti koherenssin sekä mielenterveyden yhteys on havaittu voimakkaaksi (Eriksson & Lindström 2006). Ulkoisista resursseista tutkimusta on vähemmän ja tehdyt tutkimukset ovat kattaneet vain osan resursseista. Näin ollen kokonaiskuva puuttuu eikä yksimielisyyttä siitä, mikä kaikki koherenssiin vaikuttaa ja missä määrin, ole löytynyt (ks. esim. Nilsson ym. 2003; Volanen ym. 2007).

5.2.2. Koherenssin tunteen pysyvyys

Antonovsky (1979: 183–189; 1987: 101–118, 158) ajatteli koherenssin tunteen kehittyvän lapsuudessa ja nuoruudessa sekä olevan 30 ikävuodesta lähtien melko stabiili. Pahimmiksi uhiksi koherenssille hän näki krooniset stressitekijät, joita ovat esimerkiksi koulutuksen puute, köyhyys, pitkäaikaistyöttömyys ja puutteet sosiaalisessa verkostossa. Toisaalta Antonovsky tunnisti myös merkittävien elämäkokemusten vaikutukset koherenssin tunteeseen. Työpaikan menettäminen on hänen mukaansa yksi vahingollisimmista muutoksista, koska työ on tärkeä ulkoinen resurssi ja antaa kokemuksen yhteiskunnallisesti arvostettuun

päätöksentekoon osallistumisesta. Työttömyyden myötä myös ihmissuhteet ja yhteisöllisyyden tuntemukset vähenevät sekä mahdollisuudet elämän suunnittelemiseksi vaikeutuvat.

Mielestäni koherenssin tunne sopii kuitenkin aktivoinnin vaikutusten mittaamisen viitekehikseksi, koska sen muuttuminen merkittävien muutosten seurauksena on saanut tukea useista tutkimuksista. Esimerkiksi Kivimäen ym. (2002: 820–823) tutkimustulokset osoittavat stressaavien elämäkokemusten vähentäneen henkistä hyvinvointia ja koettua koherenssin tunnetta. Matalan koherenssin ja työttömyyden on todettu korreloivan keskenään (ks. esim. Stankūnas ym. 2009: 812; Volanen ym. 2004: 324), mutta niiden välistä yhteyttä ei kuitenkaan ole tutkittu paljoa. Tutkijat ovat myös erimielisiä sen suhteen, missä määrin työttömäksi jäämisen nähdään vahingoittavan koherenssia ja paljonko on kyse siitä, että alun perin heikon koherenssin omaavat henkilöt menettävät työpaikkansa muita helpommin (ks. esim. Feldt ym. 2005; Hanse & Engström 1999; Volanen ym. 2007).

Aktivoinnin ja koherenssin välisestä yhteydestä löytyy aiempaakin tutkimusta. Tästä esimerkkinä Jaana Vastamäki (2010), joka väitöstyössään selvittää työllistämisen vaikutuksia elämäntilanteeseen ja koherenssin tunteeseen. Tulosten perusteella aktivointitoimenpiteet hyödyttivät työttömien koherenssin tunnetta ymmärrettävyyden ja hallittavuuden osa-alueita vahvistamalla, mielekkyyden komponentti puolestaan vahvistui vain työllistymisen seurauksena. Ymmärrettävyyden ja hallittavuuden vahvistumisen voidaan kuitenkin katsoa edistävän työttömien psyykkistä hyvinvointia ja uudelleentyöllistymistä esimerkiksi tuomalla voimavaroja työnhakuun. Aktivointisuunnitelmaan osallistumisen myönteinen vaikutus työnhakuaktiivisuuteen ja työllistymisodotuksiin tulee esiin Ala-Kauhaluoman ym. (2004: 157–159) tutkimuksessa, joskin vaikutusten kesto todetaan varsin lyhyeksi.

Tutkimustulokset aktivoinnin vaikutuksista koherenssin tunteeseen kuitenkin vaihtelevat. Esimerkiksi Pathway-to-Work -hankkeesta saatujen tulosten perusteella työllistämistoimenpiteillä ei ollut vaikutuksia osallistujien koherenssiin, joskin prosessi kuitenkin paransi heidän psykososiaalista tilannettaan (Juvonen-Posti ym. 2002: 325). Saloniemi ym. (2014: 8–15) puolestaan vertailivat työkokeilun vaikutuksia erilaisen pohjakoulutuksen omaavien työttömien mielenterveyteen, stressitasoon ja koherenssin tunteeseen. Tulokset vaihtelivat merkittävästi: korkeammin koulutetut vaikuttivat hyötynneen toimenpiteestä, kun taas alhai-

sen koulutuksen omaavien hyvinvointi ei juuri muuttunut, tai tapahtuneen muutoksen suunta oli negatiivinen. Koska tutkimuksen perusteella resurssien tasolla on merkittävää vaikutusta työllisyysinterventioista saatavaan hyötyyn, lienee aiheellista miettiä, eriarvoistaako aktivointi mahdollisesti työttömiä. Kirjoittajat näkevätkin tärkeäksi, että aktivointitoimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia tutkittaessa pohditaan myös tulosten variaation merkitystä.

5.3. Aktivoinnin hyödyt yhteiskunnalle

5.3.1. Aktivointi sosiaalisena investointina: hyvän kehän teoria

Valitsin tutkimukseni yhteiskunnalliseksi viitekehykseksi hyvän kehän teoria, joka tarjoaa mielekkään lähestymistavan aktivoinnin kansantaloudellisiin vaikutuksiin työllisyysnäkökulman ohelle tai sen sijaan. Teorian tarkoituksena on selvittää, millainen yhteiskuntapolitiikka auttaa sosiaalisten mahdollisuuksien syntymistä. Oikeaksi vastaukseksi tähän hyvän kehän teoria näkee laajan hyvinvointivaltion, joka lisää kansalaisten mahdollisuuksia eriarvoisuutta vähentämällä, sosiaalista pääomaa vahvistamalla ja väestön hyvinvointia lisäämällä. Oikeudenmukaiseksi koettu yhteiskunta ja hyvinvointi puolestaan edistävät anteliaan sosiaalipolitiikan kannatusta. Aktivointi mielletään hyvän kehän teoriassa sosiaalipoliittiseksi investoinniksi, joka hyödyttää paitsi yksilöä, myös kansantaloutta. Yhteiskunnan tason hyötyjen nähdään kuitenkin toteutuvan vasta pitkällä aikajänteellä, eikä työllistämistoimenpiteiden tarkoituksena pidetä välitöntä työttömyyslukujen kaunistumista vaan ennemminkin toimintakyvyn ja mahdollisuuksien luomista pitkäaikaistyöttömille (Ala-Kauhaluoma ym. 2004: 28; Geldof 1999: 14; Hagfors & Kajanoja 2010b: 107, 129; Hiilamo 2010: 282; Keskitalo: 2013: 53–54, 67; Sipilä 2011: 361).

Yksi hyvän kehän oppi-isistä on ruotsalainen taloustieteilijä Gunnar Myrdal, joka esitti ensimmäisenä hypoteesin hyvän kehän itseään vahvistavista seurauksista. Hänen mukaansa sekä köyhyys että rikkaus kumuloituvat muodostaen näin joko ylös- tai alaspäin jatkuvia spiraaleita, joilla on olosuhteiden keskinäisriippuvuuden takia merkitystä koko yhteiskunnalle. Kehityskulut vaikuttavat paitsi taloudellisiin seikkoihin, myös esimerkiksi koulutuksen ja terveyden tasoon sekä muokkaavat jopa instituutioita ja asenteita. Positiivinen muutos jollakin osa-alueella tapaa johtaa myönteisiin muutoksiin muissakin ja sosiaalipoliti-

kan tehtävänä on tämän kehityksen mahdollistaminen. Keskinäisriippuvuuden takia poliittisia päätöksiä tehdessä pitää vaikutuksia arvioida mahdollisimman laajasti, joskin sosiaalisen järjestelmän kompleksisuuden takia yleistyksen ja hypoteesit ovat välttämättömiä (Myrdal 1957; Myrdal 1974, 729–731).

Myrdal kritisoi bruttokansantuotteen käyttämistä valtion hyvinvoinnin mittarina ja painotti tulojen jakautumisen merkitystä. Tasa-arvoiseen tulonjakoon tähtäävät uudistukset lisäävät hänen mukaansa tuottavuutta kasvattamalla työvoiman osaamista ja säästämällä yhteiskuntaa tulevilta kustannuksilta. Julkisen kulutuksen tasoon ei Myrdalin mukaan kiinnitetty tarpeeksi huomiota, joskin hän tunnisti myös monien muiden seikkojen vaikuttavan yhteiskunnan tasa-arvoisuuteen, näistä esimerkkinä mahdollisuuksien tasa-arvo (Myrdal 1974: 731–733).

Pekka Kuusi, jonka vaikutus suomalaisen sosiaalipolitiikan kehitykseen ja hyvinvointivaltion laajenemiseen 1960- sekä 70-luvuilla oli merkittävä, jatkoi hyvän kehän perusidean eteenpäin viemistä Myrdalin näkemysten pohjalta. Myös Kuusen vuonna 1961 julkaistusta merkkiteoksesta ”60-luvun sosiaalipolitiikka” näkyy selvästi Myrdalin vaikutus ja Kuusi siteeraakin laajalti hänen ajatuksiaan. Myrdalin tapaan Kuusi korosti talouskasvun, kulutuksen ja sosiaalipolitiikan yhteyttä. Tuloerojen tasoitus ei hänen mukaansa ainoastaan tue kasvua vaan kuuluu sen olennaisiin edellytyksiin köyhyyden johtaessa passiivisuuteen, katkeruuteen ja saamattomuuteen. Tulonsiirrot puolestaan lisäävät köyhempien kansalaisten aktiivisuutta, mikä kasvattaa väestön yleistä työpotentiaalia, lisää kokonaiskulutusta ja luo elinkeinoelämälle kiinteän kulutus pohjan (Kuusi 1961: 41, 48–49, 58–61).

Talous- ja sosiaalipolitiikkaa ei Kuusen mukaan ollut mahdollista erottaa toisistaan. Työvoimapolitiikan hän puolestaan näki niiden yhteisalueeksi, jossa ongelmien ymmärtämiseksi tarvittiin sekä sosiaalipoliittista että taloudellista näkökulmaa. Työvoimapolitiikan pääperiaate oli Kuusen mukaan yhteiskunnan vastuu kansalaisten työmahdollisuuksista ja tämä tehtävä saatettiin hoitaa joko sosiaalipoliittisin tai taloudellisin painotuksin. Yhteiskunnan tärkeimmiksi talouspoliittisiksi tehtäviksi Kuusi määrittelikin täystyöllisyydestä ja kasvun vakaudesta huolehtimisen (Kuusi 1961: 104).

5.3.2. Sosiaalisen pääoman kriittinen merkitys 2000-luvulla

Nykyisin hyvinvointivaltiota pidetään ikävä kyllä yhä yleisemmin lähinnä taloudellisena rasitteena tai jopa talouskasvun esteenä ja tuloerot ovat vastaavasti kasvaneet huomattavasti viime vuosikymmeninä. Näin ollen hyvän kehä kaipaa puolestapuhujia. Lisäksi tarvitaan Myrdalin ja Kuusen periaatteiden päivittämistä 2010-luvulle, koska yhteiskuntien toimintakenttä on muuttunut sekä niiden vaikutusmahdollisuudet pienentyneet varsin radikaalisti ennen kaikkea talouden globalisoitumisen ja informaatiovallankumouksen takia.

Haasteeseen on vastattu: sosiaalipoliittisia panostuksia ja hyvinvointivaltiota on viime vuosikymmeninä perusteltu myönteisillä vaikutuksilla väestön hyvinvointiin eriarvoisuuden vähenemisen ja sosiaaliseen pääoman lisääntymisen kautta (ks. esim. Hagfors & Kajanoja 2010b; Rothstein 2008; Rothstein & Uslander 2005). Tutkimukset ovat osoittaneet eriarvoisuuden olennaisesti liittyvän tuloliikkuvuuden yhteyden erilaisiin yhteiskunnan menestystä kuvaaviin mittareihin (Hagfors & Kajanoja 2009: 62–63; Rothstein & Uslander 2005). Sosiaalisen pääoman kasvun on puolestaan todettu vaikuttavan myönteisesti hyvin moniin toivottuihin pidettäviin muuttujiin kuten kansanterveyteen (Hyyppä: 2004; Tilastokeskus: 2006), työllisyyteen (Freitag & Kirchner: 2011) ja koulutusasenteisiin (Hagfors & Kajanoja 2010a: 11–12). Koulutuksen tasolla on Kankaan ja Palmén (2009: 66–67) mukaan ratkaiseva merkitys yhteiskunnalle, koska inhimillinen pääoma on nykyisessä globaalitaloudessa kehittyneiden valtioiden tärkein kilpailuvaltti. Lisäksi koulutus luo osaamista, joka mahdollistaa täysipainoisen osallistumisen yhteiskuntaan (Hagfors & Kajanoja 2010b: 122–123).

Sosiaalinen pääoma on laaja ja epämääräinen käsite, jolla on lukemattomia selityksiä, ulottuvuuksia sekä painotuksia. Sosiaalisen pääoman idea palautuu aina 1800-luvulle asti, mutta akateemiseen keskusteluun sen nostivat 1980-luvun loppupuolella ennen kaikkea Pierre Bourdieu ja James Coleman. Käsitettä kohtaan tunnettu kiinnostus kasvoi entisestään 1990-luvun loppupuoliskolla Robert D. Putnamin julkaistua kuuluisaksi nousseen artikkelinsa ”Bowling alone: America’s Declining Social Capital”. Artikkelissaan Putnam (1995) esittää sosiaalisen pääoman vähentyneen Yhdysvalloissa edellisiin vuosikymmeniin verrattuna, vaikka hänen mukaansa päinvastaisiakin trendejä on toisaalta havaittavissa.

Sosiaalisen pääoman monitulkintaisuutta kuvaa hyvin se, että tutkijat eivät ole yksimielisiä edes siitä, onko kyse yksilön vai yhteiskunnan ominaisuudesta (Perttilä 2011: 13). Putnam (2000: 19, 21–23) mieltää sosiaalisen pääoman enemmän yhteisön kuin yksilön ominaisuudeksi ja jaottelee sen koostuvan luottamuksesta, sosiaalisista verkostoista sekä vastavuoroisuudesta. Luottamus onkin usein katsottu sosiaalisen pääoman keskeisimmäksi osatekijäksi ja sen on todettu korreloivan positiivisesti tasa-arvoisen yhteiskunnan kanssa (Brewer ym. 2014: 67; Hagfors & Kajanoja 2010b: 112; Rothstein & Uslaner 2005: 42; Uslaner & Brown 2005, 869, 889).

5.3.3. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointivaltio: hyvän kehä?

Osa tutkijoista kuvaa hyvinvointivaltion ja sosiaalisen luottamuksen suhdetta hyvän tai pahan kehäksi. Hyvän kehässä universaalius lisää hyvinvointivaltion kannatusta, koska etuudet kohdistuvat myös hyvin toimeentuleviin. Siihen, onko hyvinvointivaltio sosiaalisen pääoman syy vai seuraus, ei kuitenkaan ole yksiselitteistä vastausta. Yhtäältä hyvinvointivaltio kasvattaa sosiaalista luottamusta luomalla sekä taloudellista että mahdollisuuksien tasa-arvoa. Toisaalta hyvinvointivaltion rakentamiseen tarvitaan suotuisia edellytyksiä, kuten kansakunnan yhtenäisyyttä. Pohjoismaissa myös melko tasa-arvoinen yhteiskuntarakenne ja suhteellisen korruptoitumaton virkamiehistö auttoivat hyvinvointivaltion rakentamisessa. Rakenne myös kontrolloi tasa-arvon säilymistä edelleen. Vastaavasti valtioissa, joissa kansalaisten välinen epätasa-arvo on suurta, ei universaaliuteen perustuvia uudistuksia ole helppoa lähteä toteuttamaan sosiaalisen luottamuksen puutteen takia. Hallitsevalla eliitillä ei myöskään välttämättä ole kiinnostusta tilanteen muuttamiseen, koska he hyötyvät epätasa-arvoisuudesta (Rothstein & Uslaner 2005: 44, 57–63, 67, 70–71).

Toisaalta osa tutkijoista kyseenalaistaa laajan hyvinvointivaltion vaikutukset sosiaaliseen pääomaan. Niiden välillä ei joissain tutkimuksissa ole todettu löytyvän yhteyttä (esim. van Oorschot 2005) tai hyvinvointivaltion on jopa katsottu syrjäyttävän ihmisten välistä solidaarisuutta, luottamusta ja vastavuoroisuutta tunkeutumalla alueille, jotka hoituisivat parhaiten yksilövoimin (ks. esim. Fukuyama 2000; van Oorschot 2003: 16). Näkemyksiltä puuttuvat vahva teoreettinen pohja ja empiirinen todistusaineisto.

Valtion ja sosiaalisen pääoman suhdetta pohdittaessa on tärkeää ottaa huomioon, että myönteisten vaikutusten ehtona on etuuskien universaalius. Vain universaalit etuudet luovat sosiaalista pääomaa, koska ne varmistavat kaikkien samanarvoisen ja samanlaisen kohtelun, eivätkä leimaa saajiaan. Tämä puolestaan lisää solidaarisuuden tunnetta. Selektiiviset etuudet voivat jopa heikentää sosiaalista luottamusta ja yhteiskunnan koheesiota, koska ne saavat vastaanottajansa tuntemaan eroavuutta muusta yhteiskunnasta. Lisäksi selektiivisiin etuuksiin liittyy yleensä harkintaa, mikä johtaa epäilyksiin päätösten oikeellisuudesta ja näin epäluottamuksen tunteen kasvua (Kumlin & Rothstein 2005: 342, 348–349; Rothstein & Uslaner 2005: 42–43, 70–71).

Asian pohtiminen on aiheellista nyky-Suomessa, koska emme mielestäni enää elä hyvinvointivaltiossa, vaan olemme suurelta osin siirtyneet universaalista ja tasa-arvoistavasta sosiaalipolitiikasta köyhyyspolitiikkaan. Tällä kannalla ovat myös useat tutkijat (ks. esim. Björklund 2008: 278; Julkunen 2006; Kouvo & Kankainen 2009: 587). Toisaalta olen miettinyt myös samaa kuin Hagfors ja Kajanoja (2010: 118), jotka kysyvät, onko hyvän kehän aika hyvinvointivaltioissa päätynyt sen takia, ettei sosiaalisen pääoman vahvistuminen enää lisääkään hyvinvointipanostuksia? Ajattelen, että kyse on molemmista asioista. Toisaalta tuloerojen kasvu on johtanut siihen, että osalla meistä on todellisia vaikeuksia selviytyä pakollisista menoista. Kehityksestä kertovat esimerkiksi kasvaneet ruokajonot. Toisaalta suurin osa suomalaisista elää kuitenkin kansainvälisessä mittakaavassa ”yltäkyläisesti”, mutta monet voivat silti huonosti työtä, tehokkuutta ja yksilöllisyyttä painostavassa yhteiskunnassamme. Tämän tyyppisen pahoinvoinnin vähentäminen on monimutkaisempaa kuin materiaalisiin tarpeisiin vastaaminen.

Kangas ja Palme (2009: 71) näkevät pohjoismaisen sosiaalipoliittisen mallin olevan suuressa muutosvaiheessa. He toteavat uudistamisen onnistumisen riippuvan hallitusten kyvyistä tehdä päätöksiä, joissa huomioidaan yhtäältä makrotason asettamat reunaehdot, mutta toisaalta myös yksilötaso. Yksilötasoon panostaminen tapahtuu investoimalla inhimilliseen pääomaan ja sosiaalipalveluihin. Myös Hiilamo ja Saari (2010) näkevät uudistumisen välttämättömäksi, mutta toisaalta haastavaksi tehtäväksi, koska suurin osa tulevista julkisen talouden resursseista on jo sidottu aiempien päätösten perusteella. Tulevissa päätöksissä he näkevät olennaiseksi sen, että tavoitteiden sosiaalipoliittisuus on aitoa, eikä vain väline toisten päämäärien saavuttamiseksi (Hiilamo & Saari 2010: 29–30).

5.4. Realistinen arviointitutkimus

5.4.1. Realistisen arviointitutkimuksen taustaa

Realistinen arviointi on melko uusi arviointitutkimuksen suuntaus, jota on alettu kasvavassa määrin käyttää apuvälineenä mitattaessa sosiaalityön vaikuttavuutta (ks. esim. Karjalainen & Blomgren 2004; Peltola 2005; Rauvola 2009). Realistisen arviointitutkimuksen merkittävimpinä kehittäjinä pidetään Ray Pawsonia ja Nick Tilleyä, joiden oppikirja ”Realistic Evaluation” ilmestyi vuonna 1997. Teoksessaan Pawson ja Tilley (1997: 30) toteavat perinteisen kokeellisen arvioinnin soveltuvan huonosti ihmistieteelliseen tutkimukseen, jossa seurausten ennakoimista vaikeuttavat tutkimuskohteiden tietoisuus tekojen seurauksista ja se, että kaikkia toimintaympäristössä vaikuttavia asioita ei yleensä ole mahdollista täydellisesti tunnistaa. Kokeellinen arviointi ei myöskään ota huomioon vuorovaihtuksen merkitystä ja keskittyy pelkkään tulosten kuvailuun ilman syiden pohtimista. Realistisen arvioinnin johtoajatuksena puolestaan on huomion kiinnittäminen juuri toimenpiteiden sisältöön. Sitä soveltaessaan tutkijan tulee pyrkiä perinteistä panos-tuotosmallia syvemmillä ja yrittää ymmärtää, miksi tulokset ovat sellaisia kuin ovat. Tarkoituksena on selvittää, miksi jokin interventio vaikuttaa ja minkä takia vaikutukset vaihtelevat tutkimuskohteena olevasta henkilöstä riippuen. (Blom & Morén 2010: 102; Kazi 2003: 27; Pawson & Tilley 1997: 30, 72–73).

Pawsonin ja Tilleyin ajatukset ovat herättäneet myös arvostelua. Melvin Mark, Gary Henry ja George Julnes (1998) korostavat mielestäni aiheellisesti arvojen merkitystä realistiselle arviointitutkimukselle sekä kritisoivat Pawsonin ja Tilleyin jättäneen ne liian vähälle huomiolle. Tutkimuksen teko sisältää heidän mukaansa väistämättä valintoja, jotka legitimoivat tiettyjä arvoja toisten sijaan. Tutkijan on tärkeää miettiä interventioiden ja toimintamallien taustalla olevia kehityskulkuja, joissa jokin asiantila on määritelty ongelmalliseksi yhteiskunnassa. Myös tuloksia arvioitaessa on huomioitava mittareihin liittyvät arvolataukset. Lisäksi heidän mielestään on tärkeää pohtia kontekstin vaikutusta arvoihin ja arvojen muuttumista ajan kuluessa. Yksi realistisen arvioinnin tehtävistä voi olla myös lisätiedon tuottaminen siitä, mitkä tahot arvostavat mitäkin tuloksia (Mark ym. 1998: 5–6, 9; 1998: 498–500).

Björn Blomin ja Stefan Morénin (2010) kehittämä CAIMeR (kontekstit, toimijat, interventiot, mekanismit, tulokset) –teoria syntyi vastauksena niihin puutteisiin, joita tekijöiden mielestä löytyi yhtäältä Pawsonin ja Tilleyin mallista sekä toisaalta Mark Hubblen sosiaalityön ja psykoterapian yhtäläisyyksiä kuvaavasta teoriasta. Pawsonin ja Tilleyin suurimpana ongelmana Blom ja Morén (2010: 114) pitivät toimijoiden ja interventioiden epätarkkaa yksilöintiä.

CAIMeR–mallissa huomioidaan toimijoiden lisäksi myös heidän ominaisuutensa ja elämänasenteensa, interventioiksi taas luetaan kaikkien prosessiin kuuluvien epävirallisetkin toimenpiteet. Mekanismit jaotellaan yhteiskunnallisiin, sosiaalipsykologisiin ja psykologisiin, kontekstit puolestaan välittömään tapahtumaympäristöön, asiakkaan elämänpiiriin sekä sosiaalis-kulttuurilliseen taustaan. Sekä mekanismien että kontekstien eri tasojen välillä on jatkuvaa monensuuntaista liikettä. Tulokset ovat yleensä muutoksia asiakkaan toimintakontekstin eri tasoilla ja ne voivat olla myös organisaatiolähtöisiä. Malliin kuuluu moneen suuntaan toimiva palaute, jolla voi olla ennakoimattomia vaikutuksia tuloksiin (Blom & Morén 2010: 106–113). Malli laajentaa mielestäni kiinnostavasti realistisen arviointitutkimuksen näkökulmaa, mutta toisaalta kaikkien epävirallisten toimenpiteiden ja toimijoiden huomioiminen osoittautunee käytännössä yleensä mahdottomaksi.

5.4.2. Realistisen arvioinnin ydin

Erityisen hyvää realistisessa arviointitutkimuksessa mielestäni on sen voimakas kytkeytyminen käytännön työhön ja tutkimuksen tavoitteena oleva työn jatkuva kehittäminen. Realistisen arviointitutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mikä sosiaalityön interventiossa auttaa asiakasta haluttuun suuntaan ja missä olosuhteissa tämä tapahtuu. Tuloksia voidaan hyödyntää paitsi päätöksiä tehtäessä myös yleisemmällä tasolla, jolloin tarkoituksena on joko lisätä ymmärrystä tai perustella tehtyjä päätöksiä jälkikäteen. Teoriavetoisuus lisää tulosten yleistettävyyttä, eri osapuolten näkökulmien huomioiminen puolestaan kasvattaa todennäköisyyttä sille, että tutkimukset koetaan hyödyllisiksi (Rostila 2001: 36–38, 42–43).

Tutkimussuuntauksen perustana on realistinen näkemys maailmasta. Realistisen tieteenfilosofian mukaan todellisuuden olemassaolo ei rakennu ymmärryksemme kautta vaan todel-

lisuuden ja tutkimuskohteiden ajatellaan olevan olemassa joka tapauksessa. Todellisuus ei näin ole pelkkiä kokemuksia ja tapahtumia vaan koostuu myös meistä riippumattomista rakenteista, valtasuhteista, mekanismeista sekä tendensseistä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita tutkijan tietoisuuden ja näkökulman vaikutuksen kieltämistä. Maailma nähdään realistisessa arvioinnissa avoimeksi järjestelmäksi, jonka takia tutkijan ei tule pyrkiä ulkopuolisten vaikutteiden minimointiin esimerkiksi vertailuryhmien avulla vaan päinvastoin yrittää huomioida seurauksiin vaikuttaneet asiat mahdollisimman monipuolisesti. (Blom & Morén 2010: 99–100; Mark ym. 1998: 4; Pawson & Tilley 1997: 64).

Pawsonin ja Tilley (1997: 84–87) mukaan realistinen arviointitutkimus on aina teorialähtöistä. Tutkimuksen taustalle valitaan teoria, joka sisältää näkemyksen intervention vaikutusten takana olevista mekanismeista, jotka edesauttavat haluttujen lopputulosten saavuttamista tietyissä konteksteissa. Tämän jälkeen kohteena oleva toimenpide puretaan osiin, jotta muutoksen alkuperä voidaan selvittää mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Muutosta arvioitaessa tulee huomioida, kenelle ja missä ympäristössä se mahdollistuu sekä mitä resursseja muutoksen ylläpitämiseksi tarvitaan. Hypoteesit muodostetaan teorian perusteella ja tutkimustulokset puolestaan muokkaavat teoriaa edelleen, mikä tekee tutkimusprosessista kehämäisen.

Kaikki eivät kuitenkaan jaa Pawsonin ja Tilley (1997) käsitystä, vaan esimerkiksi Julnes ja Mark (1998: 47–48) pitävät myös aineistolähtöistä, teoriaa empiirisen aineiston perusteella rakentavaa, lähestymistapaa mahdollisena ja kutsuvat tätä ”selitysten etsimiseksi”. Heidän mukaansa realistisen arvioinnin perusnäkökulmana voi tämän lisäksi olla ”selitysten kilpailuttaminen”, joka tarkoittaa kahden vaihtoehdoisen näkemyksen paremmuuden selvittämistä tutkimustulosten perusteella. Toisaalta ajattelen aineistoperustaisenkin tutkimuksen olevan sikäli teorialähtöistä, että se kuitenkin nojautuu johonkin lähtöoletuksiin, vaikkei näitä sitten teoriaksi kutsuttaisikaan.

5.4.3. Mekanismit ja kontekstit

Yhteiskunnassa vaikuttavat syy-seuraussuhteet ovat monimutkaisia, eikä niitä yleensä voida todentaa käytännön tasolla. Tämän takia realistisessa arviointitutkimuksessa on kehitetty mekanismin käsite tarkoittamaan muutoksia aikaansaavia ja niitä ehkäiseviä voimia. Me-

kanismit ovat abstrakteja prosessien yhdistelmiä, jotka vaikuttavat yhtäaikaaisesti todellisuuden eri kerroksissa. Sosiaalityön interventio ei ole mekanismi, mutta sen toivotaan muodostavan mekanismin mahdollistamalla toivotunlaisen muutoksen kohteessaan. Intervention vaikuttavuutta tutkitaan näin ollen selvittämällä, millaisia muutosmekanismeja se on edesauttanut ja millaisia vaikutuksia mekanismeilla on olemassa oleviin sosiaalisiin prosesseihin. On tärkeää pohtia myös sitä, mitkä mekanismit ylläpitävät ongelmaa ja missä määrin interventio on toiminut niiden vastavoimana (Pawson & Tilley 1997: 64–77; Rostila 2001: 37, 50).

Kontekstien huomioiminen on olennainen osa realistista arviointia, koska tutkimusotteen perustana olevassa realismin tieteenfilosofiassa kausaaliyhteyksiä pidetään empiirisestä tutkimuksesta poiketen ehdollisina. Mekanismien aikaansaamia muutoksia pidetään näin aina riippuvaisina konteksteista, joskin vaikutukset riippuvat kontekstien lisäksi mekanismien keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Kontekstien huomioiminen on olennaista myös siksi, että syy-seuraussuhteet palautuvat lopulta laajempaan, sosiaalisia sääntöjä ja rakenteita koskevaan ymmärrykseemme, jonka perusteella tulkitsemme yksittäisiä tapahtumia (Kazi 2003: 25–27; Korteniemi 2005: 20; Pawson & Tilley 1997: 66–70).

Koska kontekstit rajoittavat ja ehdollistavat mekanismien toimintaa, niillä on kriittinen merkitys myös sosiaalityön interventioiden onnistumiselle. Selitys tapahtumalle voidaan löytää todellisuuden eri tasoilla sijaitsevista rakenteista ja mekanismeista, joten toimintaympäristöjä on syytä tarkastella mahdollisimman monipuolisesti. Huomioon tulee ottaa paitsi yksilön tilanne ja paikalliset olosuhteet, myös yhteiskunnan rakenteet sekä laajempi sosiaalinen ja kulttuurinen ilmapiiri. Tutkimuksessa on hyvä pohtia, millaiset valinnan mahdollisuudet ja resurssit yhteiskunta sekä vallitsevat arvot antavat yksilöille, yhteiskunnassa vallitsevien lainalaisuuksien huomioimisen on katsottu myös tehostavan intervention vaikutuksia (Korteniemi 2005: 19–21; Mark ym. 1998: 6). Toisaalta kontekstien välillä on myös välttämätöntä tehdä valintoja, koska eri tasoja on loputtomasti. Selittävää tasoa pohdittaessa on lähdettävä arvioinnin tarpeista, kontekstista ja aiemmasta empiirisestä aineistosta (Julnes & Mark 1998: 44–45; Mark ym. 1998: 10–11).

6 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN KOHDE

6.1. Tutkimuskysymys ja hypoteesit

Tutkin aktivointitoimenpiteiden vaikutuksia ja onnistumista osallistujien näkökulmasta. Taustalla oli ajatukseni siitä, että aktivointiprosessi suunnitelmiseen ja työllistämistä edistävine toimenpiteineen voisi aikaansaada mekanismin, joka koherenssia parantamalla ja pitkäaikaistyöttömyyteen usein liittyviä elämänhallinnan ongelmia vähentämällä auttaisi kohentamaan osallistujien hyvinvointia. Aktivoitujen tilanteen mahdollinen paraneminen hyödyttäisi myös kansantaloutta pitkällä tähtäimellä ehkäisemällä syrjäytymistä ”hyvän kehän” muodostumisen avulla. Eriarvoisuuden vähenemisen epäsuorien positiivisten vaikutusten lisäksi konkreettista hyötyä saattaisivat olla esimerkiksi terveydenhuoltokulujen pieneneminen ja sosiaalitoimiston resurssien vapautuminen.

Kontekstitekijöillä on oleellinen vaikutus mekanismien muodostumiseen. Ne voivat joko edesauttaa tai haitata mekanismien toimintaa. Haluankin tutkia, kuinka suuri merkitys aktivoitujen resursseilla ja asiakasprosesseilla vaikuttaa olleen lopputulokselle. Tavoitteenani on saada lisätietoa siitä, millaisille ja missä tilanteessa oleville henkilöille aktivointi kannattaa kohdentaa.

Tutkimuksen sosiaalityönäkökulman takia on syytä tarkastella myös asiakasprosessin sisältöä, muodostaahan asiakkaan ja työntekijän välinen suhde keskeisen työskentelyn välineen (Kananoja ym. 2007: 107). Jokisen ym. (2003: 166) mukaan vuorovaikutussuhde pitäisi nähdä paitsi työn lähtökohdaksi ja interventioksi, myös sen tulokseksi; Juhila (2004: 178) näkee tasaveroisen ja arvostavan vuorovaikutussuhteen olevan sosiaalityön ”uuden asiantuntijuuden” keskeisin sisältö. Uskon myönteiseksi koetun asiakassuhteen tukevan ja parhaimmillaan jopa voimauttavan asiakasta edesauttaen näin aktivoinnin onnistumista sekä toimien muutosta edistävänä mekanismina.

Hypoteesittomuus mielletään usein yhdeksi laadullisen tutkimuksen tunnusmerkiksi. Jotkut katsovat ainoastaan sen mahdollistavan uusien näkökulmien löytämisen, kun tutkijalla ei ole vahvoja etukäteisoletuksia aiheestaan (esim. Eskola & Suoranta 1999: 19–20). Laadul-

linen tutkimus voi kuitenkin rakentua aineiston lisäksi aiemman teorian pohjalta tai siihen väljemmin kytkeytyen (Tuomi & Sarajärvi 2006: 95–99, Töttö 2004). Töttö (2004: 9–12, 86–87, 95) jopa kritisoi sosiaalitieteilijöiden ”pelkäävän” kausaalisuutta, vaikka sosiaalityön tutkimuksen tarkoituksena olisi juuri praktisen tiedon tuottaminen. Tämä on hänen mukaansa johtanut myös tiukkaan kahtiajakoon määrällisen ja laadullisen tutkimuksen välillä, vaikka molempien suuntausten menetelmien rinnakkaisen käytön on nähty hyödyttävän tutkimusta (ks. myös Mäkelä 1990: 56–58).

En itse pidä hypoteeseja uuden löytämisen esteenä, vaan näen niiden selkeyttävän tutkimuksen päämäärää ja tuovan ”ryhtiä” koko tutkimusprosessiin. Lisäksi tutkimukseni sisältää elementtejä myös määrällisestä tutkimuksesta aineiston kvantifioinnin muodossa.

Kokemusteni ja aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella päädyin asettamaan tutkimukselleni seuraavat tutkimuskysymykset ja niihin liittyvät hypoteesit:

1. Onko aktivointitoimenpiteeseen osallistuminen parantanut osallistujien tilannetta edesauttamalla elämänhallinnan ja ulkoisten voimavarojen kohenemistä?

H1: suurin osa aktivointi-intervention onnistuneesti suorittaneista henkilöistä on hyötynyt toimenpiteestä (ks. esim. Juvonen & Vehkasalo 2011; Karjalainen & Karjalainen 2010; Luhtasela 2009; Vastamäki 2010).

H2: hyödyt ovat olleet pitkäaikaisia ja muodostaneet yhteiskuntaa hyödyttävää hyvän kehän

(ks. esim. Ala-Kauhaluoma ym. 2004; Rauvola 2009).

2. Miten olosuhteet ja asiakasprosessien sisältö ovat vaikuttaneet aktivointi-intervention onnistumiseen sekä sitä kautta hyvinvoinnin kohenemiseen?

H3: osallistujat, joilla on enemmän resursseja, ovat hyötynyt aktivointi-interventiosta enemmän (ks. esim. Rauvola 2009: 106–107; Vastamäki 2010: 22).

H4: asiakassuhteella on merkitystä aktivoinnin onnistumiselle (ks. esim. Kananen 2007: 107–109; Nummela 2011: 139–143; Raunio 2004: 151–153).

6.2. Tutkimuskohde

6.2.1. Tutkittavien yksilöinti

Tutkimukseni kohteena olivat pitkäaikaistyöttömät henkilöt, joiden työvoiman palvelukeskuksen asiakkuus oli kirjattu alkamaan tammi-helmikuussa 2009 ja joilla oli tarkasteluajanjaksona palvelukeskuksen lisäksi toimeentulotuen asiakkuus. Alun perin tarkoitukseni oli valita seurannan aloittamisvuodeksi 2007, koska työmarkkinatuki uudistus tuli voimaan vuoden 2006 alusta. Tällöin uudistuksen edesauttama aktivointitoiminta olisi jo vakiintunut, mutta toisaalta tarkasteluväli olisi muodostunut mahdollisimman pitkäksi. Tämä ei onnistunut, koska ennen Efficajärjestelmää, joka Turussa otettiin käyttöön vuonna 2009, työvoiman palvelukeskuksen aktivointisuunnitelmat tallennettiin omaan rekisteriinsä, johon minulla ei ole tutkimuslupaa ja jonka hyödyntäminen tutkimustyössä olisi käytännössä ollut hyvin hankalaa.

Näin ollen aloitin seurannan vuodesta 2009. Efficajärjestelmästä saamani tiedon mukaan Turun työvoiman palvelukeskus aloitti tuolloin asiakkuuden 648 pitkäaikaistyöttömän kanssa. Arvioin sopivaksi tutkimuskohdeiden määräksi noin 50 aktivoitua. Tällä määrällä tulokset saavat mielestäni jo hieman yleistettävyyttä, mutta tutkimuksesta ei toisaalta tulisi pro graduksi liian laaja.

Valitsin tutkimukseni kohteeksi henkilöt, joiden asiakkuus oli aloitettu alkuvuonna, jotta tarkasteluvälistä muodostuisi mahdollisimman pitkä. Huomasin aineistoa tarkastellessani, että tutkimuskohdeista osan aktivointi oli aloitettu jo aiempina vuosina, mutta heidän asiakkuutensa oli kuitenkin kirjattu tietojärjestelmään vuonna 2009 alkavaksi. Käytin määrittelyperusteena järjestelmään kirjaamista, koska jokaisen henkilön asiakkuuden todellisen alkuvuoden selvittäminen olisi käytännössä ollut hankalaa ja toisaalta kyse ei ollut monista vuosista.

Tammi- ja helmikuun 2009 aikana työvoiman palvelukeskuksessa aloitettiin asiakkuus 95 henkilön kanssa. Tutkimuskohdeeksi heistä soveltui 58 henkilöä. Tutkimuksestani rajautuivat ensinnäkin heti pois ne 14 pitkäaikaistyöttömää, jotka eivät hakeneet toimeentulotukea ainakaan siinä määrin vakituisesti, että heille olisi laadittu asiakassuunnitelma. Tutkimus-

kohteiksi eivät myöskään valikoituneet ne yhdeksän henkilöä, jotka muuttivat pois Turusta kesken tarkasteluajan. Sen sijaan otin tutkimukseeni mukaan kaksi henkilöä, jotka olivat menehtyneet tarkasteluajana. Perustelen tätä sillä, että kuoleman, toisin kuin muuttamisen, jälkeen elämäntilanne ei enää muutu.

Edelleen tutkimuskohteikseni eivät soveltuneet ne viisi asiakasta, joiden asiakkuus oli kirjattu alkaneeksi alkuvuonna 2009, mutta joille ei oltu kuitenkaan kirjattu asiakassuunnitelmaa. Tämä johtui siitä, että näiden henkilöiden aktivointi oli aloitettu jo aiemmin ja vuonna 2009 heille oli myönnetty vain tukityön jatko. Lisäksi aktivointi todettiin tarpeettomaksi kahdeksalle henkilölle, joista viisi hakeutui eläkkeelle, kaksi siirrettiin työvoimatoimiston asiakkaaksi ja yksi oli saanut palkkatöitä. En voinut ottaa tutkimuskohteekseni myöskään henkilöä, jolle ei voitu tehdä asiakassuunnitelmaa toimeentulotukiasiakkuudesta huolimatta, koska hän ei tullut asiakastapaamisiin, eikä avannut kotikäynnillä ovea.

6.2.2. Tilastojen kertomaa turkulaisista pitkäaikaistyöttömistä

Työ- ja elinkeinotoimiston URA-tietojärjestelmästä saatavan informaation perusteella Turussa oli tammikuussa 2014 3233 sellaista pitkäaikaistyötöntä työnhakijaa, joista kaupunki joutui maksamaan ”sakkomaksua” eli puolta työmarkkinatukikuluista Kelalle (Ylikännö & Nieminen 2014: 14). Nämä henkilöt ovat juuri niitä pitkäaikaistyöttömiä, joita työvoiman palvelukeskus pyrkii aktivoimaan, joskaan kaikki ”Kela-listalla” olevat työttömät eivät ole työvoiman palvelukeskuksen asiakkaita vaan osa heistä asioi työvoimatoimistossa.

Työvoiman palvelukeskukseen ohjataan vaikeasti työllistyvät yli 25-vuotiaat, vähintään 500 päivää työmarkkinatuella olleet henkilöt. Palvelukeskuksen palvelujen tavoitteena on löytää ratkaisu asiakkaan tilanteeseen. Tämä tarkoittaa työllistymistä, kouluttautumista, kuntoutumista tai eläkkeelle siirtymistä. Palvelut suunnitellaan yksilöllisesti (Turun kaupungin internet-sivut <http://www.turku.fi/public/default.aspx?nodeid=9520>).

Pitkäaikaistyöttömistä suurimman ryhmän muodostavat keski-ikäiset yli 65 %:n ollessa 30–54-vuotiaita (Ylikännö & Nieminen 2014: 14–15). Aineistoni perusteella työvoiman palvelukeskuksen asiakkaina on melko tasaisesti eri-ikäisiä henkilöitä, joskin 1950-luvulla syntyneitä löytyi aineistostani vain kahdeksan. 1960-luvulla syntyneitä puolestaan oli eniten, kaikkiaan 23 aktivoitua. 1970-luvulla syntyneitä oli 16 ja 1980-luvulla syntyneitä 12,

joskin tämän ikäryhmän kokoa pienentää se, että alle 25-vuotiaat kuuluvat vielä nuorten palvelujen piiriin. Pitkäaikaistyöttömissä on selvästi enemmän miehiä (61 %) kuin naisia (39 %) (Ylikännö & Nieminen 2014: 14). Aineistossani aktivoituneet jakaantuivat sukupuolen suhteen kuitenkin hyvin tasaisesti, miehiä heistä oli 30 ja naisia 28.

Tutkimuskohteistani käytännössä kaikki yhtä lukuun ottamatta olivat jollakin tavalla sairaita, vammautuneita tai molempia. Henkilö, jolla ei ollut merkintöjä sairauksista, oli taustaltaan maahanmuuttaja. Lisäksi neljällä kantaväestöön kuuluvista ei ollut merkintää terveysongelmista, mutta heistä kaksi oli korvaushoidossa ja kahdella muuten taustallaan pitkäaikainen päihdeongelma. Luku on huomattavasti URA-järjestelmän keskiarvoja korkeampi. Niiden mukaan 67 % kantaväestöstä ja 51 % maahanmuuttajista pitkäaikaistyöttömistä kärsii terveydellisistä ongelmista (Ylikännö & Nieminen 2014: 29). On tarkoituksenmukaista, että palvelukeskuksen resurssit suunnataan juuri haastavimmissa tilanteissa oleville asiakkaille.

Vähintään joka neljäs turkulainen pitkäaikaistyötön on maahanmuuttajataustainen (Ylikännö & Nieminen 2014: 24). Tutkimuskohteissani maahanmuuttajia oli merkittävästi vähemmän, koska heistä vain seitsemän eli noin 12 % oli maahanmuuttajataustainen. Toisaalta ainakin aineistoni perusteella maahanmuuttajien aktivointiprosessit kestivät keskimäärin huomattavasti kantaväestöä pidempään, joten uusia asiakkuuksia aloitetaan heidän kohdallaan vastaavasti harvemmin.

Maahanmuuttajat poikkeavat URA-järjestelmän mukaan muista pitkäaikaistyöttömistä siinä, että terveydelliset rajoitteet haittaavat heidän työllistymistään kantaväestöä huomattavasti vähemmän. Työllistymisen esteenä on yleensä suomen kielen taito, joka on reilusti yli puolella maahanmuuttajista heikko tai tyydyttävä (Ylikännö & Nieminen 2014: 25). Aineiston perusteella vaikuttaakin siltä, että työkokeilun tai kuntouttavan työtoiminnan yhtenä tavoitteena on maahanmuuttajien kohdalla usein kielitaidon kohentaminen. Kielen oppiminen tällä tavoin saattaa kuitenkin olla haasteellista, mikäli taitotaso on matalalla. Lisäksi toimenpiteeseen saatetaan hakeutua paikkaan, jossa ei suomen kielen taitoa edes juuri tarvitse. Oikeampi ratkaisu olisi kielikoulutus, jota ei kuitenkaan kaikille ole tarjolla. Eronen ym. (2014: 70) ovat todenneet, että maahanmuuttajille tarjottavissa työvoimapalveluissa on aukko, koska maahanmuuttajille ei kotoutumisajan päättymisen jälkeen ole tarjolla asianmukaisia palveluita, mikäli heidän kielitaitonsa ei riitä työllistymiseen.

7 AINEISTO JA MENETELMÄT

7.1. Sosiaalityön asiakasdokumenttien käyttäminen aineistona

Asiakastyön dokumentointi on välttämätön osa sosiaalityöntekijöiden työtä, johon työntekijät ovat useimmissa tapauksissa velvoitettuja (Laaksonen ym. 2011: 8). Mayn (2011: 191) mukaan asiakasdokumentit ovat arvokkaita lähteitä tutkimustyössä, koska ne muodostavat kuvan tapahtumien rakentumisesta ja syistä niiden takana. Dokumenttien voidaan yhtäältä nähdä vain heijastavan todellisuutta, mutta toisaalta ne voidaan käsittää myös käytännön tilanteiden ja tapahtumien kuvaajiksi (May 2011: 198). Sauraman (2002: 51) mukaan asiakirjojen merkittävin ominaisuus on se, että niitä pidetään faktatietona. Asiakirja-aineiston haastavuus syntyy siitä, että aineistoa ei ole tarkoitettu tutkimuskäyttöön. Toisaalta tämä luo dokumenteille myös tiettyä luotettavuutta esimerkiksi haastatteluaineistoon verrattuna. En itse täysin jaa ajatusta asiakirjojen faktatietoluonteesta, joskin ne toki tietynlaisen konstruktion asiakkaasta aina luovatkin.

Dokumenttien käyttämiseen lähteinä liittyy myös ongelmia ja niitä hyödyntäessään tutkijan onkin hyvin tärkeää tiedostaa, mitä hän on tutkimassa (ks. myös Kääriäinen 2003). Esimerkiksi asiakas- ja aktivointisuunnitelmissa kyse on yksittäisen työntekijän näkemyksestä, johon vaikuttavat tämän oma kokemuspohja ja yhteiskunnallinen toimintaympäristö. Sosiaalityöntekijän toimintaympäristön yhteiskunnallisen rakentumisen tuovat esiin esimerkiksi Heino (1997: 34) ja May (2011: 1999), joka toteaa lisäksi, että monenlaiset yhteiskunnallisia toimintaympäristöjä heijastelevat päätökset vaikuttavat suuresti siihen, mitä viranomaisen paitsi haluaa, edes saa tallentaa. Toisaalta esimerkiksi Kääriäinen (2003: 20) on sitä mieltä, että asiakirjojen merkitys ja kiinnostavuus lähteenä syntyy juuri niiden yhteiskunnallisesta sidonnaisuudesta.

Aikuissosiaalityössä lain asettamat reunaehdot ja työtä sekä aktiivisuutta korostava ”ajan henki” ovat jatkuvasti läsnä. Ne vaikuttavat väistämättä myös asiakastapaamisissa käsiteltäviin asioihin ja näin myös asiakassuunnitelmien sisältöihin. Olen itse asiakkaita kohdattessani huomannut, että monet haluavat tuoda työnhakuaktiivisuuttaan omaehtoisesti esille, vaikkei siitä heiltä erikseen kysyisikään. Toisaalta työn suuri merkitys vaikuttaa varmasti paitsi asiakkaiden myös viranomaisten maailmankuvaan. Olenkin koko tutkimusprosessin

ajan pyrkinyt pitämään mielessäni aineiston taustalta löytyvän yhteiskunnallisen kontekstin.

Lisäksi tiedostan, että suunnitelmat ovat yksittäisen työntekijän kuvaus asiakkaan tilanteesta. Platt (1981: 214–215) mainitsee ongelmallisiksi esimerkiksi puutteet dokumentoijan taidoissa havainnoida ja kirjoittaa asioista sekä hänen subjektiivisten näkemystensä heijastumisen tekstiin. Riippuu siis sosiaalityöntekijästä, mitä seikkoja ja missä laajuudessa hän näkee tarpeelliseksi kirjata suunnitelmaan. Lisäksi dokumentteihin kirjataan tietysti vain ne asiat, jotka asiakas haluaa tilanteestaan kertoa tai jotka tulevat puheeksi. Asiakkaat saattavat esimerkiksi vähätellä tai jättää kertomatta elämänhallinnan ongelmistaan. Taustalla voi olla esimerkiksi negatiivinen asenne ”sossua” kohtaan tai halu välttää hankaluuksia. Ongelmia ei välttämättä ole aina edes tiedostettu ja ihmisillä on myös erilaisia käsityksiä siitä, millainen käytös on ongelmallista. Toisaalta asiakkaat saattavat joko tarkoituksellisesti tai huomaamattaan esittää tilanteensa ja suunnitelmansa niin, mitä he ajattelevat viranomaisen toivovan niistä kuulevansa. Asiakassuunnitelmien sisältöön vaikuttavat myös Effica-järjestelmän valmiit määritykset.

Suurin ongelma asiakasdokumenttien käyttämisessä aineistona on mielestäni Heinon (1997: 92) esiin tuoma huomio siitä, miten asiakirjoihin perustuvissa tutkimuksissa on havaittu dokumenttien tuottavan usein katkonaisen, epätäydellisen, asiakasnäkökulmaa painottamattoman ja ongelmakorosteisen konstruktion asiakkaasta. Huomasin tämän pitävän osittain paikkaansa myös tutkimieni aktivointi- ja asiakassuunnitelmien kohdalla. Toisaalta aikuissosiaalityön asiakkaiden asiakkuudet perustuvat aina ongelmaan, jos ei muuhun niin työttömyyteen, joten ajattelen ongelmalähtöisen tarkastelutavan olevan paitsi ymmärrettävän, myös jossain määrin tarkoituksenmukaisen.

7.2. Tutkimuskohteena asiakas- ja aktivointisuunnitelmat

Tutkimukseni aineistona käytin sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ja työvoiman palvelukeskuksen urasuunnittelijoiden asiakkaista laatimia kirjallisia dokumentteja, jotka on tallennettu sosiaalitoimen Effica-tietojärjestelmään. Hain toukokuussa 2014 Turun kaupungilta lupaa tutustua vuonna 2007 aktivoitujen asiakastietoihin ja noin 50 hengen otoksen valitsemiseen tästä aineistosta sekä tietojen keräämiseen heistä vuosilta 2007–2013.

Sain tutkimusluvan tulosaluejohtajalta kesäkuussa. Tutkimuslupa on liitteenä (liite 1).

Tärkeimmän aineiston muodostivat sosiaalityön asiakassuunnitelmat, jotka mielestäni antavat kattavimman kuvan asiakkaiden kokonaistilanteista. Sosiaalityön asiakkaalle on laadittava asiakassuunnitelma, mikäli kyse ei ole tilapäisestä neuvonnasta tai ellei se muuten ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, 7 §).

Turussa asiakkaalle varataan aika sosiaalityöntekijälle asiakassuunnitelman laatimista varten, mikäli hänen toimeentulotuen tarpeensa pitkittyy. Henkilöt, joiden taloudessa ei asu alaikäisiä, ovat aikuissosiaalityöntekijöiden, alaikäisten kanssa asuvat puolestaan lapsiperhesosiaalityöntekijöiden asiakkaita. Avio- ja avopareille tehdään yhteinen asiakassuunnitelma, heille tehdään myös yhteiset toimeentulotukilaskelmat. Asiakassuunnitelma on voimassa määrääjän ja sitä uusitaan sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan. Etuuskäsittely käsittelee asiakkaan toimeentulotukihakemukset suunnitelman liitteenä olevan taloudellisen osion perusteella. Kun asiakassuunnitelma on vanhentunut, etuuskäsittelijät eivät enää voi käsitellä toimeentulotukihakemuksia, vaan siirtävät ne sosiaalityöntekijälle.

Asiakassuunnitelman tarkoituksena on kartoittaa asiakkaan tilannetta ja hänen palvelutarpeitaan. Käytettävässä suunnitelmapohjassa pääotsakkeina ovat asiakkaan perustiedot ja hänen nykytilanteensa. Perustietojen alaotsakkeina ovat koulutus, työhistoria, asuminen, terveydentila ja sosiaaliset suhteet, nykytilanteen alaotsakkeina puolestaan sosiaalinen tilanne ja taloudellinen tilanne. Suunnitelman lopusta löytyvät otsikot asiakkaan tavoitteille ja tuen tarpeelle tavoitteiden saavuttamiseksi sekä tavoitteiden toteutumisen arvioimiselle.

Effica-järjestelmästä löytyy myös ”Sosiaalityön asiakaskertomus” -niminen otsikkopuu, jonka merkintöjä käytin täydentävänä aineistona. Sosiaalityön asiakaskertomukseen sosiaalityöntekijä voi tarpeen vaatiessa tehdä kirjauksia, jotka eivät kuulu varsinaiseen asiakassuunnitelmaan, mutta jotka joiden tallentamisen hän katsoo kuitenkin hyödylliseksi. Tällaiset kirjaukset voivat olla esimerkiksi muistiinpanoja tukikäynneistä, puhelinkeskusteluista, asiakkaan lähettämistä kirjeistä tai sähköpostiviesteistä sekä huomioita asiakastapaamisista. Joissain tapauksissa täydensin tietojani myös toimeentulotukipäätöksistä ja niihin liittyvistä laskelmista löytyvällä informaatiolla.

Työvoiman palvelukeskuksen asiakasdokumenteista hyödynsin uraohjaajien asiakkaista laatimia aktivointisuunnitelmia. Työ- ja elinkeinoministeriö ovat velvoittaneet kunnat tiettyin ehdoin laatimaan aktivointisuunnitelman työttömälle asiakkaalle, joka saa työmarkkinatukea tai toimeentulotukea. Perusteet vaihtelevat sen mukaan, onko asiakas täyttänyt 25 vuotta. 25 vuotta täyttäneelle henkilölle, jolle on jo aiemmin tehty työllistymissuunnitelma, on laadittava aktivointisuunnitelma, mikäli hän on työttömyyden perusteella saanut työmarkkinatukea vähintään 500 päivää, tai on 500 päivän työttömyyspäivärahakauden jälkeen saanut työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään 180 päivää tai jonka pääasiallinen toimeentulo on viimeisen vuoden aikana perustunut työttömyyden johdosta maksettuihin toimeentulotukeen. Aktivointisuunnitelmaan merkitään henkilön koulutusta ja työuraa koskevat tiedot, arviot aiempien työvoimapalvelujen vaikuttavuudesta ja aiempien työllistymissuunnitelmien toteutumisesta sekä toimenpiteet. Suunnitelmaa uudistetaan, kunnes henkilö täyttää työssäoloehdon (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189, 3 §, 5 § ja 8 §).

Lisäksi työvoimaohjaajat olivat kirjanneet joillekin aktivoituille sellaisia ”päiväkirja” –merkintöjä, joista sain oleellista informaatiota aktivointisuunnitelmia täydentämään. ”Päiväkirja” –merkinnät ovat lyhyehköjä huomautuksia, jotka merkitään Efficasta löytyvään kansioon, johon kirjataan myös asiakkaan kanssa tehdyt toimenpiteet.

7.3. Aineiston ryhmittely elämänhallinnan ja ulkoisten resurssien perusteella

Suunnitelmani oli jakaa aktivoituneet ryhmiiin elämänhallinnan ongelmien ja soveltuvien koherenssin tunteen teoriassa mainittujen ulkoisten resurssien perusteella. Elämänhallinnan merkitystä pidän tärkeimpänä, koska koherenssin tunteen teoria näkee juuri sen ihmisen hyvinvoinnin perustaksi. Lisäksi laki määrittelee aktivointisuunnitelman tarkoituksiksi työllistymisedellytysten ja elämänhallinnan paranemisen (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001/189, 2§). Myös tehdyn tutkimuksen perusteella elämänhallinnan ongelmat ovat aktivoinnin onnistumisen suhteen ratkaisevassa asemassa (Rauvola 2009; Vastamäki 2010: 22).

Elämänhallintaa hankaloittaviksi tekijöiksi laskin ensinnäkin somaattiset ja psyykkiset sairaudet sekä päihdeongelmat. Lisäksi etsin suunnitelmista mainintoja myös muista mahdollisista elämäntilannetta hankaloittavista asioista. Tällaisia olivat asunnottomuus, ulosottovelat, rikostuomiot, sekaisin oleva vuorokausirytmii, yksinhuoltajuus ja hankaluudet läheisissä ihmissuhteissa. Soveltuvina koherenssin tunteen teoriassa mainittuina ulkoisina resursseina pidin henkisistä resursseista kertovaa koulutustaustaa ja aiempaa työkokemusta.

Lisäksi huomioin ulkoisena resurssina taloudellista tilannetta jossain määrin kuvaavan pääsääntöisen tulonlähteen. Koska aineiston kannalta oli tarkoituksenmukaista, että tutkimuksen kohderyhmällä oli myös sosiaalitoimiston asiakkuus, tarkoitti pääsääntöinen tulonlähde käytännössä siis sitä, oliko henkilöllä toimeentulotuen lisäksi myös oikeus työmarkkinatukeen. Vaikka työmarkkinatuki ja toimeentulotuki ovat käytännössä samansuuruisia, työmarkkinatukioikeuden puuttuminen kertoo silti henkilön taloudellisesta tilanteesta, koska pelkästään ”sosiaalitoimiston armoilla” oleva henkilö on työmarkkinatukeen oikeutettua ”ahtaammalla” (ks. esim Kotiranta 2008: 157–160; Laitinen 2007: 38–40). Lisäksi työssäoloehto työmarkkinatuessa tarkoittaa työttömän saaneen siihen karenssin jonkin työvoimapolitiittisen laiminlyönnin perusteella, mikä kertoo osiltaan puutteista elämänhallinnassa, joskin poikkeuksiakin on.

7.4. Menetelmänä sisällönanalyysi

Tutkielmani menetelmällisinä tavoitteina olivat kokonaisvaltaisuus, ymmärtäminen ja kohdelähtöisyys, jotka liitetään yleisesti laadulliseen tutkimukseen. Laadullisten menetelmien on myös todettu soveltuvan määrällisiä paremmin tutkimuskohteeni kaltaisten monimutkaisten ilmiöiden ja prosessien tutkimiseen, joita ei vielä tunneta kovin hyvin (Hirsjärvi ym. 2007, 134, 157–160). Tarkastelin kuitenkin myös tutkimustulosten määrällistä ulottuvuutta kvantifioinnin avulla, mikä laajentaa aineiston tulkinnan näkökulmaa (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2006: 120–121).

Koska aineistoni koostui asiakasdokumenteista, valitsin päämenetelmäksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda kuvaus tutkittavasta ilmiöstä sitä kuvaavaa aineistoa analysoimalla. Tarkoituksena on edetä empiirisestä aineistosta kohti yleisempää kuvausta tutkimuskohteesta ja tekstistä etsitään merkityksiä joko aineistoon, teoriaan tai

niihin molempiin perustuen. Itse sovelsin teoriasidonnaiseksi tai teorialähtöiseksi kutsuttua analyysityyppiä: tutkimukseni sisälsi teoreettisia kytkentöjä ja teoria toimi analyysini apukeinona (Tuomi & Sarajärvi 2006, 91–97, 108, 116).

Tuomi ja Sarajärvi (2006: 92–93, 113, 117) jakavat sisällönanalyysin tekemiseen kolmeen vaiheeseen: pelkistämiseen, jäsentelyyn ja luokitteluun. Analyysi aloitetaan karsimalla kaikki epäolennainen tutkimusmateriaalista, jonka jälkeen aineisto jäsenellään ja ryhmitellään luokiksi siitä löytyvien samankaltaisuuksia sekä eroavuuksia kuvaavien käsitteiden perusteella. Teoriasidonnainen analyysi aloitetaan aineistolähtöisesti ja analyysiyksiköt valitaan aineistosta: luokittelu puolestaan perustuu aiempaan viitekehykseen, omassa tutkimuksessani koherenssin tunteen teoriaan. Lopulta aineisto abstrahoidaan eli siitä erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa tulee esiin teoriaohjaavan analyysin eroavuus aineistolähtöisestä, sillä teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet tuoden esiin jo tiedettyinä aineistosta rakentamisen sijaan.

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimukseni on laadullista, joten sen luotettavuuden varmistaminen vaatii huolellista harkintaa. Luotettavuuden ongelma on laadullisessa tutkimuksessa aina läsnä tulokinnan toisaalta muodostaessa koko tutkimustyyppin idean. Tutkimusmenetelmien luotettavuuteen yleisesti liitetyt validiteetin ja reliabiliteetin vaatimukset on kehitetty määrällistä tutkimusta ajatellen, joten niiden soveltuvuus laadulliseen tutkimukseen on rajallinen ja osa tutkijoista on hylännyt ne kokonaan. Osa taas on soveltanut käsitteitä tai kehittänyt niille aivan uusia sisältöjä (Eskola & Suoranta 1999: 211; Tuomi & Sarajärvi 2006: 136.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tärkeimpänä luotettavuuden kriteerinä voidaan pitää tutkijaa itseään, minkä takia luotettavuutta on arvioitava koko prosessin ajalta: eri vaiheet myös kietoutuvat laadullisessa tutkimuksessa erottamattomasti toisiinsa. Aineiston riittävyyden sekä analyysin kattavuuden ja toistettavuuden arviointi on oleellista, lisäksi tutkijan on pohdittava sekä perusteltava tutkimuksessaan tekemiään ratkaisuja, erityisesti luokittelujen valitsemista. Tutkijan on tunnustettava subjektiivisuutensa ja yritettävä tunnistaa mahdollisimman laajasti omat näkökulmansa, jotka vaikuttavat väistämättä tulosten tulkintaan. Käytännön tutkimusta tehtäessä luotettavuutta parantaa mahdollisimman huolellinen raportointi tutkimuksen eri vaiheista: lukijan tulee pystyä seuraamaan, miten tutkijan tulkinnat ovat edenneet. Luokittelu- ja tulkintasääntöjen yksiselitteisyys, tulkintojen pilkkominen seurattaviin vaiheisiin, triangulaatio sekä aineistokatkelmien käyttö auttavat myös luotettavuuden lisäämisessä. (Eskola & Suoranta 1999: 208–218; Hirsjärvi ym. 2007: 227; Tuomi & Sarajärvi 2006, 142–143.)

Olen yrittänyt tutkimuksessani kiinnittää huomiota erityisesti huolelliseen raportointiin. Toisaalta huomasin luokittelu- ja tulkintasääntöjen muodostamisen käytännössä hankaliksi, eivätkä asiakasdokumentit soveltuneet myöskään aineistokatkelmien lähteiksi. Ajattelen teoriasidonnaisuuden ja aiempiin tutkimustuloksiin nojautumisen tuoneen tutkimukseen luotettavuutta, kun en toimi pelkkien ennakko-oletuksieni varassa.

Mielestäni tutkielmani suurimmat luotettavuusongelmat liittyvät aineistoni yksipuolisuuteen. Vaikka asiakkaan ottaminen mukaan asiakirjojen laatimiseen on sosiaalityön eettisen toiminnan perusta (Laaksonen ym. 2011: 20), ovat asiakas – ja aktivointisuunnitelmat kuitenkin usein yksipuolisia, eikä asiakkaan näkökulma läheskään aina ”kuulu” teksteistä. Aktivointisuunnitelmien osalta saman on havainnut kirjallisuuskatsauksessaan myös Sandelin (2014: 11–13), joka pohtii, saattaako erityisesti aktivointiin kriittisesti suhtautuvien ääni jäädä pois suunnitelmista. Olen omassa työssäni huomannut, että vaikka asiakassuunnitelmat laaditaan yhteistyössä asiakkaan kanssa ja heitä kuunnellen, suurin osa asiakkaista vaikuttaa kokevan suunnitelman laatimisen muodollisuudeksi ja vain harva on aidosti kiinnostunut vaikuttamaan niiden sisältöön.

Aktivoinnissa onnistuneiden henkilöiden ja heidän kanssaan työskennelleiden viranomaisien haastattelut olisivatkin olleet arvokas lisä tutkimukseeni. Haastattelut olisivat lisänneet triangulaation avulla tutkimuksen luotettavuutta ja tuoneet lisävalaistusta asiakassuhteen merkityksestä. Haastattelut olisivat myös tarkentaneet kuvaa aktivoinnin roolista ”hyvän kehän” rakentajana, kun asiakkaat olisivat itse saaneet kertoa, minkä he kokivat auttavaksi mekanismiksi. Toisaalta muutosprosessien ollessa pitkiä ja monimutkaisia, asianosaiselle itselleenkin voi olla epäselvää, missä määrin eri asiat vaikuttivat muutokseen.

Näin ollen on kyseenalaista, missä määrin tulkintani vastaavat tutkittavien ajatuksia. Kyse on tutkimuksen uskottavuudesta, jonka Eskola ja Suoranta (2003: 211) määrittelevät yhdeksi lähtökohdaksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin, joskin lisäävät tutkimuskohteidenkin toisaalta voivan olla sokeita tilanteelleen. Muita heidän mainitsemiin kriteerejä ovat siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus. Siirrettävyyttä olen pyrkinyt varmistamaan otoskoolla, joskaan suuri yleistävyys ei laadullisessa tutkimuksessa yleensä ole mahdollista. Varmuutta olen maksimoinut pohtimalla ja analysoimalla ennakkoletuksiani koko tutkimusprojektin ajan. Vahvistuvuutta on lisännyt tulkintojeni aiemmista tutkimuksista saama tuki. (Eskola & Suoranta 2003: 211–212.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009: 4, 8) luokittelee eettiset periaatteet ihmistieteissä kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. Näistä omaa tutkimustani koskettaa erityisesti yksityisyyden suoja, joka jakaantuu aineiston suojaamisen ja luottamuksellisuuden, tutkimusaineiston säilyttämisen ja hävittämisen sekä tutkimusjulkaisuiden osa-

alueisiin. Olen tutkimuksessani pyrkinyt sovittamaan yhteen tieteen avoimuuden ja yksityisyyden suojan ennen kaikkea tuomalla aineistosta tekemäni havainnot esiin riittävän yleisellä tasolla, josta ei ole tunnistettavissa ketään osallistujista.

Henkilötunnistetietoja sisältävät tiedostot olen tallentanut ainoastaan työtietokoneelleni saamani tutkimusluvan mukaisesti (ks. liite 1). Kun graduni valmistuu, hävitän nämä dokumentit ja säilytän riittävän ajan ainoastaan yhteenvedot, joista henkilöön viittaavat tiedot on poistettu. Aineiston säilyttäminen on tärkeää tieteen avoimuuden kannalta esimerkiksi jatkotestattavuutta ja tutkimukseni kriittistä arviointia ajatellen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009: 10).

Eettistä pohdintaa aiheutti myös se, että tutkimistani henkilöistä osa on entisiä, nykyisiä tai tulevia asiakkaitani. En kuitenkaan koe tätä ongelmaksi työni kannalta, koska sosiaalityöntekijänä minulla on joka tapauksessa oikeus nähdä asiakkaistani samat tiedot kuin tutkijana. Ongelmallisempaa oli, että koska muutama tutkimuksen kohteista oli asiakkaitani, tiesin heistä enemmän kuin mitä dokumenteista ilmeni. Mielestäni asian tiedostaminen ja korostetun aineistolähtöinen suhtautuminen kuitenkin varmistivat näkökulmani objektiivisuuden.

Myös tutkimuksesta saatavan tiedon käyttämiseen liittyy eettisiä kysymyksiä. Arviointitutkimusta tehtäessä on hyvä pohtia, kenelle ja kenen hyödyksi tutkimus on (ks. Scriven 2013). Aktivoinnin ristiriitaisen luonteen takia tämä on erityisen tärkeää omassa tutkimuksessani Perustelen tutkimusaiheeni eettisyyttä tarkastelemalla aktivointia Kotirannan (2009: 53) tavoin tarkoitusperäisesti, jolloin olennaista on miettiä, ovatko sen seuraukset ”hyviä”. Tutkimustuloksiin ja omiin kokemuksiini perustuen näen aktivoinnin vaikutukset osallistujille voittopuolisesti positiivisiksi, joskin tämän edellytyksenä on omassa tutkimuksessanikin lähtökohtana oleva asiakaslähtöisyys: osallistujan tilanteen on oltava sellainen, että hän kykenee sitoutumaan toimenpiteeseen. Toivon, että tutkimukseni osaltaan avaa aktivoinnin vaikuttavuutta ja edesauttaa sen tunnistamista sosiaalipoliittiseksi interventioksi työllistymisnäkökulman sijaan.

9 TOTUUS TILASTOJEN TAKAA: VÄHÄOSAISET JA OSATTOMAT

9.1 Ryhmittelyn toteuttaminen käytännössä

Aloitin tutkimuksen teon lukemalla läpi kaikkien tutkimuskohteikseni valikoituneiden henkilöiden asiakassuunnitelmat, sosiaalityön mahdolliset asiakaskertomus–kirjaukset ja työvoiman palvelukeskuksen aktivointisuunnitelmat. Huomasin aineistoa läpikäydessäni nopeasti sen, että lähes kaikilla aktivoituilla oli työllistymistä ja elämänhallintaa merkittävästi haittaavia ongelmia. Lähes 60 %:lla ongelmat liittyivät joko päihteisiin, mielenterveyteen tai molempiin. Lisäksi suurella osalla muistakin aktivoituista oli mainintoja päihdeidenkäyttöön tai mielenterveyteen liittyen, mutta ongelmat vaikuttivat olevan sikäli hallinnassa, etteivät ne määritelleet henkilön tilannetta: mielenterveyden ongelmiin oli toimiva lääkitys tai asiakas itse katsoi pystyvänsä rajoittamaan alkoholin käyttöönsä niin, ettei se haitannut työntekoa ja muuta elämää.

Aineistoon tutustuttuani tuntui mielekkäältä muodostaa päihde- ja mielenterveysongelmaisten, päihdeongelmaisten, mielenterveysongelmaisten, maahanmuuttajien, vakavista somaattisen terveyden rajoitteista kärsivien ja ”ongelmattomien” ryhmät. Ryhmittely oli monien kohdalla kuitenkin tulkinnanvaraista, koska esimerkiksi päihdeongelman merkittävyyttä oli hankalaa määritellä asiakaskirjausten perusteella. Osa aktivoituista mahdollisesti kaunisteli sosiaalitoimistossa ja työvoiman palvelukeskuksessa todellista päihdeidenkulutustaan. Etenkin runsaat kirjaukset elämänhallinnan vaikeuksista saattoivat viitata ongelmakäytön suuntaan, joskin kyse voi olla myös esimerkiksi hoitamattomasta mielenterveyden ongelmasta. Otin kuitenkin päihde- ja terveysongelmissa huomioon ainoastaan asiakkaan oman kertoman tai mahdolliset tietojärjestelmiin kirjatut terveydenhuollosta saadut tiedot.

Lisäksi sekä somaattiset että mielenterveyden ongelmat olivat voineet jäädä diagnosoimatta, mikäli henkilö itse ei ollut hakeutunut terveydenhuollon piiriin. Esimerkiksi pitkän linjan päihdeongelmainen kärsinee lähes aina jonkinlaisista mielenterveyden ongelmista, vaikka niitä ei olisi diagnosoitu tai vaikkei hän itse tunnista niitä. Maahanmuuttajista useilla oli varsinkin somaattisia sairauksia, mutta muodostin tästä huolimatta heistä oman

ryhmänsä, koska kielitaito-ongelmat vaikuttivat kuitenkin kaikilla suurimmalta rajoitteelta työllistymiselle.

Ajatukseni oli tutkia paitsi aktivointi-intervention hyötyjä yleisesti myös sitä, oliko aktivoitujen resursseilla merkitystä työllistämistoimenpiteestä koituvaan hyötyyn. Mielikuvani oli, että mitä huonommat resurssit henkilöllä on käytettävissään, sen vähemmän aktivoinnilla on mahdollisuuksia hänen auttamiseensa. Tähän viittaavia tutkimustuloksia on esimerkiksi Vastamäellä (2010) ja Rauvolalla (2009), joskin viimeksi mainitun tutkimuksen tulokset ovat alle 25-vuotiaista.

Aineistoon tutustuttuani totesin päihde- ja mielenterveysongelmaisten ryhmän olevan resursseiltaan heikoin. Ryhmän jäsenet omasivat eniten vakavista elämänhallinnan ongelmista kertovia kirjauksia ja heidän ulkoiset resurssinsa olivat vähäiset. Toiseksi pahimpia elämänhallinnan puutteita vaikutti olleen päihdeongelmaisilla henkilöillä ja kolmanneksi mielenterveysongelmista kärsivillä. Somaattisesti sairaiden elämänhallinnan taidot ja resurssit vaikuttivat puolestaan toiseksi parhailta. Resursseiltaan vahvimiksi mielsin ryhmän, johon jäivät jäljelle ne kantasuomalaiset henkilöt, joilla ei asiakaskirjausten perusteella ollut merkittäviä elämänhallintaan tai terveyteen liittyviä ongelmia

Maahanmuuttajien ryhmän arvottaminen vastaavalla tavalla ei tuntunut mielekkäältä, koska heidän tilanteensa poikkesi niin merkittävästi muista aktivoituista. Heiltä ei yhtäältä löytynyt juuri mitään kirjauksia elämänhallinnan ongelmista, mutta toisaalta kielitaidon puutteet vähentävät merkittävästi aktivoinnin mahdollisuuksia auttaa heitä ja mahdollisesti myös hankaloittavat asiakaskohtauksia.

9.2. Päihde- ja mielenterveysongelmaiset

Päihde- ja mielenterveysongelmaiset muodostivat aktivoituista ehdottomasti suurimman ryhmän. Luokittelin ryhmään kuuluviksi peräti 23 henkilöä eli noin 40 %:a kaikista aktivoituista. Ryhmästä 16:lle oli kirjattu myös työllistymistä rajoittava somaattinen sairaus tai vamma. Miehiä ryhmään kuului 11 ja naisia 12. Iältään henkilöt olivat koko kohderyhmään verrattuna nuoria, ryhmään kuului ainoastaan yksi 1950-luvulla syntynyt henkilö. Valtaosa tähän ryhmään kuuluvista oli syntynyt 1960- tai 1970-luvuilla. 1980-luvulla syn-

tyneitä aktivoituja oli kahdeksan, mikä on huolestuttavan paljon: heistä 67 % kuului tähän ryhmään.

Päihde- ja mielenterveysongelmaisten ryhmä oli resursseiltaan kaikista aktivoituista heikoin, joskin ryhmän sisällä henkilöiden tilanteet vaihtelivat suuresti. Päihdeongelma oli lievimmillään ”tuurijuoppoutta”, jonka henkilö itse koki ongelmalliseksi, koska ei saanut ”putkia” katkeamaan. Pahimmillaan ongelma taas tarkoitti vuosikymmeniä jatkunutta suomensisäisten huumeiden käyttöä. Yhdellätoista aktivoitulla pääpäähteenä oli alkoholi, joskin osa käytti ohessa myös huumeita tai lääkkeitä. Niin ikään yhdentoista elämää määrittä ennen kaikkea huumeongelma, joka kaikilla oli kestänyt jo vuosia. Lisäksi yhdellä henkilöllä oli todettu pitkäaikaista lääkkeiden väärinkäyttöä, jota hän tosin itse ei myöntänyt. Mielenterveyden ongelmienkin vaikeus vaihteli paniikkihäiriöstä skitsofreniaan.

Myös se, olivatko nämä moniongelmaiset henkilöt hakeneet ja saaneet apua ongelmiinsa, vaihteli. Suurin osa oli hakenut apua mielenterveyden ongelmiinsa ja saanut ainakin lääkityksen. Hoitokontakti ja/tai lääkitys ei kuitenkaan ollut auttanut heitä täysin työkykyisiksi vaan kirjauksista oli luettavissa eritasoista oireilua. Osa ryhmän jäsenistä oli kertomansa mukaan ollut jonkin aikaa ilman päihteitä, mutta otin tähän ryhmään mukaan kuitenkin vain alle vuoden päihteettömäksi määritelleet henkilöt.

Ryhmästä seitsemällä oli ammatillinen koulutus, yhdellä henkilöllä perustutkinto. Kolme oli suorittanut jonkin työvoimahallinnon järjestämän ohjaavan koulutuksen, lopuilla ei ollut mainintaa koulutuksesta tai he olivat keskeyttäneet aloittamansa koulutukset. Ryhmästä yhdellätoista ei ollut oikeutta työmarkkinatukeen. Yhden karenssi oli määräaikainen, muiden karensseihin liittyi työssäoloehto.

Neljällätoista henkilöllä oli maininta jonkinlaisesta palkkatyökokemuksesta, josta tosin oli kaikilla jo vuosia aikaa ja jonka kesto vaihteli suuresti. Kirjaukset työkokemuksesta olivat joissain tapauksissa hieman epämääräisiä, mutta monien kohdalla kyse oli ilmeisen lyhyistä, mahdollisesti vain viikkoja tai kuukausia kestäneistä pätkistä. Näistä henkilöistä viittä oli aktivoitu jo aiemmin 2000-luvulla. Lisäksi kuusi niistä, joilla ei ollut varsinaista työkokemusta, oli osallistunut erilaisiin aktivointitoimenpiteisiin, kuten kuntouttavaan työtoimintaan tai työelämävalmennukseen (nykyisin työkokeilu). Kolme henkilöä oli siis kirjausten perusteella täysin vailla kokemusta työelämästä tai edes sitä muistuttavasta toiminnas-

ta. Yksi heistä oli tosin suorittanut perustutkinnon, kaksi muuta henkilöä eivät olleet läpikäyneet edes työvoimapoliittisia koulutuksia.

Ei liene yllättävää, että kaikilta ryhmään kuuluvilta löytyi merkintöjä päihteidenkäytön ja terveysongelmien lisäksi myös muista elämänhallintaa merkittävästi hankaloittavista ongelmista. Peräti kuusi aktivoituista oli asunnottomia. Seitsemällätoista oli maininta veloista, rästivuokrasta tai ulosotosta. Lisäksi asiakkailta oli ongelmia liittyen säännölliseen päivärytmiin ja lähisuhteisiin esimerkiksi väkivaltaisen tai päihdeongelmaisen puolison muodossa. Useilla esiintyi myös yleistä kyvyttömyyttä hoitaa asioita, aktivointiajajat saattoivat jäädä käyttämättä ja toimeentulotuki hakematta. Vankilatuomiosta oli maininta kahdella aktivoituista.

9.3. Päihdeongelmaiset

”Pelkästään” päihdeongelmaisiksi laskin viisi henkilöä eli noin 9 % aktivoituista. Kuten aiemmin mainitsin, myös tähän ryhmään kuuluvat kärsivät todennäköisesti jonkinasteisista mielenterveyden ongelmista, mutta ne eivät kuitenkaan käyneet ilmi asiakasdokumenteista. Yhdelle henkilölle oli diagnosoitu ADHD. Hänet huomioiden kolmella henkilöllä oli työllistymistä hankaloittavia terveydellisiä ongelmia. Miehiä ryhmään kuului kolme ja naisia kaksi. Päihdeongelmaiset olivat koko kohderyhmä huomioiden nuoria, he olivat syntyneet 1970- tai 1980-luvulla yhtä 1960-luvulla syntynyttä henkilöä lukuun ottamatta.

Ryhmästä kolme oli suorittanut ammatillisen koulutuksen ja yhdellä oli takanaan useita työvoimapoliittisia ohjaavia koulutuksia. Useamman vuoden työkokemus löytyi kahdelta aktivoitulta, he molemmat olivat suorittaneet myös ammattitutkinnon. Jokaista ryhmään kuuluvaa oli aktivoitu aiemminkin, joskin yhden henkilön toimenpiteet olivat keskeytyneet. Kaikilla oli oikeus työmarkkinatukeen ja yksi henkilöistä sai ansiosidonnaista päivärahaa.

Alkoholi oli pääasiallisena päihteenä kahdella ja huumeet kahdella. Lisäksi yksi alkoholiongelmainen oli aiemmin ollut myös huumeekoukussa, josta oli oman kertomansa mukaan päässyt kuitenkin eroon. Terveys- ja päihdeongelmien lisäksi kaikilla tähän ryhmään kuuluvilla ilmeni myös vakavia puutteita elämänhallinnassa. Kaksi aktivoituista oli vailla

asuntoa ja heillä oli takanaan myös useita vankilatuomioita. Kaikilta löytyi kirjauksia luottotietojen menettämisestä.

9.4. Mielensterveysongelmaiset

Henkilöitä, joilla oli mielensterveyden sairauksia, muttei päihdeongelmaa, löytyi aktioiduista seitsemän. Tosin kolmella henkilöillä oli taustallaan päihdeongelmia, mutta kaikki heistä olivat kertomansa mukaan päässeet niistä eroon vuosia sitten. Yksi ryhmään kuuluvista kertoi polttavansa kannabista ja juovansa alkoholia silloin tällöin, mutta käyttö ei kuitenkaan vaikuttanut merkittävästi haittaavan hänen elämähallintaansa. Työllistymistä jossain määrin haittaavista somaattisista sairauksista mielensterveyden ongelmien lisäksi kärsi neljä henkilöä, mutta kyse ei ollut työkykyä merkittävästi rajoittavista sairauksista.

Naisia mielensterveysongelmaisten ryhmään kuului neljä ja miehiä kolme, ikäjakauma puolestaan oli laaja. Joukkoon kuului kaksi 60-luvulla, kaksi 70-luvulla ja kaksi 80-luvulla syntynyttä sekä yksi 50-luvulla syntynyt. Kenelläkään ryhmästä ei ollut ammatillista koulutusta, joskin kaksi heistä on ylioppilaita. Neljä henkilöä oli käynyt ainakin yhden työvoimapolitiittisen ohjaavan koulutuksen.

Toisaalta kaikilta ryhmän jäseniltä löytyi työkokemusta, kolmella heistä lyhyistä pätkestä palkkatöissä ja aktiointitoimenpiteissä. Neljä aktioidua oli puolestaan ollut useita vuosia palkkatöissä, joskin tästä oli kaikilla kulunut jo runsaasti aikaa. Kaikilla oli myös oikeus työmarkkinatukeen. Ryhmään kuuluvilla vaikuttaa olleen jossain määrin elämähallinnan ongelmia, joskin näiden vaikeus vaihteli. Ulosottoveloista tai velkasaneerauksesta oli merkintä kuudella. Lisäksi kahden henkilön elämäntilanne oli perhesuhteiden takia haasteellinen.

9.5. Maahanmuuttajat

Maahanmuuttajia aktioiduissa oli seitsemän. Heistä kahdella oli mielensterveyden ongelmia. Toinen näistä henkilöistä koki kuitenkin jo toipuneensa ja toisen ongelmat ilmenivät vain siinä, että hän oli ilmaissut sosiaalityöntekijälle halunsa päästä psykiatrin vastaanotolle. Rajoittavia somaattisia terveysongelmia sen sijaan löytyi kuudelta. Päätin muodostaa

maahanmuuttajista oman ryhmän, koska aktivoinnin mahdollisuudet auttaa heitä ovat vähäiset ennen kaikkea kielitaidon puutteen rajoittaessa niin merkittävästi maahanmuuttajien ”hyvän kehälle” pääsyä esimerkiksi kouluttautumisen ja työllistymisen muodossa.

Maahanmuuttajien ryhmään kuului neljä miestä ja kolme naista. Suomeen he olivat saapuneet aikavälillä 1993–2005. Ryhmän jäsenet olivat selkeästi iäkkäämpiä kuin päihdeongelmaiset: yhtä 70-luvulla syntynyttä lukuun ottamatta kaikki heistä olivat syntyneet 50- ja 60-luvuilla. Iän lisäksi 1970-luvulla syntyneen henkilön tilanne poikkesi muutenkin muista ryhmään kuuluneista. Hän oli tullut Suomeen kantaväestöön kuuluvan henkilön kanssa solmitun avioliiton kautta ja omasi hyvän kielitaidon sekä ammattikoulutuksen kotimaastaan. Muiden maahanmuuttajien kielitaito oli puutteellinen tai olematon, eikä heillä ollut ammattikoulutusta.

Suomeen avioliiton kautta muuttanut henkilö omasi myös useamman vuoden työkokemuksen Suomesta. Häntä lukuun ottamatta maahanmuuttajilla ei ollut kokemuksia palkkatyöstä Suomessa, joskin yksi heistä oli toiminut muutaman kuukauden yrittäjänä. Sen sijaan kaikki, jotka olivat olleet pidempään Suomessa, olivat läpikäyneet lukuisia työelämävalmennuksia ja työkokeiluja. Suomeen vuonna 2005 saapunut henkilö ei ollut työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen vielä ehtinyt. Työkokemusta lähtömaasta oli merkitty vain neljälle, joskin tämä saattaa johtua myös siitä, ettei asiaa vain ole kirjattu kaikkien suunnitelmiin. Lisäksi lähtömaiden kulttuuri saattaa olla sikäli erilainen, ettei varsinainen palkkatyö vieraan palveluksessa ole niin yleistä kuin Suomessa.

Maahanmuuttajien merkittävä ero kantasuomalaisiin nähden oli päihdeongelmien puuttuminen. Kenelläkään heistä ei ollut edes mainintaa päihdeiden käyttötavoista, joista kantasuomalaisille oli usein merkintä, vaikka kyse ei olisikaan ollut ongelmakäyttäjistä. Myös muut elämänhallinnan ongelmat loistivat poissaolollaan, ainoastaan yhdellä henkilöllä oli merkintä toistuvista vuokratähteistä.

9.6. Sairaat

Tähän ryhmään liitin mukaan ne kuusi henkilöä, joiden merkittävimpana elämänhallintaa haittaavana tekijänä pidin somaattisia sairauksia. Kahdella oli kuitenkin myös mielialalääkitys ja yksi heistä oli aiemmin ollut hoitokontaktissa mielenterveyspoliklinikalla, mutta kenenkään asiakasdokumenteista mielenterveyden ongelmat eivät tulleet esiin elämää hallitsevina. Päihdeongelmasta ei ollut mainintoja kenelläkään tähän ryhmään kuuluvista.

Ryhmään kuului viisi naista ja yksi mies. Ryhmän keski-ikä oli muihin ryhmiin verrattuna korkeahko, yksi heistä oli syntynyt 70-luvulla, kaksi 50-luvulla ja kolme 60-luvulla. Kolmella oli ammattikoulutus ja kaikilla oli kokemusta palkkatöistä. 1970-luvulla syntynyttä henkilöä lukuun ottamatta kaikki olivat myös osallistuneet aiemmin työvoimapolitiittisiin koulutuksiin, työllistämistoimiin tai molempiin. Kahdella ryhmästä ei ollut oikeutta työmarkkinatukeen.

Elämänhallinnassa näillä henkilöillä oli huomattavan vähän puutteita verrattuna päihde- ja/tai mielenterveyden ongelmista kärsiviin. Kolmen henkilön asiakasdokumenteista ei löytynyt mitään elämänhallinnan vaikeuksiin viittaavaa. Yksi aktivoituista oli velkasaneerausessa ja kertoi stressaavansa työttömyydestä sekä taloudellisista vaikeuksista. Tällä henkilöllä oli myös mielialalääkitys. Lisäksi kaksi ryhmään kuuluvista oli useiden erityisten yksinhuoltajia.

9.7. ”Ongelmattomat”

Jäljelle jäi siis kymmenen aktivoitua, jotka eivät asiakasdokumenttien perusteella vaikuttaneet kärsivän merkittävistä terveys- tai päihdeongelmista. Yksi näistäkin henkilöistä olisi kuitenkin mahdollisesti kuulunut mielenterveysongelmaisten ryhmään, koska hänellä oli taustallaan sekä psyykkisistä syistä johtuneita eläkeselvittelyjä että säännöllistä lääkitystä. Kyseinen henkilö ei ilmeisesti ollut kuitenkaan halunnut kertoa ongelmistaan sosiaalitoimistossa tai työvoiman palvelukeskuksessa. Lisäksi hän oli asiakasdokumenttien perusteella useampaan otteeseen ilmaissut kokevansa itsensä täysin työkykyiseksi. Toinen henkilö, jonka katsoin tähän ryhmään kuuluvaksi, oli kertonut jonkinasteisista masennuksen tunteista ja uniongelmista, mutta oli kuitenkin määritellyt itsensä työkykyiseksi.

Kuudella ryhmään kuuluvista henkilöistä oli somaattisia sairauksia, vammoja tai molempia. Sairaudet olivat kuitenkin lieviä tai pysyivät hallinnassa lääkityksen avulla. Vammat oli puolestaan hoidettu kuntoon siinä määrin kuin se yleensäkin oli mahdollista ja ne olivat luonteeltaan sellaisia, että niiden kanssa oli mahdollista osallistua työelämään täysipainoisesti, vaikka ne jossain määrin työllistymismahdollisuuksia rajoittivatkin.

Ryhmään kuului kahdeksan miestä ja kaksi naista. Kaksi heistä oli syntynyt 50-luvulla, viisi 60-luvulla ja kolme 70-luvulla. Kuudella oli ammatillinen koulutus ja kolmella taustallaan työvoimapolitiittisia koulutuksia, jotka tosin yhdellä olivat jääneet kesken. Palkkatyökokemuksesta oli maininta kahdeksalla. Lisäksi yksi ryhmään kuuluvista oli kertonut omaavansa työkokemusta, muttei ilmeisesti kuitenkaan ollut toimittanut siitä pyydettyjä työtodistuksia. Kuitenkin näillä kahdella henkilölläkin oli kokemuksia ainakin tukityöstä, koska kaikkia ryhmään kuuluvia oli aktivoitu aiemmin. Kahdella henkilöllä oli kuitenkin karenssi työmarkkinatukeen.

Alkoholin välillä runsaastakin käytöstä oli maininnut kolme henkilöä. Heistä kukaan ei kuitenkaan mieltänyt alkoholia ongelmaksi vaan oli kertonut käytön rajoittuvan viikonloppuihin. Kaksi aktivoitua oli maininnut olleensa aiemmin alkoholin ongelmakäyttäjiä, mutta kertoivat lopettaneensa ongelmakäytön jo vuosia sitten. Lisäksi yksi aktivoituista käytti jatkuvasti sellaisia voimakkaita lääkkeitä, joihin liittyy myös väärinkäytön mahdollisuus.

Päihteisiin ja terveydentilaan liittymättömistä elämänhallinnan ongelmista oli maininta seitsemällä aktivoitulla. Jokaisella heistä oli velkoja ulosotossa. Lisäksi kaksi ryhmään kuuluvista oli aktivoinnin aloittamishetkellä asunnottomia. Yhden henkilön lähisuhteet olivat huomattavan ongelmalliset ja yhdellä oli taustallaan useita merkintöjä poikkimenneistä työvoimapolitiittisista toimenpiteistä, vuokratästeistä ja työnhaun toistuvista katkeamisista. Lisäksi yksi aktivoituista oli usean lapsen yksinhuoltaja.

10 KUKA ONNISTUU, KUKA UUPUU MATKALLE? AKTIVOINNIN MAHDOLLISUUDET KOHENTAA OSALLISTUJIEN HYVINVOINTIA

10.1. Aktivoinnin vaikutusten ja onnistumisen mittaaminen

Asiakkaan sovituslainen osallistuminen aktivointitoimenpiteeseen ja sen suorittaminen loppuun asti on mielestäni vähimmäisehtona sille, että työllistämisen interventio on mahdollista muodostaa osallistujan hyvinvointia edesauttava mekanismi. Aineistoon perehdyttyäni huomasin, että tämä raja ei kuitenkaan aina ollut niin selkeä kuin olin etukäteen ajatellut. Useat henkilöt olivat läpikäyneet aktivointiprosessissaan useita työllistämistoimenpiteitä, joista osan he olivat saattaneet keskeyttää ja osan suorittaa onnistuneesti. Lisäksi keskeyttämisestä saattoi olla sovittu yhteisymmärryksessä työvoimaviranomaisen kanssa. Toisaalta, työllistämistoimenpiteen loppuun suorittaminen ei välttämättä aina kertonut sen onnistumisesta, koska aktivointi päättyi joidenkin kohdalla siihen ja ensisijaiseksi katsottiin päihdeongelman tai sairauden hoito.

Kriteerejä olisi siis mahdollisesti ollut hyvä tarkentaa jotenkin, mutta tarkemman määritellyn toteuttaminen tuntui käytännössä hankalalta aktivointiprosessien moninaisuuden takia. Näin ollen päädyin pysymään alkuperäisessä ajatuksessani ja luokittelin aktivoinnin onnistuneeksi, mikäli viimeinen aktivointisuunnitelmassa mainittu toimenpide oli suoritettu loppuun asti. Osalla henkilöistä oli aloitettu aktivointi uudestaan myöhemmin, mutta huomioin tutkimuksessa vain ne toimenpiteet, jotka oli merkitty asiakkaan vuonna 2009 alkaneeksi kirjatuista aktivoinnista tehtyyn loppuarvioon.

Alun perin ajatuksenani oli jakaa tutkimuksen kohderyhmä kahtia sen mukaan, oliko aktivointi suoritettu loppuun vai keskeytetty ja tarkastella intervention vaikutusten yhtäläisyyksiä sekä eroja molemmissa ryhmissä. Tutustuttuani aineistoon koin kuitenkin mielekkäämmäksi tutkia aktivoinnin loppuun suorittamisen yleisyyttä ja sen vaikutuksia ryhmitäin, koska ajattelin jaon perusteena olevien elämänhallinnan ongelmien vaikuttavan niin merkittävästi osallistujien mahdollisuuksiin saada aktivoinnista pysyvää apua elämäntilanteensa muuttamiseen.

Tarkoitukseni oli seurannan avulla muodostaa kokonaiskäsitys siitä, millaista ja kuinka suurta hyötyä pitkäaikaistyöttömät vaikuttivat aktivointiprosessista saaneen. Lisäksi pohdin, missä määrin aktivoinnilla voitiin katsoa olevan pidempiaikaista vaikutusta henkilön elämään ja toimiko se mekanismina, joka on edesauttanut ns. ”hyvän kehän” syntymistä osallistujien elämässä. Erityisesti halusin keskittyä henkilöihin, jotka vaikuttivat aktivoinnin edesauttamina onnistuneen muuttamaan elämäänsä pysyvästi parempaan suuntaan.

Hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia seurasin niiden elämänhallinnassa ja ulkoisissa resursseissa tapahtuneiden muutosten kautta, jotka oli kirjattu sosiaalityön tai työvoiman palvelukeskuksen asiakasdokumentteihin. Aloitin seuraamisen tutkimuskohteiden ensimmäisistä Effica – järjestelmään vuonna 2009 tallennetuista aktivointi – ja asiakassuunnitelmista sekä muista mahdollisista kirjauksista ja jatkoin seurantaan vuoden 2014 kesäkuun loppuun asti.

Määrittelin aktivoitujen hyvinvoinnin kohenemisesta kertoviksi ensinnäkin ulkoisten resurssien paranemisen, eli työllistymisen tai koulutuksen aloittamisen ja toimeentulokiasiakkuuden loppumisen tai ainakin pääsääntöisen tulolähteen vaihtumisen toimeentulotuesta työmarkkinatueksi. Lisäksi seurasin dokumentteihin kirjattuja positiivisia muutoksia asiakkaiden elämänhallinnassa. Löysin mainintoja päihdeongelman vähenemisestä tai päätymisestä, muutoksista unirytmissä, fyysisen kunnan paranemisesta sekä yleisistä elämänhallinnan taitojen kohenemisesta esimerkiksi laskujen ajanmukaisen maksamisen muodossa.

10.2. Päihde- ja mielenterveysongelmaiset

Päihde- ja mielenterveysongelmaisia henkilöitä oli aktivoitujen joukossa siis yhteensä 23. Heistä 10 henkilöä suoritti aktivoinnin virallisesti loppuun asti. Tosin näistä aktivointiin sitoutuneista henkilöistäkin yksi siirtyi joidenkin kuukausien päästä kuntouttavasta työtoiminnasta kuntoutustuelle ja toinen sairauslomalle. Kolmas kuntouttavan työtoimintajakson loppuun suorittanut ei tullut enää myöhemmin aktivointiajoille ja neljännen prioriteetiksi katsottiin välittömästi kuntouttavan työtoiminnan jälkeen päihdeongelman hoito.

Aktivointitoimenpiteen loppuun suorittaneista kaksi henkilöä oli suorittanut ammattitutkinnon ja yksi perustutkinnon. Yhdellä heistä ei ollut minkäänlaisia merkintöjä aiemmasta työkokemuksesta, kuusi henkilöä oli tehnyt ainakin lyhyitä pätkiä palkkatöitä ja kolmella oli taustallaan työllistämistoimenpiteitä. Kuuden henkilön pääpäihteenä oli alkoholi ja neljän huumeet. Neljällä heistä ei ollut aktivointiprosessin alussa oikeutta työmarkkinatukeen. Elämänhallinnan ongelmia oli kaikilla, kaksi oli asunnottomia. Merkillepantavaa oli mielestäni se, että vain kaksi ”onnistujista” oli miehiä.

Aktivoinnin suorittaneista löytyi kaksi henkilöä, jotka selkeästi hyötyivät interventiosta. Aktivointitoimenpiteiden jälkeen he alkoivat opiskella, valmistuivat ammattiin ja työllistyivät määräaikaisiin työsuhteisiin. Tosin toinen heistä kertoi kärsineensä palkkatyöpaikan huonosta ilmapiiristä niin paljon, että sairastui uudestaan mielenterveysongelmiin ja ratkesi tässä vaiheessa myös päihteisiin. Hän pääsi kuitenkin ongelmissaan eteenpäin ja oli uusimman asiakassuunnitelman mukaan menossa uudestaan aktivoitavaksi sekä kertoi haluavansa vaihtaa alaa.

Nämä aktivoinnin avulla eteenpäin päässeet henkilöt olivat molemmat naisia, heistä toisella oli ammattitutkinto ja molemmilla jonkin verran aiempaa työkokemusta. Toisella heistä oli alkoholiongelma, toisen ongelmana olivat alkoholin lisäksi huumeet. Molemmat olivat hakeneet ongelmia päihdeongelmiinsa, toinen päihdekuntoutuksesta ja toinen korvaushoidosta. He kertoivat myös viihtyneensä aktivointitoimenpiteissä ja toinen kertoi työllistämistoimenpiteiden auttaneen päihteiden ongelmakäytön lopettamisessa. Toisella heistä ei aktivointiprosessin alkaessa ollut oikeutta työmarkkinatukeen.

Muidenkin aktivointiin sitoutuneiden nykytilanne vaikutti uusimpien sosiaalityön asiakassuunnitelmien mukaan melko stabiililta. Ainoastaan yhdellä heistä ei ollut oikeutta ensisijaiseen etuuteen tai palkkatuloja, joten aktivoinnin voidaan kriteerieni perusteella katsoa jossain määrin parantaneen kolmen henkilön taloudellisia resursseja. Asunnottomista molemmat olivat löytäneet itselleen asunnot, joskin toinen heistä oli ehtinyt seuranta-ajanjakson puitteissa jo tämänkin asunnon menettää. Kahta työllistämistoimenpiteen suorittaneista oli lähdetty aktivoimaan uudestaan. Lisäksi yksi aktivoinnin loppuun suorittaneista oli työkyvyttömyyseläkkeellä ja toinen odotti päätöstä siitä. Heidänkin tilanteensa voidaan katsoa kohentuneen, koska he olivat päässeet tai pääsemässä itselleen tarkoituksemukaisen etuuden piiriin.

Kolmen henkilön elämä ei kuitenkaan ollut edennyt toivottuun suuntaan. Yhden aktivoituneen päihdeongelmat jatkuivat, joskin hän oli kuitenkin uusimman asiakassuunnitelman mukaan edelleen korvaushoidossa ja ainakin kertonut vähentäneensä oheiskäyttöä. Toinen henkilö kärsi edelleen alkoholiongelmasta ja oli seuranta-ajan päätteeksi joutumassa vankilaan. Kolmas puolestaan kielsi päihdeongelmansa olemassaolon, mutta oli kuitenkin ilmoittanut harkitsevansa päihdekuntoutusta. Lisäksi yhden henkilön nykytilanteesta ei löytynyt tarkempaa tietoa, koska hänen viimeinen asiakassuunnitelmansa oli vuodelta 2010, jonka jälkeen hän ei ollut hakenut myöskään toimeentulotukea. Kyse ei kuitenkaan liene työllistymisestä, koska henkilö oli kertonut toimeentulotuen hakemisen aiemminkin jääneen mäsennuksen takia. Lisäksi hän oli viimeisellä asiakasajalla kertonut saavansa perinnön.

Aktivoituja, joiden interventio syystä tai toisesta katkesi, oli yhteensä 13. Suurimman osan tilanne ei edennyt seuranta-ajanjaksolla myönteiseen suuntaan. Yksi heistä kuoli ja valtaosa muista keskeyttäjästä jatkoi päihteidenkäyttöään. Päihdeongelmista oli seuranta-ajan päätteeksi kirjauksia peräti yhdeksällä, joskin kaksi näistä henkilöistä pyrki raittiuteen ja kyse oli heidän kertomansa mukaan ”retkahduksista”. Viidellä oli työssäolohehto ja asunnottomia joukossa oli kolme. Näistä henkilöistä kahta oli aktivoitu myöhemmin uudestaan, mutta aktivointi ei ollut tällöinkään onnistunut.

Aktivoinnin keskeyttäneissä oli kuitenkin kaksi henkilöä, jotka olivat päässeet elämässään jossain määrin eteenpäin. Kyse oli 80-luvulla syntyneistä miehistä, joista molemmilla oli takanaan pitkä huumeidenkäyttöhistoria. Kummatkin heistä aloittivat päihdeongelmansa hoitamisen aktivoinnin epäonnistumisen jälkeen. Toinen heistä sai tänä aikana asunnon ja perheellistyi, toiselle taas hankittiin päihdekuntoutuksen jälkeen päihderiippuvaisten tukiasunto. Näiden muutosten jälkeen heitä aktivoitiin uudestaan ja tämä interventio myös onnistui. Toinen heistä oli uusimpien kirjausten perusteella ollut palkkatukityössä jo yli vuoden, tukiasuntoon muuttanut henkilö puolestaan oli asunut jo jonkin aikaa itsenäisesti ja etsi töitä vapailta markkinoilta.

Pidän merkittävänä sitä, että suuresta keskeyttämisprosentista huolimatta heikoimmin resursoitujen ryhmästä kuitenkin 12 eli yli puolet oli maininnut joko sosiaalityöntekijälle tai työvoimaohjaajalle jotain positiivista aktivointitoimenpiteestä. Useat kertoivat viihtyneensä toimenpiteessä ja kokivat sen antaneen sisältöä arkeen. Muutama henkilö mainitsi akti-

voinnin vähentäneen päihteiden käyttöä. Kaksi heistä, jotka eivät kyenneet suorittamaan aktivointi-interventiota loppuun asti, harmittelivat asiaa jälkeenpäin ja toivoivat pysyneensä toimenpiteessä. Toisaalta kyse voi osittain olla myös siitä, että asiakkaat sanovat, mitä ajattelevat työntekijän haluavan kuulla.

10.3. Päihdeongelmaiset

Päihdeongelmaisten viiden henkilön joukosta kolme suoritti aktivointitoimenpiteet onnistuneesti loppuun asti. Heistä kaksi oli miehiä. Kaksi oli suorittanut ammattitutkinnon, yhdellä oli taustallaan vain ohjaavia koulutuksia. Aktivoinnin loppuun suorittaneista kaikilla oli ainakin työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kautta hankittua työkokemusta ja kaikkien päihdeongelmat liittyivät alkoholiin. Tosin yksi heistä oli käyttänyt aiemmin myös huumeita, mutta kertoi lopettaneensa tämän jo vuosia sitten. Kukaan ”onnistujista” ei ollut asunnoton.

Henkilöt, jotka sitoutuivat aktivointiin, vaikuttivat myös hyötynneen siitä. Varsinkin kaksi miestä, jotka olivat kertoneet omaavansa ongelmia pelkästään alkoholin kanssa, toivat esiin työn aiheuttamia positiivisia muutoksia elämässään. Molemmat kertoivat alkoholin käytön vähenneen työllistämistoimenpiteen aikana ja muutos oli kummallakin kestänyt tarkasteluajan loppuun asti. Lisäksi toinen kertoi saaneensa velka-asiansa palkkatukityön aikana hoidettua ja mainitsi myös vuorokausirytmien muuttuneen paremmaksi. Näistä aktivoiduista toinen oli ilmeisesti työllistynyt koska hän ei ollut seuranta-ajan päättyessä enää toimeentulotukiasiakkaana ja hänen viimeisessä aktivointisuunnitelmassaan oli maininta työn jatkumisesta ilman palkkatukea samalla työnantajalla, jossa hän ensin oli tukityöllistettynä. Toinen aktivoinnista hyötynyt puolestaan haluaisi asiakassuunnitelman mukaan uuteen työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen, mutta tämä ei ole onnistunut seuranta-ajalla puhjenneiden somaattisten sairauksien takia.

Kolmas henkilö, jonka työllistämistoimenpide onnistui ja joka mielestäni sai myös pitkäaikaisista hyötyä aktivoinnista, olisi halunnut työllistyä työkoikeilupaikkaansa ja oli hyvin pettynyt, kun tämä ei onnistunut. Hän ”retkahti” aktivoinnin jälkeenkin, mutta aloitti vuonna 2012 korvaushoidon, joka sujui ongelmitta. Hän oli kertonut sosiaalityöntekijälle omaavansa mahdollisuuksia päästä töihin tuttavien kautta, mutta toisaalta maininnut, että ulos-

oton alkaminen palkanmaksun myötä ei motivoi aktiiviseen työnhakuun. Asiakas kertoi olevansa tyytyväinen tilanteeseensa ja hänestä oli tehty vuonna 2014 uusi lähete työvoiman palvelukeskukseen.

Niistä kahdesta henkilöstä, joiden aktivointi ei sujunut suunnitelmien mukaan, toinen kuoli seuranta-aikana ja toisen tilanne vaikutti kulkeneen huonompaan suuntaan. Hän oli seuranta-ajan päättyessä edelleen asunnoton ja asiakaskirjausten perusteella ilmeisesti myös päihdeongelmat jatkuivat. Lisäksi tämä henkilö oli menettänyt oikeutensa työmarkkinatukeen.

10.4. Mielenterveysongelmaiset

Mielenterveysongelmaisten ryhmään kuului seitsemän henkilöä, joista viisi pystyi suorittamaan aktivointitoimenpiteen loppuun asti. Yksi heistä keskeytti ja yhtä henkilöä ei edes sijoitettu aktivointitoimenpiteeseen, koska hän jäi aktivoinnin alkuvaiheessa pitkälle sairauslomalle. Lisäksi yksi aktivointitoimenpiteen sovitusti loppuun suorittanut jäi sairauslomalle lähes välittömästi aktivoinnin jälkeen, toinen taas ei halunnut käymänsä lyhyen kuntoutustoimenpiteen jälkeen jatkaa pidempikestoisella interventiolla, jota hänelle tarjottiin. Kolmannesta oli tehty joitakin kuukausia kuntouttavan työtoiminnan jälkeen arvio, jonka mukaan henkilö tarvitsisi psykiatrista hoitoa, muttei halua sitä. Mielenterveysongelmaisista kolme kertoi kuitenkin pitäneensä aktivointitoimenpiteestä. Yksi kertoi saaneensa siitä myös motivaatiota fyysisen kuntosensa kohottamiseen.

Näistä kahdesta, jotka kykenivät sitoutumaan koko aktivointiprosessiin, molemmat omasivat lyhyen palkkatyökokemuksen. Ammattitutkintoa heillä ei sen sijaan ollut kummallakaan. Molemmilla oli oikeus työmarkkinatukeen ja terveydenhuollon kontakti mielenterveysongelmiinsa. Nämä henkilöt vaikuttivat myös päässeen elämässään eteenpäin aktivoinnin edesauttamina. Aktivointiprosessin jälkeen he alkoivat opiskella ja suorittivat ammattitutkinnon. Toisen toimeentulotukiasiakkuus oli uusimpien kirjausten perusteella päätynyt työllistymiseen, kun taas toinen heistä sairastui valmistumisensa jälkeen somaattisesti niin vakavasti, että oli joutunut hakeutumaan sairauslomalle.

Kolmen muun aktivoituneen tilanne vaikutti asiakassuunnitelmien perusteella pysyneen suhteellisen muuttumattomana. Kaikkien toimeentulotukiasiakkuus ja mielenterveyden ongelmat jatkuivat, kaksi heistä oli myös ilmaissut, ettei halukaan töihin. Aktivoinnin keskeyttänyt henkilö ei ollut hakenut vuosiin toimeentulotukea ylijäämäisen laskelman takia, jonka takia hänelle ei ollut tehty myöskään asiakassuunnitelmaa. Näin ollen en saanut tietoa hänen tämänhetkisestä tilanteestaan. Ylijäämä kuitenkin koostui työmarkkinatuesta ja asumistuesta, joten toimeentulotuen asiakkuuden päättyminen ei todennäköisesti johdu työllistymisestä. Henkilö, jota ei sijoitettu toimenpiteeseen sairasloman takia, ei myöskään ollut hakenut toimeentulotukea vuosiin. Hänen viimeinen hakemuksensa hylättiin ylijäämäisenä takautuvien etuuksien takia. Viimeisestä asiakassuunnitelmasta käy ilmi hänen työllistyneen sairaslomansa jälkeen määräaikaaisesti, joten lienee mahdollista, että hän työllistyi uudestaan.

10.5. Maahanmuuttajat

Seitsemän maahanmuuttajan ryhmästä yhdelle ei voitu tarjottu työvoimapolitiittista toimenpidettä hänen riittämättömän kielitaitonsa takia. Tämän henkilön aktivointi kuitenkin aloitettiin myöhemmin uudestaan ja hän oli seuranta-ajan päättyessä työvoimapolitiittisessa toimenpiteessä. Muut kuusi maahanmuuttajaa suorittivat heille tarjotut toimenpiteet onnistuneesti loppuun asti. Kahdella heistä oli kirjauksia työllistämistoimenpiteeseen liittyvistä positiivisista kokemuksista, joskin toinen näistä henkilöistä totesi sen toisaalta lisänsä terveysongelmiaan.

Kaikki tutkimuskohteena olleet maahanmuuttajat olivat uusimpien asiakaskirjausten mukaan edelleen työttömiä ja toimeentulotuen asiakkaita, joskin kolmea heistä oli seuranta-ajan puitteissa aktivoitu uudestaan. Lisäksi yksi ryhmään kuuluvista perusti aktivointiprosessin aikana yrityksen, mutta joutui lopettamaan sen kannattamattomana muutaman kuukauden päästä. Kolme heistä tarvitsi seuranta-ajan päättyessä asiakasajalla edelleen tulkkia, eikä yhtä aiemmin mainittua ”poikkeusta” lukuun ottamatta muidenkaan kielitaito vaikuttanut uusimpien asiakaskirjausten perusteella kovin sujuvalta.

Elämänhallinnassa tapahtuneita parannuksia ei ollut mahdollista seurata, koska maahanmuuttajilla ei niistä ollut juuri mainintoja ennen aktivointiakaan. Voidaan kuitenkin pohtia,

tuovatko maahanmuuttajat esimerkiksi mielenterveyden ongelmiaan kantaväestöä vähemmän esiin, koska niitä hävetään joissain kulttuureissa niin suuresti? Avun hakeminen terveydenhuollosta voi myös kielimuurin takia tuntua maahanmuuttajasta kantasuomalaista hankalammalta. Saattavatko mahdolliset psyykkiset sairaudet näissä tapauksissa oirehtia joskus somaattisesti?

Toinen ajatuksia herättävä vaihtoehto on, että sosiaalityöntekijät saattavat kysellä maahanmuuttajilta vähemmän esimerkiksi päihdeongelmista olettaessaan, ettei maahanmuuttajilta kuitenkaan niitä löydy. Myös yhteisen kielen puuttuminen voi hankaloittaa asiakkaan kohtaamista: aineiston perusteella voidaan vetää varovainen johtopäätös siitä, että maahanmuuttajien asiakassuunnitelmat vaikuttavat kantaväestöä suppeammilta. Toisaalta tämä voi johtua myös siitä, että ongelmien puuttuessa kirjattavaa ei yksinkertaisesti ole.

Mutta vaikka maahanmuuttajien asiakasdokumentteihin ei olisi kirjattu elämänhallinnan ongelmia niin kattavasti kuin kantaväestöllä, en kuitenkaan pidä tätä kovin merkittävänä syynä siihen, etteivät maahanmuuttajat ole päässeet aktiivoinnin avulla eteenpäin elämässään. Tärkeimpiä syitä työllistymisongelmiin lienevät puutteet toisaalta ammattikoulutuksessa, mutta ennen kaikkea kielitaidossa. Lisäksi maahanmuuttajien työllistymisen on todettu kantaväestöä hankalammaksi mm. sosiaalisten verkostojen puutteen ja työnantajien asenteiden takia (Erola 2007: 68–69).

10.6. Sairaat

Kaikki somaattisesti sairaiden ryhmään kuuluvat kuusi henkilöä suorittivat viimeisen aktiivisuussuunnitelmassa mainitun toimenpiteen loppuun asti, joskin kaksi heistä joutui keskeyttämään ensimmäiseksi tarjotut interventiot terveydellisten syiden takia. Vain yhden ryhmään kuuluvan oli merkitty antaneen positiivisen kommentin työllistämistoimenpiteestä. Toinen puolestaan kertoi terveydentilansa heikenneen toimenpiteen aikana.

Kukaan somaattisesti sairaista aktivoituista ei vaikuttanut päässeen seuranta-ajan puitteissa varsinaisesti ”hyvän kehälle” työllistämisenintervention ansiosta. Kahden henkilön toimeentulotukiasiakkuus oli kuitenkin seuranta-ajan päättyessä ainakin toistaiseksi päättynyt. Heistä toinen oli palkkatuetussa työssä, toiselle puolestaan oli viimeisessä, ylijäämäisessä

toimeentulotukilaskelmassa huomioitu tuloiksi omaishoidontuki ja sairaspäiväraha, nyttemmin todennäköisesti eläke.

Muidenkin ryhmään kuuluvien henkilöiden tilanne vaikutti tarkasteluajan lopussa kuitenkin tyydyttäväksi vakiintuneilta. Yksi heistä oli hakeutunut sairaspäivärahalle ja kolme oli edelleen työttömiä työnhakijoita. Työttömistä yhden aktivointi oli aloitettu uudestaan ja hän oli viimeisen asiakassuunnitelman mukaan kuntouttavassa työtoiminnassa. Toinen puolestaan odotti työttömyyspäivien rajan täyttymistä, että pääsisi uudestaan palkkatuki-työhön.

10.7. ”Ongelmattomat”

Määrittelin resursseiltaan parhaaksi ryhmän, johon luokittelin kuuluviksi ne kymmenen henkilöä, jotka jäivät jäljelle edellä mainittujen, ongelmaperustaisten, ryhmien muodostamisen jälkeen. Ryhmään kuuluvat aktivoidut eivät siis ainakaan asiakasdokumenttien perusteella kärsi merkittävistä päihde- tai terveysongelmista. Näin ollen heidän pitäisi omata kohderyhmästä korkeimmat elämänhallinnan kyvyt ja siten myös parhaat työelämävalmiudet.

Ajatustani puoltaa se, että ryhmässä kukaan ei suorittanut aktivointitoimenpiteenä kuntouttavaa työtoimintaa. Toisaalta heistä kahdella ei ollut prosessin alussa oikeutta työmarkkinatukeen. Yhtä lukuun ottamatta kaikki kuitenkin suorittivat työllistymistoimenpiteen loppuun asti. Yksi aktivoinnin loppuun suorittanut henkilö ei tosin halunnut jatkaa työkokeilua sovitun jakson jälkeen työpaikassa kokemiensa sisäilmaongelmien vuoksi. Hänellä oli ammattitutkinto, muttei palkkatyökokemusta. Häntä lukuun ottamatta tähän aktivointitoimenpiteen loppuun suorittaneet myös ”etenivät” aktivointiprosessissa palkkatukitöihin tai aloittivat suoraan palkkatuetulla jaksolla.

Ryhmästä yksi henkilö oli selvästi päässyt elämässään eteenpäin työllistämisen interventioilla. Hän pääsi aktivointiprosessin jälkeen koulutukseen, suoritti ammattitutkinnon ja ilmeisesti myös työllistyi ainakin määräaikaisiin työsuhteisiin, koska hänen toimeentulotukiasiakkuutensa muuttui hyvin satunnaiseksi. Tällä henkilöllä oli työmarkkinatukioikeus ja palkkatyökokemusta, muttei kuitenkaan ammatillista koulutusta. Lisäksi yksi ryhmään

kuuluvista henkilöistä oli seuranta-ajan päättyessä eläkkeellä ja yksi uudestaan palkkatuki-työssä, joten heidän toimeentulotukensa tarve oli ainakin toistaiseksi päättynyt.

Muiden aktivoinnin loppuun suorittaneiden tilanne vaikutti pysyneen ennallaan. He olivat seuranta-ajan lopussa edelleen työttömiä työnhakijoita ja toimeentulotuen säännöllisiä asiakkaita. Kolme heistä oli viimeisessä asiakassuunnitelmassa ilmaissut hakevansa töitä ensisijaisesti itsenäisesti, kaksi puolestaan oli kertonut odottavansa työttömyyspäivien ”täyttymistä”, mikä toisi taas oikeuden tukityöhön. Yksi henkilö oli ilmaissut asiakastapaamisissa toistuvasti olevansa tyytyväinen senhetkiseen tilanteeseensa, eikä nähnyt työuraa tavoittelemisen arvoisena. Kyse oli aktivoidusta, joka ei halunnut jatkaa työkokeilussa ensimmäisen jakson jälkeen. Työllistämistoimenpiteen keskeyttänyttä henkilöä aktivoitiin seuranta-ajalla uudestaan, mutta myös tämä interventio keskeytyi. Tähän ryhmään kuuluvat asiakkaat eivät ilmaisseet työllistämistoimenpiteistä mitään myönteistä ja yksi kertoi kokeneensa työhönvalmentajan palvelut hyödyttömiksi. Neljä heistä kuitenkin kertoi halunsa työntekoon olevan suuri.

11 TULOSTEN POHDINTAA

11.1. ”Hyvän kehälle” pääsy ja vaikutusten pitkäkestoisuus

Aktivoinnin onnistumisen ehtona pidin ensinnäkin työllistämistoimenpiteeseen sitoutumista loppuun asti. Tähän kykeni 41 henkilöä eli hieman yli 70 % tutkimuskohteena olleista aktivoiduista. Tämä ei kuitenkaan takaa, että aktivointiprosessista muodostuisi mekanismi, joka auttaisi osallistujansa saavuttamaan pysyvän muutoksen parempaan. ”Hyvän kehän” muodostumisen ehdoiksi määrittelin henkilön pysyvän hyvinvoinnin kohenemisen ulkoisten resurssien paranemisen ja elämänhallinnassa tapahtuneiden positiivisten muutosten muodossa.

Kaikkiaan kahdeksalle henkilölle aktivointiprosessi vaikutti muodostaneen mekanismin, jonka edesauttamana he pääsivät jonkinlaiselle ”hyvän kehälle” elämässään. Suurin osa näistä aktivoiduista alkoi toimenpiteen jälkeen opiskella ja/tai työllistyi seuranta-ajan kuluessa. Heidän toimeentulotukiasiakkuutensa loppui tai ainakin muuttui epäsäännölliseksi. Aineiston perusteella ajattelen työllistämistoimenpiteiden toimineen heidän kohdallaan mekanismina, joka paitsi tuki elämänhallinnan taitoja, myös mahdollisesti toi heille lisää resursseja onnistumisen kokemuksen ja voimautumisen myötä.

Lisäksi laskin aktivoinnista hyötyjien joukkoon kolme päihdeongelmaisten ryhmään kuulunutta henkilöä, jotka vaikuttivat saaneen päihteiden käyttönsä hallintaan aktivoinnin edesauttamana. Työllistämistoimenpide oli heidän kohdallaan muutosta edesauttava mekanismi: henkilöistä kahden oli kirjattu tuoneen asian toistuvasti esiin myös asiakastapaamisissa. Näiden ”hyvän kehälle” päässeiden henkilöiden ohella itselleen tarkoituksenmukaisien ensisijaisten etuuksien eli eläkkeen tai sairaspäivärahan piiriin oli siirtynyt neljä henkilöä. Toimeentulotukiasiakkuus oli ainakin väliaikaisesti katkennut myös kahdelta asiakkaalta, jotka seuranta-ajan päätteeksi olivat palkkatuetussa työssä.

Tulos tarkoittaa siis noin 14 %:a kaikista tutkimuskohteena olleista 58 aktivoidusta. Mikäli mukaan lasketaan eläkkeelle tai sairaspäivärahalle siirtyneet ja palkkatukitöissä seuranta-ajanjakson päätteeksi olevat kuusi henkilöä voidaan aktivoinnin katsoa hyödyttäneen noin joka neljättä osallistujaa. Näin ollen ensimmäinen hypoteesini (suurin osa aktivointi-

intervention onnistuneesti suorittaneista henkilöistä on hyötynyt toimenpiteestä) vaikuttaa pelkän määrällisen aineiston tarkastelun perusteella epätodella.

Toisaalta kuitenkin suurimman osan aktivoinnin loppuun asti suorittaneista lopputilanne vaikutti hieman paremmalta tai vähintäänkin samalta kuin seurannan alussa. Monet aktivoinnin loppuun suorittaneista saivat seuranta-ajanjaksoilla apua mielenterveyden ongelmiinsa tai päihteidenkäyttönsä hallintaan. Asunnottomista usea löysi asunnon, jonka osa tosin ehti ennen seuranta-ajan päättymistä jo menettääkin. Pidän todennäköisenä, että aktivointi on näidenkin henkilöiden kohdalla toiminut elämänhallintaa ainakin jossain määrin tukevana mekanismina. Mikäli lähtötilanne on huono, saattaa pieneltäkin tuntuva edistysaskel merkitä käytännössä paljon. Lisäksi tilanteen pysyminen ennallaan voi joskus olla hyvä tavoite. Merkityksetöntä ei ole sekään, että peräti 21 aktivoitun oli kirjattu ilmaiseen jotain positiivista aktivointi-interventioihin liittyen, tarkoittaahan tämä lähes 40 % tutkuskohteista.

Aineisto mielestäni antoi tukea hypoteesille numero kaksi. Vaikka ”hyvän kehälle” päässeitä olikin laskutavasta riippuen vain kahdeksan tai neljätoista, vaikuttivat aktivoinnin hyödyt näiden henkilöiden kohdalla pitkäaikaisilta. Muutos parempaan kesti satunnaisia retkahduksia lukuun ottamatta kaikilla koko viiden ja puolen vuoden tarkasteluajan, joten mielestäni kyse ei ole tilapäisestä ”skarppaamisesta”.

Muutoksen alkamisen tarkkaa ajankohtaa ei kuitenkaan ole asiakassuunnitelmien avulla mahdollista selvittää. Osan muutosprosessi lienee alkanut jo ennen aktivointia, toisilla taas vasta aktivoinnin jälkeen. Lisäksi kyse on yleensä pitkällisistä prosesseista ja muutoksen alkuhetkeä ei välttämättä aina edes asiakas itse pysty määrittelemään. Mielestäni aineiston perusteella voidaan kuitenkin todeta aktivoinnin edesauttaneen näiden henkilöiden tilanteen kohenemisessä.

Asiakas- ja aktivointisuunnitelmien perusteella on mahdotonta sanoa, missä määrin ”hyvän kehälle” pääseminen tai tilanteen pienimuotoinen koheneminen tai ennallaan pysyminen johtui aktivointi-interventiosta ja kuinka suurelta osin kyse oli muista konteksteissa vaikuttavista mekanismeista ja sattumanvaraisista tapahtumista liittyen esimerkiksi päihdekuntoutusmahdollisuuksiin, asuinpaikkaan sekä ihmissuhteisiin. Lisäksi toki muutoksen ehto-

na olevan motivaation on aina lähdettävä henkilöstä itsestään. Aktivointi voi toimia korkeintaan elämänhallintaa tukevana mekanismina ja näin muutoksen edesauttajana.

Aktivoinnin keskeyttäneiden tilanteiden voidaan karkeasti yleistäen todeta menneen seuranta-ajalla toimenpiteet loppuun suorittaneita useammin epätoivottuun suuntaan. Kyse lienee kuitenkin suurimmaksi osaksi kohdejoukkojen erilaisuudesta. Keskeyttäjät olivat käytännössä vakavista päihde- ja mielenterveyden ongelmista kärsiviä henkilöitä. Aktivoinnin kohdistaminen heihin ei mielestäni olekaan tarkoituksenmukaista, koska työllistämistoimenpiteiden avulla näitä henkilöitä ei yleensä voida auttaa vaan ensisijaisia olisivat päihdekuntoutuksen ja terveydenhuollon palvelut. Toisaalta muutama moniongelmainenkin henkilö kuitenkin pääsi elämässään eteenpäin seuranta-ajanjakson aikana ja monet heistä antoivat toimenpiteisiin liittyviä positiivisia kommentteja.

11.2. Resurssien vaikutus aktivoinnista saatavaan hyötyyn

Kolmas hypoteesini oli, että paremmat elämänhallinnan kyvyt ja ulkoiset resurssit omaavat henkilöt hyötyisivät aktivointi-interventiosta huonompiosaisia enemmän. Aineiston perusteella arvioin ”ongelmattomien” ryhmän resurssit ja elämänhallinnan keskimäärin kohdejoukon parhaiksi. Heidän jälkeensä tulivat somaattisesti sairaiden, mielenterveysongelmaisten ja päihdeongelmaisten ryhmät. Maahanmuuttajien ryhmää ei mielestäni voinut arvottaa muihin nähden vastaavalla tavalla, koska se poikkesi taustaolosuhteiltaan niin suuresti muista.

”Hyvän kehälle” päässeiden joukosta luokittelin kaksi henkilöä päihde- ja mielenterveysongelmaisten, kolme päihdeongelmaisten, kaksi mielenterveysongelmaisten ja yhden ”ongelmattomien” ryhmään. Tulos tarkoittaa ”parhaiden” joukosta noin kymmentä prosenttia sekä päihde- ja mielenterveysongelmaisten ryhmässä puolestaan 9 %:a aktivoiduista. Eniten aktivoinnista vaikuttivat hyötynneen päihdeongelmaiset ilman mielenterveyden sairauksia, heistä peräti 60 % saavutti aktivoinnin myötä pysyvän muutoksen parempaan. Mielenterveysongelmaisista puolestaan joka kolmas vaikutti hyötynneen interventiosta pysyvästi. Aineiston pieni koko kuitenkin estää pidemmälle menevien johtopäätösten teon.

Vaikka nämä eteenpäin päässeet henkilöt jakautuvat niin tasaisesti eri ryhmiin, heidän tilanteistaan löytyi kuitenkin myös joitain yhtäläisyyksiä. Kaikki heistä olivat olleet aiemmin palkkatöissä paitsi yksi, joka kuitenkin oli osallistunut aiemmin moniin työllistymistoimenpiteisiin. Myös työmarkkinatukioikeus oli kaikilla paitsi yhdellä henkilöllä. Sen sijaan koulutuksella ei vaikuttanut olevan ratkaisevaa roolia, sillä vain puolet ”onnistujista” oli suorittanut ammattitutkinnon.

Huumeidenkäyttäjät ja osa alkoholia pääpäähteenään käyttävistä ”onnistujista” oli ennen aktivoinnin aloittamista hakenut apua ongelmiinsa ja he toivat myös esiin oman motivaationsa muutokseen. Lisäksi kolme alkoholiongelmasta kärsinyttä aktivoitua kertoi nimenomaan työsuhteen vähentäneen alkoholin käyttöönsä. Kukaan näistä elämänmuutoksessa onnistuneista ei myöskään ollut aktivoinnin alkaessa asunnoton. Mielenkiintoista kyllä, ”hyvän kehälle” päässeiden ryhmä oli varsin naisvaltainen, miehiä pysyvän muutoksen saavuttaneista oli vain kaksi.

Hypoteesini saa siis osittaista tukea aineistosta. Mikäli asiaa tarkastellaan pelkästään muodostamieni ryhmien pohjalta, jäädytään siihen käsitykseen, ettei resursseilla ole merkitystä. Tämä kuitenkin johtunee ryhmien sisäisistä suurista eroista aktivoitujen tilanteissa. Aktivoinnilla vaikuttaa olevan mahdollisuuksia auttaa moniongelmaisiakin asiakkaita, mikäli he itse ovat motivoituneita muutokseen. Ilman asuntoa tai työkokemusta olevien auttaminen aktivoinnin keinoin vaikuttaa aineiston perusteella haasteelliselta. Toisaalta se, että henkilön aiemmat prosessit ovat keskeytyneet tai häntä ei ole aiemmin pystytty edes aktivoimaan, ei saa johtaa henkilön tuomitsemiseen ”toivottamaksi tapaukseksi” ja näin estää uusia yrityksiä. Aineistosta kävi ilmi, että aktivointi onnistui joidenkin tällaistenkin henkilöiden kohdalla myöhemmin, kun olosuhteet olivat suotuisimmat.

Lisäksi on hyvä huomioida ryhmien väliset huomattavat erot siinä, kuinka suuri osa pystyi sitoutumaan aktivointiprosessin loppuun asti. Tällä on merkitystä, koska toimenpiteen loppuun suorittaminen on mielestäni ehtona sille, että aktivoinnista voidaan ajatella olevan osallistujalle edes jonkinlaista hyötyä, vaikkei se asiakasdokumenteissa välttämättä näkyisikään. 17 keskeyttäjästä peräti 13 kuului päihde- ja mielenterveysongelmaisten ryhmään, joskin muiden ryhmien välillä erot olivat pienet. Tältäkin kannalta katsottuna voidaan mielestäni todeta henkilön resursseilla olevan vaikutusta aktivoinnin lopputulokseen.

Jäin pohtimaan, mikseivät ”ongelmattomien” ryhmän jäsenet vaikuttaneet hyötyvän aktiivinnasta elämänhallinnan ongelmista merkittävämmiin kärsiviä enempää? Arvelen osasyiksi sitä, etteivät asiakas- ja aktivointisuunnitelmat antaneet todenmukaista kuvaa näiden henkilöiden elämänhallinnan ongelmista. ”Ongelmattomien” ryhmään kuului neljä henkilöä, jotka uskoakseni jättivät systemaattisesti kertomatta elämäntilanteeseensa merkittävästi vaikuttavista asioista asiakas- ja aktivointisuunnitelmia laadittaessa. Heistä kahden asiakassuunnitelmista kävivät ilmi mahdollisesta päihderiippuvuudesta kertovat toistuvat elämänhallinnan ongelmat, yksi puolestaan kertoi käyttävänsä jatkuvasti sellaisia vahvoja reseptilääkkeitä, joihin liittyy myös väärinkäytön mahdollisuus.

Lisäksi yksi ryhmään kuulunut henkilö oli saanut aiemmin hoitoa mielenterveyden ongelmiin, muttei kuitenkaan halunnut jatkaa kontaktia terveydenhuoltoon, vaan kertoi asiakastapaamisissa toistuvasti kokevansa itsensä työkykyiseksi. Arvioin mielenterveyden ongelmien kuitenkin jatkuneen myös seuranta-ajalla. Tähän viittasivat työvoimaohjaajien tietojärjestelmään tekemät päiväkirja-merkinnät henkilön käytöksestä ja informaatio, joka joissain tapauksissa löytyy asiakassuunnitelmien ”rivien välistä” sekä jota alalla työskentelevänä osaan keräämäni ”hiljaisen tiedon” avulla tulkita.

Lisäksi aktivointitoimenpiteiden hyödyttömyys ”ongelmattomien” ryhmän kohdalla johtuu osittain siitä, että heidän työllistymisvalmiutensa olivat jo aktivointia aloitettaessa kohtuullisen hyvät, mutta heidän koulutuksensa tai työkokemuksensa ovat aloilta, jotka eivät työelämän rakennemuutoksen myötä enää työllistä. Mikäli henkilöllä ei ole motivaatiota kouluttautua uudestaan, ei aktiivinnalla välttämättä ole mahdollisuuksia auttaa, koska tuki-työjakson jälkeen töitä ei yleensä löydy. Näin ollen he jäävät työllistämistoimenpiteiden loputtua työttömiksi työnhakijoiksi, joiden aktivointi aloitetaan taas 500 päivän työmarkkinatukipäivän jälkeen uudestaan.

11.3. Asiakassuhteen merkitys

Halusin arvioida myös asiakassuhteen merkitystä aktivointi-intervention vaikuttavuuteen ja tarkoituksenmukaiseksi vaihtoehdoksi tämän tutkimiseen näin dokumenttien aineistolähtöisen analysoinnin. Ajatuksenani oli pohtia, mitä merkitystä asiakasprosessien käytännön toteutumisella oli tuloksiin: vaikuttiko asiakassuhde toimineen muutosta edistävänä meka-

nismina aktivointiprosessissa? Hypoteesinani oli, että asiakkaan ja työntekijän välisellä vuorovaikutussuhteella oli merkitystä aktivoinnin onnistumiselle.

Tarkoitukseni oli tutkia tätä selvittämällä, löytyykö prosesseista yhteneväisyyksiä niiden kohdalla, joiden aktivointitoimenpide oli tutkimukseni kriteerien perusteella onnistunut tai toisaalta epäonnistunut. Aineistoon tutustuttuani huomasin tämän käytännön toteuttamisen kuitenkin hyvin vaikeaksi, koska aktivoitujen asiakkuudet vaihtelivat niin suuresti. Kaikilla heistä oli takanaan pitkä asiakkuus työvoimatoimistossa, useilla myös sosiaalitoimistossa, mutta tarjottavan tuen määrä vaihteli suuresti. Paljon vaikutti riippuvan asiakkaan omasta aktiivisuudesta, joskin myös työntekijöiden välillä oli eroa. Toisaalta henkilöt, joiden resurssit olivat valmiiksi hyvät, eivät yleensä tarvitse kovin intensiivistä kontaktia sosiaalitoimistoon ja resurssit on tarkoituksenmukaistakin kohdistaa niihin henkilöihin, jotka todella ovat sosiaalityön tarpeessa.

Koska tutkimuskohteiden asiakasprosessit erosivat niin suuresti, päätin keskittyä tutkimaan niiden henkilöiden asiakkuusprosesseja, jotka pääsivät aktivoinnin avulla ”hyvän kehälle”. Kaikkien näiden henkilöiden asiakkuudet työvoiman palvelukeskuksessa olivat kestäneet useita vuosia. Heitä tavattiin palvelukeskuksessa useasti asiakasprosessin aikana ja työvoimaohjaajat olivat myös puhelimitse yhteydessä aktivoituihin. Yhtä lukuun ottamatta kaikilla aktivoinnin avulla eteenpäin päässeillä oli säännöllinen kontakti sosiaalityöntekijään. Tämä yksi henkilö kuului ryhmään, jonka jäsenillä ei asiakasdokumenttien perusteella ollut merkittäviä elämänhallinnan ongelmia. Hänelle oli tehty seuranta-ajalla vain yksi suppea asiakassuunnitelma, koska sosiaalityölle ei nähty tuolloin tarvetta.

Muiden aktivoitujen kohdalla vaikutti siltä, että päihde- ja mielenterveysongelmaisten ryhmään kuuluvien kahden henkilön sosiaalityön asiakassuhde oli tiiviimpi kuin vain jommastakummasta ongelmasta kärsivien. Tämä ei ole yllättävää, koska moniongelmaiset yleensä tarvitsevatkin eniten tukea. Moniongelmaisista asiakkaita tavattiin seuranta-ajan aikana jopa muutaman kuukauden välein, kun taas päihde- tai mielenterveyden ongelmista kärsivien asiakkaiden tapaamisten tiheys vaihteli noin puolesta vuodesta vuoteen. Keskimäärin asiakkaita tavattiin seuranta-ajan alkuvaiheessa enemmän ja kertoja harvennettiin sitä mukaan, kun he pääsivät elämässään eteenpäin. Toisaalta mahdollisten vastoinkäymisten kohdalla asiakastapaamisten tiheyttä taas kasvatettiin.

”Hyvän kehälle” päässeistä kahdeksasta henkilöstä viiden sosiaalityöntekijä oli pysynyt samana koko seuranta-ajan, joskin välillä asiakastapaamisia hoitikin toki sijaisia. Kiinnitin huomiota siihen, että kummankin moniongelmaisen onnistujan sosiaalityöntekijä pysyi samana ja molempien kohdalla tämä asiakassuhde vaikutti kirjausten perusteella erityisen luottamukselliselta ja kannattelevalta. Aineiston pienuuden takia tästä on kuitenkin mahdollonta vetää pidemmälle meneviä johtopäätöksiä.

”Epäonnistujien” asiakasprosessien tarkempi analysointi olisi ollut niin työlästä, että minulla ei ollut tutkielman puitteissa siihen resursseja. Aineiston perusteella voin kuitenkin yleistäen sanoa, että myös heidän kohdallaan päihde- ja mielenterveysongelmaisten asiakassuhteet vaikuttivat keskimäärin muita tiiviimmiltä. Moniongelmaisia henkilöitä tavattiin useasti ja heidän asiakassuunnitelmansa olivat keskimäärin muita yksityiskohtaisempia. Maahanmuuttajien asiakaskirjaukset puolestaan olivat melko suppeita, mutta on mahdollonta sanoa, missä määrin tämä johtuu yhteisen kielen puutteesta ja missä määrin siitä, ettei heillä yksinkertaisesti ollut elämänhallinnan ongelmia vaan he olivat toimeentulotuen asiakaina ainoastaan työttömyyden takia.

Minulle välittyi aineistosta sekä sosiaalityöntekijöiden että työvoimaohjaajien voimakas huolenpito ja välittäminen asiakkaista. En huomannut, että aktivoinnissa ”epäonnistujien” asiakkuusprosessit olisivat merkittävästi eronneet onnistujista, vaan heitäkin yritettiin auttaa viimeiseen asti. Näin ollen aineisto ei anna tukea hypoteesille numero neljä: asiakassuhteella ei vaikuta dokumenttiaineiston perusteella olleen kovin suurta merkitystä aktivoinnin vaikuttavuuteen. Johtopäätösten vetämisessä on kuitenkin syytä ottaa huomioon aineiston rajoittuneisuus. Asiakas- ja aktivointisuunnitelmista ei saa täsmällistä kuvaa asiakassuhteen laadusta ja sen merkityksestä, koska tämän tyyppisiä asioita ei ole tapana merkitä niihin.

11.4. Aineistosta esiin nousutta

Määrittelin aktivoinnin tavoitteeksi henkilön hyvinvoinnin kohenemisen elämänhallinnan ja resurssien paranemisen kautta. Tulosten perusteella aktivointi-interventiolla ei vaikuta olevan kovin suuria mahdollisuuksia muodostaa mekanismeja, joka edesauttaisi pitkäaikais-työttömiä saavuttamaan pysyvää muutosta parempaan. Määrittelin vain kahdeksan aktivoituneen saavuttaneen seuranta-ajalla ”hyvän kehän”. Tämä tarkoittaa noin 14 %:a koko aineistosta, joskin näiden ”onnistujien” lisäksi kuuden henkilön toimeentulotukiasiakkuus oli seuranta-ajan lopulla ainakin toistaiseksi katkennut joko palkkatukityön tai eläkkeelle siirtymisen takia.

Saamani tulokset ovat samansuuntaisia muiden aktivointitutkimusten kanssa, eikä tutkimukseni tuonut esiin suuria yllätyksiä tai merkittäviä havaintoja. Mahdollisesti tämä johtui osittain siitä, että valitsemani aineisto ei täysin vastannut tutkimuskysymykseen tai ei ainakaan antanut aiheesta riittävän laajaa kuvaa. Saurama (2002: 51–52) toteaa asiakirjojen olevan tarkoitettu hallinnon tarpeisiin ja kuvaavan tapahtumia sen näkökulmasta. Tämä piti jossain määrin paikkansa myös tutkimuksessani käyttämien asiakasdokumenttien kohdalla, vaikka sekä asiakas- että aktivointisuunnitelmien tarkoitus on palvella yhtä lailla tai enemmänkin asiakasta kuin työntekijää; lisäksi asiakassuunnitelman tarkoituksena on toimia myös aikuissosiaalityön menetelmänä.

Mikäli tutkimuksen tarkoituksena on selittää ilmiötä tai muutosta dokumenttiaineiston avulla, tarvitaan esiymmärrystä siitä, että se onnistuu valitulla aineistolla. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista luvanvaraisten aineistojen kanssa (Saurama 2002: 54). Tunnistin ongelman tutkimuksessani, vaikka olen työssäni aikuissosiaalityöntekijänä yleisellä tasolla tietoinen asiakas- ja aktivointisuunnitelmien sisällöistä. Tästä huolimatta yliarvioin jossain määrin sen, kuinka paljon informaatiota niistä löytyy. Osa asiakassuunnitelmista oli hyvin laajoja ja yksityiskohtaisia, mutta osaan oli kirjattu vain niukat taustatiedot asiakkaasta ja suunnitelmaa oli päivitetty muutamilla lauseilla senhetkisestä tilanteesta. Tämä on ymmärrettävää, koska yleensä kyse oli asiakkaista, joilla ei ollut suurta sosiaalityön tarvetta.

Haluan nostaa esiin joitain aineistosta tekemiäni huomioita. Itseäni huolestutti erityisesti huomio siitä, että aineiston perusteella nuorimpien aktivoitujen elämäntilanteet olivat mui-

hin verrattuna hyvin ongelmallisia. Peräti kaksi kolmasosaa 1980-luvulla syntyneistä aktivoituista kärsi sekä päihde- että mielenterveyden ongelmista. Toisaalta kyse lienee osittain siitä, että nuoremmissa ikäryhmissä suurempi osa työkykyisistä on töissä tai opiskelee, jolloin aktivoitaviksi valikoituvat ”hankalimmat tapaukset”. Tähän viittaa myös se, että 1980-luvulla syntyneitä oli aktivoituista vain hieman yli 20 % alle 25-vuotiaiden rajautuksessa tutkimuksen ulkopuolelle.

Sen sijaan oli positiivista huomata, että pysyvä muutos aktivoinnin edesauttamana on mahdollista, joskin harvinaista. Kohderyhmän ollessa näin haastava, ei aktivoinnin loppuun suorittaneista neljäsosan onnistuminen pysyvässä elämänmuutoksessa ehkä olekaan niin huono tulos. Ainakin sillä on suuri merkitys näille elämässään eteenpäin päässeille henkilöille. Lisäksi haluan tuoda esille sitä, ettei ole mahdollista tietää, millaisessa tilanteessa ”epäonnistujat” olisivat, mikäli aktivointia ei olisi. Edes jonkinlainen osallistuminen työelämään muodostaa tärkeän osallisuuden muodon (Ylikännö & Nieminen 2014: 60).

Kiinnitin myös huomiota miesten pieneen osuuteen ”hyvän kehälle” päässeistä. Myös aiemman tutkimuksen perusteella naiset vaikuttavat aktivoituvan miehiä todennäköisemmin (Ala-Kauhaluoma 2007: 167). Ajattelen ”onnistujien” ryhmän naisvaltaisuuden johtuvan ennen kaikkea siitä, että rakennemuutos on lisännyt työttömyyttä eniten miesvaltaisilla aloilla, mikä vaikeuttaa juuri miesten uudelleentyöllistymistä niihin töihin, joista heillä on aiempaa kokemusta. Tähän viittaa myös Ylikännön & Niemisen (2014: 14) raportti. Naiset vaikuttivat halukkaammilta kouluttautumaan esimerkiksi hyvin työllistäville hoiva- ja puhtaanapitoaloille. En pidä mahdollisena myöskään sitä, että naisten muutosmyönteisyys ja resilienssi voisivat keskimäärin olla miehiä suurempia.

Aineistosta oli huomattavissa jonkin verran päällekkäistä työtä ja informaation kulkuun liittyviä sekaannuksia liittyen siihen, että aktivointi- ja asiakassuunnitelmat tehdään Turussa eri paikoissa: asiakassuunnitelmat sosiaalitoimistossa ja aktivointisuunnitelmat työvoiman palvelukeskuksessa. Työvoiman palvelukeskuksen ideana olleesta yhden luokun periaatteesta jouduttiin tilaongelmien takia luopumaan ja verkostomaista työtettä hyödynnetään kaupungissamme oletusarvoisesti ainoastaan alle 25-vuotiaiden kanssa, joskin aikuisenkin kanssa tämä on toki mahdollista.

Toiminta kahdessa eri paikassa on ongelmallista paitsi tiedonkulun, myös asiakaslähtöisyyden kannalta. Työvoimaohjaajan ja sosiaalityöntekijän parityöstä on myös saatu hyviä kokemuksia vaikeimmin työllistyvien kohdalla (Heinonen 2010). Lisäksi nykyinen toimintatapa on vastoin lakiesitystä työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta. Uuden lain pitäisi tulla voimaan jo ensi vuoden alusta (HE 183/2014). Ylikännö & Nieminen (2014: 54–56, 60) toteavat jääneensä vaikutelmaan, että eri osapuolten yhteistyö Turussa ontuu ja suosittelevat sen lisäämistä eri tahojen välillä. Yhteistyön toimimattomuuden lisäksi kaupungin tarkastuslautakunnan arviossa (2014: 4, 31) on havaittu ongelmaksi myös puutteet työllisyysasioiden yleisen kokonaisvastuun ottamisessa.

12 AKTIVOINTI-INTERVENTION MAHDOLLISUUDET EDESAUTTAA MUUTOSTA

Realistisen arvioinnin tarkoituksena on selvittää, mitkä mekanismit edesauttavat haluttuihin tuloksiin pääsemistä ja mitkä taas toimivat päinvastaisesti. Tavoitteena on toiminnan kehittäminen sellaiseen suuntaan, jolla saavutetaan haluttuja tuloksia (Rostila 2001: 36–38). Haluankin pysähtyä pohtimaan, miksi aktivointi-intervention mahdollisuudet toimia osallistujien hyvinvointia edesauttavana mekanismina vaikuttavat niin vähäisiltä. Seuraavassa luvussa esitän joitakin ehdotuksia siitä, miten tilannetta olisi mahdollista kehittää.

Ensimmäinen mieleeni tuleva selitys aktivoinnin vähäiselle vaikuttavuudelle on sen liian laaja kohdentaminen (ks. myös esim. Aho 2008). Mikäli henkilö kärsii vakavasta päihdeongelmasta, eikä hänellä ole motivaatiota muutokseen, ei työllistämisen interventiolla vaikuta aineiston perusteella olevan juurikaan mahdollisuuksia auttaa. Päihde- ja mielenterveysongelmaisten joukossa aktivoinnin keskeyttikin lähes 60 % osallistujista. Aktivoinnin kohdentaminen heihin on paitsi resurssien hukkaamista, usein myös henkilökohtainen tragedia. Keskeyttäjät, joiden itsetunto ja resurssit ovat usein jo valmiiksi matalalla, saavat pieleen menneestä aktivoinnista uuden epäonnistumisen kokemuksen.

Kuitenkin aktivoinnin onnistuneesti loppuun suorittaneista 41 henkilöstäkin vain joka viides vaikutti saaneen pysyviä parannuksia elämäänsä, mikäli seuranta-ajan päätteeksi palkkatukityössä tai eläkkeellä olevia ei oteta huomioon. Olisivatko nämä henkilöt ehkä tarvineet pidemmän aktivointiprosessin tai suurempaa tukea sen päättyessä hyötyäkseen interventiosta enemmän? Toisaalta aktivointitoimenpiteeseen sitoutuminen ei kaikkien osallistujien kohdalla tarkoittanut kovinkaan paljoa, koska toimenpide saattoi ”matalimmillaan” olla kuukauden kestävä kuntoutusryhmä tai kuntouttavan työtoiminnan jakso, jota oli viikossa mahdollisesti vain päivän tai kaksi. Lisäksi useampi aktivoitu siirtyi välittömästi intervention jälkeen sairauslomalle tai heille suositeltiin päihdehuollon palveluita. Näin ollen aktivoinnin loppuun suorittaminen ”onnistuneesti” olisi mahdollisesti tarvinnut tarkempaa kriteeristöä, jonka luominen tuntuu kuitenkin käytännössä hankalalta asiakkaiden tilanteiden moninaisuuden vuoksi.

Osittain kyse lienee myös väärästä kohdentamisesta. Työttömän voimaantuminen kun edellyttää yhteiskuntaa, josta löytyvät riittävät palvelut ja työllistymismahdollisuuksia (Juhila 2006: 122). Aineiston perusteella aktivoinnista eivät juuri hyödy henkilöt, joilla ei ole merkittäviä elämänhallinnan puutteita vaan joiden suurimpana ongelmana on koulutus tai työkokemus aloilta, jotka eivät enää työllistä. Suuri osa näistä henkilöistä on joutunut ”luuppiin”, jossa aktivoinnit seuraavat toisiaan maagisen 500 päivän toimiessa virstanpylväänä, jota osa odottaa innolla ja osa kauhulla. Toisaalta aktivoinnin avulla on aina mahdollista kannustaa heitäkin löytämään motivaatiota uudelleen kouluttautumiseen, joskin ikääntyneiden asiakkaiden kanssa tämä on usein haastavaa, eikä aina tarkoituksenmukais-takaan.

Aktivointi ei myöskään vaikuttanut asiakaskirjausten perusteella näistä henkilöistä mielekkäältä: ”ongelmattomien” ryhmässä kenenkään ei oltu kirjattu sanoneen mitään positiivista työllistämistoimenpiteestä. Kyse voi kuitenkin osittain olla myös siitä, että koska ryhmittelin aktivoidut ongelmaaperustaisesti, tähän ryhmään jäi asiakkaita, jotka eivät halunneet jakaa paitsi ongelmiaan myöskään muita asioitaan sosiaalityöntekijän tai työvoimaohjaajan kanssa.

Mielestäni on kuitenkin aiheellista kysyä, mikä olisi ”ongelmattomien” pitkäaikaistyöttömien elämäntilanne, mikäli aktivointitoimenpiteet eivät välillä katkaisisi työttömyyden aiheuttamaa passivoitumista. Aktivointi voi toimia elämänhallintaa tukevana mekanismina myös heille, vaikei tämä suoraan aineistosta välittyntykään. Kysymys on aiheellinen etenkin siksi että suurella osalla ”ongelmattomien” ryhmästäkin oli mainintoja päihde- ja/tai mielenterveysproblematiikkaan liittyen. Työttömyys pitkittyessään voi myös osiltaan altistaa näille ongelmille (ks. esim. Heponiemi ym. 2008).

Maahanmuuttajat eivät vaikuttaneet päässeensä hyvän kehälle aktivoinnin avulla, vaikka kaikki, joille toimenpidettä pystyttiin tarjoamaan, suorittivat sen ongelmitta loppuun. Tämä johtunee ennen kaikkea kielitaidon ja ammattitutkinnon puutteesta, joista kielitaito on toki kulmakivi, jota ilman ammattikoulutuskaan ei onnistu. Osasyynä lienee myös työnantajien kielteinen asenne maahanmuuttajia kohtaan, johon myös Ylikännö & Nieminen (2014: 29) viittaavat. Lisäksi hyvän kehän harvinaisuutta selittää se, ettei maahanmuuttajilla juurikaan ollut elämänhallinnan ongelmia, jotka olisivat aktivoinnin avulla voineet vähetä.

Asiakassuhteen tiiviys ei aineiston perusteella vaikuttanut muodostaneen muutosta edesauttavaa mekanismia. Toisaalta sen laatu ei välity asiakasdokumenteista kovinkaan luotettavasti vaan tähän olisi tarvittu haastatteluaineistoa. Ajattelen, että mikäli asiakas on motivoitunut muutokseen, on häntä ympäröivän viranomaisverkoston asenteilla suuri merkitys. Tähän viittaavat myös ”hyvän kehälle” päässeiden moniongelmaisten luottamukselliset suhteet sosiaalityöntekijään. Merkityksetöntä ei ole sekään, että asiakkaat ohjattiin työvoiman palvelukeskuksesta sekä velkaneuvojan että terveydenhuollon palveluihin, joskin palveluohjausta tekevät luonnollisesti myös sosiaalityöntekijät. Lisäksi kuntouttavan työtoiminnan ohjaajista useampi asiakas vaikutti saavan tukihenkilön, joka hoiti asiakkaan asioita välillä vielä työtoiminnan päättymisen jälkeenkin.

Erittäin tärkeää on tuoda esiin kysymys aktivoinnin perimmäisestä tarkoituksesta, jollaiseksi on epävirallisesti tunnustettu myös syrjäytymisen ehkäiseminen. Sosiaalityön näkökulmasta työllistämisen interventioiden hyödyt voidaan arvioida asiakkaan elämänlaadun paranemisen kautta. Palvelusta on hyötyä, jos se vaikuttaa asiakkaan elämään parantamalla jollakin tavalla hänen tilannettaan (Rautiainen 2009, 1–2). Vaikka varsinaisesta ”hyvän kehästä” puhuminen tuntuu liioittelulta suurimmalla osalla tutkimuskohteita, voidaan asiakaskirjauksista kuitenkin huomata valtaosan elämäntilanteiden parantuneen seuranta-ajan aikana ainakin jossain määrin. Vastaavia havaintoja ovat löytäneet myös esimerkiksi Pihl (2012) ja Rauvola (2009); muutokset eivät juuri näy määrällisin mittarein, koska ne ovat pieniä, yksilöllisiä sekä tapahtuvat pikku hiljaa.

Asiakaskirjausten perusteella on mahdotonta sanoa, missä määrin nämä pienet eteenpäin kuljetut askeleet johtuivat aktivointitoimenpiteistä, missä määrin taas aktivoinnin ulkopuolisista tekijöistä. Lähes neljänkymmenen prosentin oli kuitenkin kirjattu kommentoineen jotain positiivista aktivointi-interventiosta. Kirjaukset olivat pääosin toimenpiteeseen liittyviä myönteisiä kokemuksia. Lisäksi se, että suurin osa aktivoinnin loppuun suorittaneista kävi läpi useita toimenpiteitä, vaikka he olisivat voineet lopettaa prosessin jo ensimmäisen jälkeen, kertoo mielestäni siitä, ettei aktivointia koettu aivan vastenmieliseksi. Osa aktivoituista myös kertoi toimenpiteillä olleen positiivisia vaikutuksia päihteiden käytön vähentämiseen tai lopettamiseen, päivärytmin korjaamiseen tai fyysiseen kunnon kohenemiseen. Tällaiset muutokset vähentävät osaltaan syrjäytymistä ja niillä on merkitystä myös kansantaloudelle.

13 AKTIVOINNIN NYKYISYYS JA TULEVAISUUS

Työttömyyden merkitys yksilölle ja aktivoinnin mahdollisuudet auttaa kiinnostivat sekä kiinnostavat edelleen itseäni. Aiheen tutkiminen sai minut sisäistämään vielä aiempaa selvemmin aktivoinnin kahtalaisen luonteen ja sen, miten käsitteen ”positiivisuus” tai ”negatiivisuus” riippuu täysin näkökulmasta. Olen edelleen sitä mieltä, että aktivointi on voittopuolisesti hyödyllistä, joskin aineisto avasi silmäni sen suhteen, millaisessa tilanteessa olevista ihmisistä aktivoitujen joukko keskimäärin koostuu. Voinkin todeta saman kuin mihin Sandelin (2014: 10) päätyi kuntouttavan työtoiminnan asiakaskokemuksia kartoittaneessa kirjallisuuskatsauksessaan: aktivoitujen ovat keskimäärin matalasti koulutettuja, sairaita, päihdeongelmaisia ja velkaantuneita. Turun osalta Ylikännön & Niemisen (2014) raportti vahvistaa havaintoa.

Kyse on siis ihmisryhmästä, joka on selvästi heikoimmassa asemassa yhteiskunnassamme. Toisaalta on hyvä tunnistaa, että aktivoitujen tilanteissa on suuria eroja: Turun ”Kela-listalla” olevien pitkäaikaistyöttömien osalta tämä heterogeenisuus tuli esiin myös Ylikännön & Niemisen (2014) raportissa. Lisäksi on tärkeää pitää mielessä, että tutkimuksestani rajautuivat pois ne aktivoitujen, joilla ei ollut toimeentulotukiasiakkuutta ja joiden resurssit saattavat keskimäärin olla paremmat kuin kohderyhmälläni.

Ajattelen aktivoinnin ongelmien juontavan pitkälti työmarkkinatuen rahoituksen kaksijakoisuuteen, joka johtaa usein lyhytnäköisiin ratkaisuihin. Kuntien huolenpito pitkäaikaistyöttömästä kun loppuu yleensä siihen, että työmarkkinatuen maksaminen siirtyy aktivoinnin myötä taas kokonaan valtiolle. Olen myös huolissani kunnille varattujen työllistämisen resurssien riittävydestä. Aktivointi kun tulee tulevaisuudessa vain lisääntymään työttömien määrän jatkuvasti noustessa ja työmarkkinatuen ”sakkorajan” siirtyessä ensi vuoden alusta 500 päivästä jo 300 päivään.

Negatiivisinta aktivoinnissa on sen kytkeytyminen uusliberalistiseen työtä ja yksilön vastuuta korostavaan maailmankuvaan. Työmarkkinatuen kasvaneen ehdollistumisen aiheuttama toimeentulokiriippuvuuden lisääntyminen on mielestäni yksi merkittävimmistä esimerkkejä universaaliuden eroosiosta yhteiskunnassamme. Lisäksi kuntien ja jopa etuuskäsittelijöiden väliset erot hakemusten käsittelyperusteissa ovat suuria, joten olisi ihme, mi-

käli tämä ei johtaisi epäluottamuksen kasvuun ”koneistoa” kohtaan. Tasa-arvon toteutumisen nimissä onkin hyvä, että toimeentulotuen käsittely siirtyy kunnilta Kelalle (Sosiaali- ja terveysministeriö 3.4.2014). Toivottavasti tämä myös herättäisi päättäjät ensisijaisten etuuksien riittämättömyyteen.

Nykyisessä talouskurimuksessa on mielestäni syytä miettiä aktivoinnin nykyisen kohdistamisen laajuuden tarkoituksenmukaisuutta. Toisaalta tämä voisi johtaa siihen, että kaikki eivät saisi edes yrittää. Oma motivaatio sekä aktivointitoimenpiteeseen että mahdollisen päihdeongelman hoitoon lienevät kuitenkin aina onnistumisen perusehtoja. Vaikka työllistämistoimenpide voi aineistoni perusteella joissain tapauksissa toimia ainakin alkoholin käytön vähentämisen tukena, tulisi päihderiippuvaisten pääsääntöisesti sitoutua ongelman- sa hoitoon jo ennen aktivointia. Tämä on toki periaatteena jo nyt ja esimerkiksi kuntouttava työtoiminta tulee suorittaa päihdeettömänä.

Aktivoinnin kehittämisessä tärkeintä olisi kartoittaa pitkäaikaistyöttömien työkykyisyyttä nykyistä tarkemmin, jotta toimenpiteet voitaisiin kohdentaa tarkoituksenmukaisesti. Tähän on kiinnittänyt huomiota myös Turun tarkastuslautakunta kaupungin työllisyysasioita koskevassa arviointiraportissaan (2014: 45–46). Turussa onkin varattu 100.000 euron määräraha moniammatillisen työttömien terveydenhuollon edistämisyksikön perustamiseen ja toiminnan on tarkoitus käynnistyä tänä syksynä (Turun kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta 26.8.2014 § 204). Lisäksi Turussa on käynnistynyt syksyllä 2013 ”Palvelumuotoilulla parempia palveluita riskiryhmille”-hanke, jonka tarkoituksena on kehittää paljon terveydenhuollon palveluja käyttävien, erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmaisten asiakkaiden, palvelumalleja.

Pitkäaikaistyöttömien todellisen työkyvyn selvittämiseen liittyvät ongelmat ovat suurelta osin valtakunnallisia johtuen paitsi terveydenhuollon resurssipulasta, myös lääkärien asenteista. Kaikki lääkärit eivät välttämättä kirjoita työttömille todistuksia sairauspäivärahan hakemista varten, koska osa heistä katsoo sairausloman työttömälle tarpeettomaksi. Työkykyä voi myös olla vaikeaa arvioida, koska sitä pitäisi suhteuttaa työhön, jota pitkäaikaistyöttömällä ei ole ollut vuosiin jos koskaan. Lisäksi työttömät eivät välttämättä itse hakeudu sairauspäivärahalle ”paperisodan” pelossa (Blomgren ym. 2011: 23). Oman kokemukseni mukaan etenkin päihdeongelmaisten asiakkaiden sairausloma- ja eläkehakemuksiin suhtaudutaan hyvin kielteisesti, vaikka heillä olisi työkykyyn selvästi vaikuttava sairaus.

Maahanmuuttajille olisi tarkoituksenmukaista järjestää enemmän työvoimapolitiittisia kielikoulutuksia työllistämistoimenpiteiden sijaan. Suunnitelmissa oli usean maahanmuuttajan kohdalla kirjattu maininta henkilön turhautumisesta koskien sitä, että kotoutumisajan päätyttyä hänellä ei enää ollut oikeutta hakeutua työvoimapolitiittiseen kielikoulutukseen. Omilta asiakkailtani olen kuullut samansuuntaisia kommentteja ja puutteen ovat laittaneet merkille myös maahanmuuttajien työllistymisen esteitä tutkineet Eronen ym. (2014: 70). Havaintojeni perusteella kotoutumisajan puitteissakin kielikoulutuksia on liian vähän tarjolla, eivätkä kaikki halukkaat mahdu niihin. Toisaalta Turussa maahanmuuttajilla on kuitenkin mahdollista opiskella suomea omaehtoisesti ilmaiseksi esimerkiksi iltalukiassa.

Uskon aktivoitavien tilanteiden ja taustatekijöiden monipuolistuvan tulevaisuudessa ennen kaikkea väestön koulutustason kasvaessa. Omassa otoksessani ei ollut yhtään korkeakoulutettua henkilöä, mutta jatkossa heitä varmasti löytyy kasvavissa määrin myös pitkäaikaistyöttömien joukosta. Toisaalta uusien sukupolvien aktivoitavista vaikuttaa löytyvän aiempaa moniongelmaisempia henkilöitä. Osallistujien resurssien laajeneminen sekä ”parempaan” että ”pahempaan” suuntaan herättää kysymyksen nykyisten toimenpiteiden sisällön mielekkyydestä kaikille ja tarpeesta monipuolistaa niitä. Tämä on merkittävä haaste, koska tälläkään hetkellä Turulla ei ole tarjolla soveltuvaa palvelua kymmenelle prosentille pitkäaikaistyöttömistä (Ylikännö & Nieminen 2014: 32).

Hallitus päätti syksyn 2013 rakenneuudistuspaketissa osallistavan sosiaaliturvan ohjelmasta, jossa virallisesti myönnetään aktivoinnilla olevan pelkän työllistymisen sijaan muitakin tavoitteita. Sosiaali- ja terveysministeriö on käynnistänyt osallistavaan sosiaaliturvaan liittyen pilottihankkeen, jonka tavoitteena on kuntouttavaa työtoimintaa laajentamalla löytää uusia innovaatioita pitkäaikaistyöttömien osallisuuden edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Tarkoituksena on kehittää olemassa olevaa järjestelmää laajentamalla aktivointitoimenpiteiden kirjoa ja eri toimijoiden rooleja niiden suunnittelemisessa sekä toteuttamisessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014; Sosiaali- ja terveysministeriön asettamispäätös STM119:00/2013; Valtiontalouden kehykset vuosille 2014–2017, 36).

Toivon tämän tyyppisen kehityskulun toimivan pikkuhiljaa katalyyttina ”aktivointivallankumoukselle”, jossa työllistymisnäkökulmasta viimeinkin luovutaan ja sen sijaan hyväksytään toimenpiteiden sosiaalipoliittinen luonne. Toisaalta tämä voi johtaa myös aktivoitujen ja ”normaalien työssäkävien” välisen rajalinjan syvenemiseen vielä nykyistä jyrkemmäksi, mikäli työllistämistoimenpiteet mielletään uudistuksen myötä entistä enemmän ”oikeasta työstä” poikkeavaksi. Aktivoinnin kahtalaisesta luonteesta yhtäältä mahdollisuuksien trampoliinina, toisaalta eriarvoistavana armopalana, ei siis varmasti tulevaisuudessakaan päästä eroon.

KIRJALLISUUS

- Aho, Simo (2008). Miksi työvoimapolitiittisten toimenpiteiden mitattu vaikuttavuus on keskimäärin alhainen? Työllistyvyyden parantamispöyrkimysten arvioinnin keskeisten ongelmien tarkastelua. Hallinnon tutkimus, 27 (4), 45–60.
- Aho, Simo & Koponen, Hannu (2008). Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohdistaminen. Työttömänä olleiden pitkän aikavälin seurantaan perustuva tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 24/2008, Helsinki.
- Airio, Ilpo & Mika Niemelä (2013). Työmarkkinatuen saajien koettu terveys ja toimeentulo. Teoksessa Niemelä, Mikko ja Juho Saari (toim.): Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa, 44–61. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004). Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta –lain sisältö ja vaikuttavuus. Lain arviointitutkimuksen loppuraportti. Stakes, tutkimuksia nro. 141.
- Ala-Kauhaluoma, Mika (2005). Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistymiseen ja hyvinvointiin? Yhteiskuntapolitiikka 70 (1), 42–53.
- Ala-Kauhaluoma, Mika (2007). Toimeenpanon ratkaisuja ja arvioinnin haasteita. Tutkimus uusista työllistymisen tukemisen tavoista. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 76/2007.
- Alatalo, Johanna (2013). Onko viime aikojen taantuma heikentänyt tilannetta työmarkkinoilla paljon vai vähän? – Vuosi 2013 työmarkkinatilastojen valossa. Työpolitiittinen aikakauskirja 1/2014. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Alatalo, Johanna & Räisänen, Heikki (2009). Työttömyysturvan uudistuslinjausten ex ante –vaikutusarviointia. TEM-analyyseja 10/2009. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Andersen, Signe (2008). The Short- and Long-Term Effects of Government Training on Subjective Wellbeing. *European Sociological Review* 24 (4), 451–462.
- Angerpuro, Kirsi (1996). Mikä selittää tyytyväisyyskokemukset? Tulojen, toimeentulon muutosten ja viiteryhmän valinnan vaikutus tyytyväisyyden kokemiseen. Teoksessa Kangas, Olli ja Ritakallio, Veli-Matti (toim.) Kuka on köyhä? 137–156. Stakes tutkimuksia 65, Helsinki.
- Antonovsky, Aaron (1979). *Health, Stress and Coping*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Antonovsky, Aaron (1987). *Unraveling The Mystery of Health – How People Manage Stress and Stay Well*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.
- Björklund, Liisa (2008). Kannustaminen ja moraali. Kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Björklund, Liisa & Airio, Ilpo (2009). Moraali ja kannustinrakenteen muutos - Miten kannustamisesta tuli suomalaisen hyvinvointipolitiikan valtavirtaa? Teoksessa Kananen, Johannes & Kantola, Anu (2009). *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*. Minerva kustannus Oy, Jyväskylä.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2010). Explaining Social Work Practice – The CAIMeR Theory. *Journal of Social Work* 2010, 10 (1). 98–119.
- Blomgren, Jenni, Hytti, Helka & Gould, Raija (2011). Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työttömyys- ja sairaustausta eri eläkejärjestelmissä. *Nettityöpapereita* 26/2011. Kela, Helsinki.
- Brewer, Kathryn, Oh, Hans & Shilpi, Sharma (2014). “Crowding in” or “crowding out”? An examination of the impact of the welfare state on generalized social trust. *International Journal of Social Welfare*, 23 (1), 61–68.

- Böckerman, Petri & Ilmakunnas, Pekka (2007). Unemployment and self-assessed health: Evidence from panel data. Palkansaajien tutkimuslaitos. Työpapereita. No. 227.
- Eriksson, Monica & Lindström, Bengt (2005). Validity of Antonovsky's sense of coherence scale: a systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 59 (6), 460–466.
- Eriksson, Monica & Lindström, Bengt (2006). Antonovsky's sense of coherence scale and the relation with health: a systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 60 (5), 376–381.
- Eronen, Antti, Härmälä, Valtteri, Jauhiainen, Signe, Karikallio, Hanna, Karinen, Risto, Kosunen, Antti, Laamanen Jani-Petri & Lahtinen, Markus (2014). Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 6/2014. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Feldt, Taru, Leskinen, Esko & Kinnunen, Ulla (2005). Structural invariance and stability of sense of coherence: A longitudinal analysis of two groups with different employment experiences. *Work & Stress: An International Journal of Work, Health & Organisations*, 19 (1), 68–83.
- Freitag, Markus & Kirchner, Antje (2011). Social Capital and Unemployment: A Macro-Quantitative Analysis of the European Regions. *Political Studies*, 59, 389–410.
- Fryer, David & Payne, Roy (1984). Proactive behavior in unemployment: findings and implications. *Leisure Studies*, 3, 273–295.
- Fryer, David & Fagan, Roy (1993). Coping with unemployment. *International Journal of Political Economy*, 23 (3), 95–120.
- Fukuyama, Francis (2000). *Social Capital and Civil Society*. International Monetary Fund Working Paper 74. International Monetary Fund, Washington D.C.
- Geldof, Dirk (1999). *New Activation Policies: Promises and Risks*. Teoksessa *Linking welfare and work*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 13–26. Office of Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Hagfors, Robert & Kajanoja, Jouko (2009). Hyvinvointivaltio ja sosiaalinen pääoma sosiaalisen kestävyuden perustana. Teoksessa *Näkökulmia sosiaaliseen kestävyyteen*. Valtioneuvoston kanslian raportteja, 2, 57–102. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Hagfors, Robert & Kajanoja, Jouko (2010a). Hyvän kehän hypoteesi. Teoreettista taustaa ja empiiristä arviointia. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Hagfors, Robert & Kajanoja, Jouko (2010b). Hyvän kehän teoria ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa *Hiilamo, Heikki ja Saari, Juho (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*, 107–134. Diakoniammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 183 2014.
- Handler, Joel (2003). Social citizenship and workfare in the US and Western Europe: from status to contract. *Journal of European Social Policy* 13(3), 229–243.
- Handler, Joel (2005). Myth and ceremony in workfare: rights, contracts, and client satisfaction. *The Journal of Socio-Economics*, 34, 101–124.

- Hanse, Jan Johansson & Engström, Tomas (1999). Sense of coherence and ill health among the unemployed and re-employed after closure of an assembly plant. *Work & Stress: An International Journal of Work, Health & Organisations*, 13 (3), 204–222.
- Heino, Tarja (1997). Asiakkuuden hämäryys lastensuojelutyössä. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaasta. *Stakes, Tutkimuksia*, Helsinki.
- Heinonen, Susanna (2010). Hallinnolliset rajat ylittävä parityö työvoiman palvelukeskuksessa. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö. Tampereen yliopisto.
- Helsingin Sanomat (2003). Filatov: Työllistämiskeinojen tehoa arvioidaan väärin perustein. Kuntouttava työtoiminta on puhtaasti sosiaalipolitiikkaa. *Helsingin Sanomat* 23.10.2003.
- Heponiemi, Tarja, Wahlström, Mikael, Elovainio, Marko, Sinervo, Timo, Aalto, Anna-Mari & Keskimäki, Ilmo (2008). Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Hiilamo, Heikki (2010). Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo, Heikki & Saari, Juho (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*, 265–288. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki
- Hiilamo, Heikki & Saari, Juho (2010). Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, Heikki & Saari, Juho (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*, 13–36. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007). Tutki ja kirjoita. Tammi, Helsinki.
- Huotari, Anne (2013). Paltamon Työtä Kaikille –kokeilu 2009-2013. Teoksessa Kokko, Riitta-Liisa, Nenonen, Tellervo, Martelin, Tuija & Koskinen Seppo (toim.) *Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013*, 28–42. Hankkeen loppuraportti. Terveys ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Hyyppä, Markku (2004). Kertyykö sosiaalisesta pääomasta kansanterveyttä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (4), 380–386.
- Hvinden, Bjørn (1999). Activation: a Nordic Perspective. Teoksessa *Linking welfare and work. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*, 27–42. Office of Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Hämäläinen, Kari (2013). Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Karjalainen, Vappu ja Elsa Keskitalo (toim.): *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 173–189. Terveys ja hyvinvoinnin laitos.
- Hämäläinen, Kari, Hämäläinen, Ulla & Moisio, Antti (2013). Työtä Kaikille -kokeilun taloudelliset vaikutukset. Teoksessa Kokko, Riitta-Liisa, Nenonen, Tellervo, Martelin, Tuija & Koskinen Seppo (toim.) *Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013*, 231–267. Hankkeen loppuraportti. Terveys ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Hämäläinen, Kari, Tuomala, Juha & Ylikännö, Minna (2009). Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Jahoda, Marie. *Employment and unemployment: a social-psychological analysis* (1982). Cambridge University Press, Cambridge.

- Jahoda, Marie, Lazarsfeld, Paul & Zeisel, Hans (1972). *Marienthal: The Sociography of an Unemployed Community*. Tavistock Publications, London.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi (2003). Sosiaalityötä ”menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Satka, Mirja, Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.): *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*, 149–169. SoPhi, Jyväskylä.
- Juhila, Kirsi (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.
- Juhila, Kirsi (2004). Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. *Janus* vol. 12 (2), 155–183.
- Julkunen, Raija (2013). Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.): *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*, 21–44. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.
- Julkunen, Raija (2006). Universalismista köyhyyspolitiikkaan? Teoksessa Helne, Tuula ja Laatu, Markku (toim.): *Vääryyskirja*, 61–76. Kansaneläkelaitos, Helsinki.
- Julnes, George & Mark, Melvin M. (1998). Evaluation as Sensemaking: Knowledge Construction in a Realist World. *New Directions for Evaluation*, 78, 33–52.
- Juvonen, Leena & Ville Vehkasalo (2011). Pitkäaikaistyöttömien työllistymisen ja syrjäytymisen ehkäisy. Valtiontaloudentalouden tutkimuslaitos, Helsinki.
- Juvonen-Posti, Pirjo, Kallanranta, Tapani, Eksymä, Sirkka-Liisa, Piirainen, Keijo & Keinänen-Kiukaanniemi, Sirkka (2002). Into work, through tailored paths: a two-year follow-up of the return-to-work rehabilitation and re-employment project. *International Journal of Rehabilitation Research*, 25 (4), 313–330.
- Kallio, Olavi, Meklin, Pentti & Tammi, Jari. Kuntouttavan työtoiminnan taloudelliset vaikutukset kunnille vuonna 2006. *Työ ja yrittäjyys* 4/2008. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti, Marjamäki, Pirjo, Laiho, Kristiina, Sarvimäki, Pirjo, Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana (2007). *Sosiaalityön käsikirja*. Tietosanoma, Helsinki.
- Kananen, Johannes & Kantola, Anu (2009). Kilpailukyky ja tuottavuus - Kuinka uudet käsitteet saavuttivat hallitsevan aseman hyvinvointivaltion muutoksessa. Teoksessa Kananen, Johannes & Kantola, Anu (2009). *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, 119–151. Minerva kustannus Oy, Jyväskylä.
- Kangas, Olli & Palme, Joakim (2009). Making social policy work for economic development: the Nordic experience. *International Journal of Social Welfare* 2009: 18, 62–72.
- Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu (2010). Kuntouttava työtoiminta –aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. *Yliopistopaino*, Helsinki.
- Karjalainen, Jarno & Moisio, Pasi (2010). Kannustin- ja byrokratialoukut suomalaisessa sosiaaliturvassa. Teoksessa Vaarama, Marja, Moisio, Pasi ja Karvonen, Sakari (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi*, 112–125. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Karjalainen, Pekka & Blomgren, Sanna (2004). Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Nuotta-projektin arvioinnin loppuraportti. *Arviointiraportteja* 2/2004. Stakes, Helsinki.
- Karjalainen, Vappu & Saikku, Peppi (2011). Governance of Integrated Activation Policy in Finland. Teoksessa van Berkel, Rik, de Graaf, Willbrord & Tomáš Sirovátka (toim.): *The Governance of Active Welfare States in Europe*. Palgrave Macmillan, Hampshire, Iso-Britannia.

- Karjalainen, Vappu (2011). Aktiivisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.): Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? 227–248. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki..
- Karvonen, Sakari (2008). Hyvinvointi työkäisten kokemana. Teoksessa Heikkilä, Matti, Karvonen, Sakari, Moisio, Pasi & Simpura, Jussi (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008, 96–115. Stakes, Helsinki.
- Kauppinen, Timo, Saikku, Peppi & Kokko, Riitta-Liisa (2010). Työttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen. Teoksessa: Vaarama, Marja, Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010, 234–251. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Kazi, Mansoor (2003). *Realist Evaluation in Practice: Health and Social Work*. Sage Publications, London.
- Keskitalo, Elsa (2013). Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Karjalainen, Vappu ja Keskitalo, Elsa (toim.): Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa, 45–72. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013). Mitä on aktivointi ja aktivointipolitiikka? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.): Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa, 7–20. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kivimäki, Mika, Feldt, Taru, Vahtera, Jussi & Nurmi, Jari-Erik (2000). Sense of coherence and health: evidence from two cross-lagged longitudinal samples. *Social Science & Medicine*, 50, 583–597.
- Kivimäki, Mika, Vahtera, Jussi, Elovainio, Marko, Lillrank, Benita & Kevin, M.V. (2002). Death or illness of a family member, violence, interpersonal conflict, and financial difficulties as predictors of sickness absence: Longitudinal cohort study on psychological and behavioral links. *Psychosomatic Medicine*, 64, 817–825.
- Koistinen, Paavo (2003). Soininvaara ja sosiaalipolitiikkojen tieto. Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti Aikalainen 17.4. 2003.
- Kokko, Riitta-Liisa & Koskinen, Seppo (2013a). Paltamon Työtä Kaikille –malli. Teoksessa Kokko, Riitta-Liisa, Nenonen, Tellervo, Martelin, Tuija & Koskinen Seppo (toim.) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013, 23–27. Hankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Kokko, Riitta-Liisa & Koskinen, Seppo (2013b). Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – arviointitutkimuksen yhteenveto. Teoksessa Kokko, Riitta-Liisa, Nenonen, Tellervo, Martelin, Tuija & Koskinen Seppo (toim.) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013, 303–331. Hankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Korpi, Tomas (1997). Is utility related to employment status? Employment, unemployment, labor market policies and subjective well-being among Swedish youth. *Labour Economics* 4 (2), 125–147.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998). Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi, Helsinki.
- Kotiranta, Tuija. (2009). Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen yhteiskunnallisesta vastuusta. *Janus* vol. 17 (1), 51–54.
- Kotiranta, Tuija (2008). Aktivoinnin paradoksit. Väitöskirja. Jyväskylän studies in education and social research 335. Jyväskylän yliopisto.

- Kouvo, Antti & Kankainen, Tomi (2009). Sosiaalista pääomaa rakentamassa vai purkamassa? Suomalaiset hyvinvointipalvelut ja yleistynyt luottamus. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (6), 585–603.
- Kuivalainen, Susan & Niemelä, Mikko (2009). Universalismista selektivismiin? - Miten köyhyyspolitiikka vakiintui 1990- ja 2000-luvun alun Suomessa? Teoksessa Kananen, Johannes & Kantola, Anu (toim.) *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*. Minerva kustannus Oy, Jyväskylä.
- Kumlin, S & Rothstein, Bo (2005). Making and breaking social capital. The impact of welfare-state institutions. *Comparative Political Studies*, 28(4), 339–365.
- Kuusi, Pekka (1961). *60-luvun sosiaalipolitiikka*. WSOY, Helsinki.
- Kääriäinen, Aino (2003). *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.
- Laaksonen, Maarit, Kääriäinen, Aino, Penttilä, Marja, Tapola-Haapala, Maria, Sahala, Heli, Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011). *Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen*. Versio 1.0, 14.2.2011. Sosiaalialan tietoteknologiahanke.
<http://www.sosiaaliportti.fi/File/fbf710a0-e1cd-4799-a05e-3913e8754992/Asiakasty%C3%B6n+dokumentointi+sosiaalihuollossa.pdf>
- Laitinen, Ilkka (2013). Kelan tutkimusjohtaja: Peruspäivärahalla elävät hyötytyöhön. *Aamulehti* 30.12.2013.
- Laitinen, Maarit (2008). *Valta ja asiakaslähtöisyys viranomaiskohtaamisissa. Lahtelaisten asiakkaiden kertomuksia työttömyyden ajalta*. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, Tampereen yliopisto.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, 7 §
- Laki työmarkkinatuesta (2014) 30.12.1993/1542
- Leskelä, Veli-Pekka (2014). Pekka Tiainen laski vastikkeellisen työllistämisen hinnan. *Kuntautiset* 9.1.2014.
- Lister, Ruth (2000). *Strategies for Social Inclusion: Promoting Social Cohesion or Social Justice?* Teoksessa Askonas, Peter & Stewart, Angus (toim.): *Social Inclusion. Possibilities and Tensions*. Palgrave, New York.
- Luhtasela, Leena (2009). *Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa*. Ammatillinen lisensiaatintyö, kuntouttavan sosiaalityön erikoisala. Helsingin yliopisto.
- Malmberg-Heinonen, Ira & Vuori, Jukka (2005) *Activation or discouragement – the effect of enforced participation on the success of job-search training*. *European Journal of Social Work*. Vol. 8 (4), 451–467.
- Mark, Melvin M., Henry, Gary T. & Julnes, George (1998). *A Realist Theory of Evaluation Practice*. *New Directions for Evaluation* 78, 3–32.
- May, Tim (2011). *Social Research. Issues, Methods and Process*. Open University Press, Berkshire, England.
- Myrdal, Gunnar (1957). *Rich lands and poor The road to world prosperity*. Harper & Brothers, New York.
- Myrdal, Gunnar (1974). *What is Development?* *Journal of economic issues*. Volume VIII (4), 729–736.
- Mäkelä, Klaus (1990). *Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet*. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus, Helsinki

- Nilsson, Berit, Holmgren, Lasse, Stegmayr, Birgitta & Westman Göran (2003). Sense of coherence – stability over time and relation to health, disease and psychosocial changes in a general population: a longitudinal study. *Scandinavian Journal of Public Health* 31, 297–304.
- Nummela, Tuija (2011). Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Väitöskirja. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 17*. Itä-Suomen yliopisto.
- OECD (2005). Labour Market Programmes and Activation Strategies: Evaluating the Impacts. *OECD Employment Outlook*, 173–208. OECD Publishing.
- OECD (2013). Activating jobseekers: Lessons from seven OECD countries. *OECD Employment Outlook*, 127–190. OECD Publishing.
- Pallant, Julie & Lae, Lidia (2002). Sense of coherence, well-being, coping and personality factors: further evaluation of the sense of coherence scale. *Personality and Individual Differences* 33, 39–48.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997). *Realistic Evaluation*. Sage Publications, London.
- Perttilä, Reija (2011). *Social Capital, Coping and Information Behaviour of Long-Term Unemployed People in Finland*. Väitöskirja, Åbo Akademi.
- Peltola, Petri (2005). Arvioinnin soveltuvuus sosiaalityössä. Tapauksena realistinen arviointi huumeongelman yksilökohtaisessa palveluohjauksessa. *Työpapereita* 4/2005. Stakes, Helsinki.
- Pihl, Anu (2012). Kuntouttava työtoiminta voimaantumisen katalyyttinä. Pro gradu – tutkielma. *Sosiaalityö*. Jyväskylän yliopisto.
- Platt, Jennifer (1981). Evidence and Proof in Documentary Research: Some Shared Problems of Documentary Research. *The Sociological Review*. 19 (1), 53–66.
- Putnam, Robert (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6 (1) January, 65–78.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.
- Raunio, Kyösti (2004). Olennainen sosiaalityössä. Tammer-Paino, Tampere.
- Rautiainen, Antti (2009). Aikuissosiaalityön kustannusvaikuttavuuden mittaaminen ja elämänpolut: taustaa ja käsiteanalyysia. *Koske-työpäperi*.
- Rauvola, Leila (2009). Realistinen arviointitutkimus turkulaisten työttömien nuorten aktiivisuudesta. *Ammatillinen lisensiaatintyö, marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisala*, Turun yliopisto.
- Risikko: Vastikkeettomasta sosiaaliturvasta päästävä eroon. *Sanomalehti Ilkka* 4.8.2013.
- Rostila, Ilmari (2001). Realistinen arviointitutkimus toimintamallin kehittämistyössä. Teoksessa Järvikoski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Nouko-Juvonen, Susanna (toim.) *Monia teitä kuntoutuksen arviointiin*, 35–53. *Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 69/2001, Helsinki.
- Rothstein, Bo (2008). Is the universal welfare state a cause or an effect of social capital? The quality of government institute. Gothenburg: University of Gothenburg, QoG Working Paper Series 16.
- Rothstein, Bo & Uslander, Eric (2005). All for One: Equality, Corruption and Social Trust. *World Politics*, 58 (1), 41–72.
- Saloniemi, Antti, Romppainen, Katri, Strandh, Matias & Virtanen, Pekka (2014). Training for the unemployed: differential effects in white- and blue-collar workers with respect to mental well-being. *Work, Employment & Society*, published online before print April 16, 2014, doi: 10.1177/0950017013510761.

- Sandelin, Iris (2014). Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana. Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Työpaperi 8/2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.
- Scriven, Michael (2013). Key evaluation checklist. Claremont Graduate University & The Evaluation Center, Western Michigan University. http://www.michaelscriven.info/images/KEC_3.22.2013.pdf
- Selkälä, Arto (2013). Kansalaisuuden hallinta suomalaisessa sosiaali- ja terveystieteissä. Väitöskirja, Lapin yliopisto.
- Sennett, Richard (2004). Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Vastapaino, Tampere.
- Sipilä, Jorma (2011). Hyvinvointivaltio sosiaalisena investointina: älä anna köyhälle kalaa vaan koulutus! Yhteiskuntapolitiikka 76 (4), 359–372 .
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014). Osallistava sosiaaliturva. Työryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 11, Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriön asettamispäätös 30.12.2013. STM119:00/2013 http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9817041&name=DLFE-28410.pdf
- Stankūnas, Mindaugas, Kalėdienė, Ramunė & Starkuvienė, Skimantė (2009). Sense of coherence and its associations with psychosocial health: results of survey of the unemployed in Kaunas. Medicina (Kaunas) 45 (10), 807–13.
- Strandh, Mattias (2001). State Intervention and Mental Well-being Among the Unemployed. Journal of Social Policy 30 (1), 57–80.
- Suikkanen, Asko, Linnakangas, Harjajärvi, Minna & Martin, Maria (2005). Kokeilusta KIPINÄÄ. Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä, Helsinki.
- Telén, Janne (2007). Sosiaalityö ja työttömyys. Tutkimus sosiaalityön haasteista ja mahdollisuuksista työvoiman palvelukeskuksessa. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuskatsauksia 10/2007.
- TEM raportteja (2013). Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. Selvityshenkilö Tarja Filatovin raportti työministeri Lauri Ihalaiselle 2013. TEM raportteja 7/2013.
- Terävä, Eeva, Virtanen, Petri, Uuskylä, Petri & Köppä, Lassi (2011). Vaikeasti työllistyvien tilannetta ja palveluita selvittävä tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 23/2011.
- Tilastokeskus (2006). Mita enemmän sosiaalista pääomaa, sitä parempi koettu terveys. Tiedote 30.3.2006.
- Tilastokeskus (2014a). Avoimet työpaikat 2013, 4. vuosineljännes. Tilastokeskus 14.2.2014.
- Tilastokeskus (2014b). Työvoimatutkimus. Työllisyys ja työttömyys 2013. Tilastokeskus 1.4.2014.
- Tilastokeskus (2014c). Työvoimatutkimus heinäkuu 2014.
- Tuomala, Juha (2010). The threat effect of mandatory programme participation in Finland – A study of activation reform of the labour market support system. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Tuomala, Juha & Hämäläinen, Kari (2008). Työmarkkinatuen aktivoimisen vaikutus työttömien työllistymiseen ja aktivointitoimiin osallistumiseen. Teoksessa Ilmankunnas, Seija, Junka, Teuvo & Uusitalo, Roope (toim.): Vaikuttavaa tutkimusta – miten arviointitutkimus palvelee päätöksenteon tarpeita? 55–66. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2006). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009). Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Helsinki. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>
- Turun kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirja. Vuoden 2014 työllisyysmäärärahan käytön raportointi ajalta 1.1.–10.8.2014. 26.8.2014 § 204 Työtä ja leipää – Turun työllisyysasioiden arviointi. Turun kaupungin tarkastuslautakunta 6.6.2014.
- Tuusa, Matti (2005). Sosiaalityö ja työllistäminen - kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa. Ammatillinen lisensiaattityö, kuntouttavan sosiaalityön erikoisala. Tampereen yliopisto.
- Töttö, Pertti (2004). Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausalisuus sosiaalitutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.
- Van Berkel, Rik, de Graaf, Willbrord & Sirovátko, Tomáš (toim.) (2011). The Governance of Active Welfare States in Europe. Palgrave Macmillan, Hampshire, Iso-Britannia.
- Ulfves, Anne-Mari, Lääperi, Raija, Rautiainen, Antti & Närhi, Kati. Aikuissosiaalityöhön kiinteästi liittyvien aktivointi- ja työllistämispalvelujen kustannuksia ja vaikutuksia. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Jyväskylä.
- Uslaner, E. M. & Brown, M (2005). Inequality, trust and civic engagement. *American Politics Research*, 33 (6), 868–894.
- Uusivaara, Terhi (2014). Risikko jakaa arvokyselyn näkemyksen: Sosiaalitet voivat passivoida herkästi. Yle Uutiset 7.1.2014. http://yle.fi/uutiset/risikko_jakaa_arvokyselyn_nakemyksen_sosiaalitet_voivat_passivoida_herkasti/7015376
- Valtakari, Mikko, Syrjä, Hannele & Kiuru, Pertti (2008). Julkisen työvoimapalvelun palvelurakenteen uudistamisen vaikuttavuus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 19/2008.
- Valtiovarainministeriö, Valtiontalouden kehukset vuosille 2014–2017 27.3.2013, tarkistettuna 8.4.2013. VM/1611/02.02.00.00/2012.
- van Oorschot, Wim (2003). Different welfare states, different social commitments? Paper presented at the 8th Annual Conference of ESPAnet, the Network for European Social Policy Analysis, Copenhagen.
- van Oorschot, Wim (2004). The social capital of European welfare states: the crowding out hypothesis revisited. *Journal of European Social Policy* 2005, 15 (1), 5–26.
- Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 2/2013
- Vastamäki, Jaana (2010). Koherenssin tunne ja työttömyys. Väitöskirja, Psykologia. Kuopion yliopisto.
- Volanen, Salla-Maarit, Lahelma, Eero, Silventoinen, Karri & Suominen, Sakari (2004). Factors contributing to sense of coherence among men and women. *European Journal of Public Health*, 14, 322–330.
- Volanen, Salla-Maarit, Suominen, Sakari, Lahelma, Eero, Koskenvuo, M. & Silventoinen, Karri (2007). Negative life events and stability of sense of coherence: A five-year follow-up study of Finnish women and men. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48 (5), 433–441.
- Warr, Peter (1987). *Work, Unemployment and Mental Health*. Clarendon Press, Oxford.
- Winkelmann, Liliana & Winkelmann, Rainer (1998). Why are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data. *Economica*, 65 (257) February, 1–15.

- Ylikännö, Minna & Nieminen, Riikka (2014). Kolmen linjan työttömät ja Kela-lista – aktiivisuuden paradoksia paikantamassa. Loppuraportti, Turun kaupunki ja Turun yliopisto.
- Örn, Tiina (2013). Palkaton työ herättää vihaa ja kerää kiitosta. Vantaan Sanomat 22.1.2013.

MUUT LÄHTEET

Honkanen, Pertti (2013). Tulottomat kotitaloudet. Esitys sosiaali- ja terveysturvan päivillä 14.8.2013.

<http://www.kela.fi/documents/10180/0/Tulottomat+kotitaloudet/f631a1a0-da0a-4028-8097-7245e6261bfe>

MOT: Työttömien kierrätystä (2008). Televisio-ohjelma. YLE 16.2.2008.

Turun kaupungin internet-sivut <http://www.turku.fi/public/default.aspx?nodeid=9520>

LIITE 1

Turun kaupunki	§	Päätöspöytäkirja	1
Hyvinvointitoimiala, sosiaalityön palvelut Tulosaluejohtaja	13	04.06.2014	

5597-2014 (019)

Tutkimuslupa - Hanna Kirjavainen

Avohuollon sosiaalityön tulosalueen toimistopäällikkö Minna Virta 4.6.2014:

Hanna Kirjavainen opiskelee sosiaalityötä Jyväskylän yliopistossa ja tekee pro gradu-tutkielmaa. Hänen aiheensa on tutkia tukityötä ja siihen liittyvää aktiivointia ja aktivoimien mahdollisuuksia asiakkaan hyvinvoinnin parantamisessa.

Kirjavainen tutkii vuonna 2007 aktivoituja asiakkaita, jotka ovat saaneet toimeentulotukea asiakastyön tietojärjestelmistä Efficasta ja PEHU:sta. Kirjavainen valitsee noin 50 henkilöä otokseen ja kerää heistä tietoja aktivoimien jälkeisiin tapahtumiin liittyen. Kirjavaisen tutkielman keskiönä on selvittää aktivoimien vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa. Tutkielmassa selvitetään yksilötason vaikutuksien lisäksi myös yhteiskunnallisten rakenteiden muuttumista ja julkisen sektorin korjaavia toimenpiteitä liittyen työmarkkinoiden toimivuuden parantamiseen.

Liitteet	Tutkimuslupa-anomus Tutkimussuunnitelma Vaitiolositoumus Yliopiston puolto tutkimukselle Sähköpostiviestittely 4.6.2014 liittyen asiakkaiden haastatteluun
----------	--

Tulosaluejohtaja Leila Visa:

Päätös

Päätän myöntää tutkimusluvan Hanna Kirjavaiselle seuraavin ehdoin:

- tutkimuksessa on noudatettava seuraavia salassapitovelvollisuuslakeja: laki sosiaalikeskuksen asiakkaan asemasta ja oikeuksista 14 §, laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24 § kohta 25 sekä henkilötietolaki 11 §
- tutkimuksen käytännön menettely- ja järjestelytavoista tutkija sopii Efficatuen järjestelmäkoordinaattori Emma Keskilohkon kanssa
- tutkija saa materiaalin käyttöönsä asiakastyön tietojärjestelmästä (Efficasta, PEHU), josta hän hakee tiedot tutkimukseensa, aineistoa ei saa viedä pois tutkijalle osoitetusta huoneesta
- tutkija saa opastuksen asiakastyön tietojärjestelmän Efficasta ja PEHU:n käyttöön, tästä sovittava Efficatuen Emma Keskilohkon kanssa
- Efficatuen Emma Keskilohko tarkistaa tutkijan lokitiedot säännöllisesti tutkijan käytyä Efficassa
- tutkimuksesta on sen valmistuttua luovutettava yksi kappale Turun sosiaali- ja terveystoimen käyttöön

Leila Visa
tulosaluejohtaja
390005